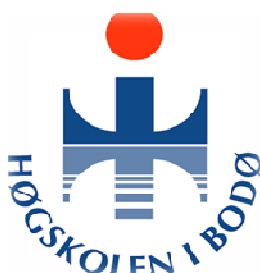

BACHELOROPPGAVE

INNEN

REGNSKAP OG ØKONOMISTYRING

EK208E 003

BODØ 20.05.2009

Fra finansuro til likviditetskrise i det norske finansmarkedet

Marlene Hermansen

Cathrine Nilsen

Abstract

The financial crisis has persisted since autumn 2007 and has remarkably focused on the liquidity management to banks. In this case study have we tried to survey how the financial crisis has affected the liquidity management and witch potential agent can be used to handle the situation. This has been our superior approach to the problem.

The outcome from our task shows that Norwegian banks depend on the development in the money and credit markets. Norwegian banks has for several years experienced that lending has increased more rapidly than bank deposit. The increasing funding gap entails that banks are therefore looking for alternative funding sources. One alternative funding source is covered bonds. New legislation entered into force 1 June 2007 and allows banks to issue covered bonds. Despite the fact that the cost associated to covered bonds has been high, and the accession restricted, have this been a helpful funding source for Norwegian banks during the financial crisis.

Norwegian banks have generally fared better than banks in many other countries. The main reason can be explained from both the new legislation which allows banks to issue covered bonds and the Norwegian authority's effort to regulate the marked. During a swap- agreement Norwegian bank now can provide long- term funding up to five years, but it remains to see if Norwegian banks are capable to achieve a solid liquidity management in the future.

Forord

I forbindelse med endt 3 års økonomiutdannelse ved Høgskolen i Bodø har vi våren 2009 skrevet en avsluttende bacheloroppgave. Oppgaven er skrevet med utgangspunkt innenfor profileringen regnskap og økonomistyring, og er en utgreining om hvordan finansuroen har påvirket likviditetssituasjonen i det norske finansmarkedet. I tillegg tar oppgaven for seg hvilke muligheter norske banker har for å forbedre sin likviditetssituasjon.

Oppgaven er i all hovedsak rettet mot økonomer og andre med stor interesse for fagområdet. Den skriftlige bearbeidelsen av fagstoffet har for det meste foregått på Høgskolen i Bodø, og under dette arbeidet har vi fått god hjelp av vår veileder, Einar Torrissen.

Bodø, 20. mai 2009

Marlene Hermansen

Cathrine Nilsen

Sammendrag

Den internasjonale uroen i finansmarkedet har vedvart siden høsten 2007. Uroen har vanskeliggjort bankens tilgang på finansiering gjennom verdipapirmarkedene, samtidig som risikopåslagene har økt betraktelig. Situasjonen i de internasjonale penge- og kapitalmarkedene forverret seg betraktelig etter at den amerikanske investeringsbanken Lehman Brothers gikk konkurs i midten av september 2008. Usikkerheten omkring egen og andres likviditet spredte seg blant finansaktørene og bidro til at pengemarkedet frøs til. Dette medførte at likviditetssituasjonen til bankene ble ytterligere forverret.

Uroen i de internasjonale finansmarkedene har satt særskilt fokus på likviditetssituasjonen til banker og finansforetak. I dette studiet har vi derfor prøvd å kartlegge hvordan likviditetssituasjonen til norske banker har blitt påvirket av finansuroen og hvilke potensielle virkemidler som kan benyttes for å håndtere likviditetssituasjonen. Den overordnede problemstillingen gjennom oppgaven har vært følgende:

”Vi vil spesielt se på hvordan uroen i finansmarkedene har påvirket likviditetssituasjonen til norske banker, med særskilt vekt på etablering av boligkreditselskaper som et virkemiddel for å skaffe langsiktig finansiering”

For å besvare vårt forskningsspørsmål har vi tatt utgangspunkt i et litteraturstudium hvor innhenting av informasjon i all hovedsak har foregått gjennom sekundærdata. Funnene vi har gjort viser at likviditetssituasjonen til norske banker fortsatt er tilfredsstillende, men krevende. Det er en rekke årsaker til dette. For det første har norske banker gjennom flere år med oppgangskonjunkturer sikret god soliditet og lønnsomhet. I tillegg baser norske banker seg på en høy andel kundeinnskudd for å finansiere sine utlån, slik at avhengigheten til pengemarkedet er begrenset i forhold til samtlige internasjonale banker. Norske banker har på den andre siden opplevd at utlånene har økt mer enn innskuddene de siste årene, noe som indikerer et økende behov for alternativ finansiering for å dekke utlånene. Det økende gapet mellom innskudd og utlån talte for å endre finansieringsvirksomhetsloven av 1988. Lovendringen trådte i kraft 1. Juli 2007 og innebærer at norske banker nå har anledning til å hente inn langsiktig finansiering gjennom utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett. På tross av at det har vært kostbart, og tilgangen begrenset, har utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett vist seg å være et hensiktsmessig fundingverktøy i tiden under finansuroen. Mye av forklaringen for at obligasjoner med fortrinnsrett har blitt så godt mottatt kommer av tiltakspakkene til regjeringen. Myndighetene har lansert flere tiltakspakker i tiden etter

finansuroen i et forsøk på å oppnå normale markedsforhold. Hovedfokuset i tiltakspakkene har vært å øke tilgangen på likviditet, samt lette kravene for låneadgang slik at samtlige norske banker har vært i stand til å forbedre sin likviditetssituasjon. Den 24. Oktober 2008 ble bankpakken til regjeringen etablert. Bankpakken gir bankene mulighet å bytte obligasjoner med fortrinnsrett mot statspapirer, og er den av regjeringens tiltakspakker som har hatt størst betydning for å oppnå en tilfredsstillende likviditetssituasjon. Bytteordningen har skutt fart i etableringen av boligkredittforetak, og følgelig volumet av obligasjoner med fortrinnsrett som er utstedt.

Norske banker har i tiden etter finanskrisen klart og opprettholdt en tilfredsstillende likviditetssituasjon. Etableringen av boligkredittforetak sammen med regjeringens bytteordning gjør at norske banker er i besittelse av et fundinginstrument som virker tilfredsstillende akkurat nå. Disse to komponentene har bedret situasjonen betraktelig for norske banker. Det er fortsatt vanskelig for bankene å oppnå langsiktig markedsfinansiering og likviditetssituasjonen er fortsatt krevende, så det gjenstår og se om bankene er i stand til å oppnå en solid likviditetssituasjon i tiden fremover.

Innholdsfortegnelse

1.0	Innledning.....	- 1 -
1.2	Problemstilling:.....	- 1 -
2.0	Metode	- 3 -
2.1	Valg av problemstilling.....	- 3 -
2.2	Valg av forskningsdesign	- 4 -
2.3	Innhenting av litteratur	- 4 -
2.3.1	Intervju.....	- 5 -
2.3.2	Sekundærdata:	- 6 -
3.0	Finansuro.....	- 7 -
3.1	Den utløsende faktoren:.....	- 7 -
3.2	Finansuro og innvirkninger på det norske samfunnet.....	- 8 -
3.2.1	Kredittindikator K2:.....	- 9 -
3.2.1.1	Dagens situasjon:.....	- 9 -
3.2.2	Betydning av fall i K2.....	- 11 -
3.3	Finansuro og norske banker.....	- 12 -
3.3.1	Økte utlånstap.....	- 12 -
3.3.2	Todelt effekt	- 15 -
4.0	Bank og risikostyring.....	- 16 -
4.1	Kredittrisiko.....	- 16 -
4.2	Markedsrisiko	- 17 -
4.3	Operasjonell risiko	- 17 -
4.4	Forretningsrisiko	- 17 -
4.5	Helhetlig risikostyring.....	- 17 -
4.6	Basel II – risikobasert tilsyn	- 18 -
4.6.1	Pilar 1	- 18 -
4.6.2	Pilar 2	- 19 -
4.6.3	Pilar 3	- 19 -
5.0	Likviditetsrisiko og likviditetsstyring:.....	- 20 -
5.1	Likviditetsrisiko definisjon:.....	- 20 -
5.2	Forsvarlig likviditetsstyring.....	- 21 -

5.3	Situasjonen som gjør at det kreves god likviditetsstyring:.....	- 22 -
5.4	Evaluering av likviditetsrisiko:.....	- 23 -
5.4.1	Langsiktighet:.....	- 24 -
5.4.2	Indikator 1:.....	- 24 -
5.4.3	Indikator 2:.....	- 27 -
5.4.4	Kritikk av indikatorene	- 27 -
5.4.5	Diversifiseringen på finansieringskilder og institusjonens likviditetsbuffer.....	- 27 -
5.5	God likviditetsstyring.....	- 28 -
5.6	Oppsummering kapittel 5	- 29 -
6.0	Finansiering og utfordringer for norske banker:	- 31 -
6.1	Fundingbehovet til norske banker.....	- 31 -
6.2	Etterspørsel etter lån.....	- 31 -
6.2.1	Boligmarkedet	- 32 -
6.2.2	Utlånsrente	- 33 -
6.2.3	Realøkonomiske forhold.....	- 34 -
6.2.4	Norske bankers kredittpraksis	- 35 -
6.2.5	Dagens situasjon.....	- 35 -
6.3	Innskuddsdekning	- 38 -
6.3.1	Dagens situasjon.....	- 38 -
6.4	Tilbud av funding.....	- 41 -
6.4.1	Prising av funding.....	- 41 -
6.4.2	Tremåneders NIBOR- rente	- 43 -
6.4.3	Renterisiko	- 44 -
6.4.4	Tilgang og prising av funding	- 44 -
6.5	Oppsummering kapittel 6	- 46 -
7.0	Likviditetsrisiko.....	- 48 -
7.1	Langsiktig finansiering.....	- 48 -
7.1.1	Innskuddsdekning.....	- 48 -
7.2.2	Obligasjonsfinansiering	- 49 -
7.3	Pengemarkedet.....	- 50 -
7.3.1	Pengemarkedet og finansiering	- 51 -
7.4	Utfordrende situasjon	- 53 -
8.0	Nye måter å finansiere banker på	- 55 -

9.0 Nye finansieringsformer	- 58 -
9.1 Generelt om obligasjoner	- 58 -
9.2 Generelt om verdipapirisering	- 59 -
9.3 Behov for innføring av nye finansieringsformer	- 59 -
10.0 Endring i finansieringsvirksomhetsloven:	- 61 -
10.1 Bakgrunn lovforslag:.....	- 61 -
10.2 Obligasjoner med særskilt sikkerhet:	- 61 -
10.2.1 Panterettslige problemer	- 62 -
10.3 Ny lovendring	- 63 -
10.3.1 Oppsummering lovendring.....	- 63 -
10.4 Rating	- 64 -
10.4.1 Obligasjoner og rating.....	- 65 -
10.5 Obligasjoner med fortrinnsrett.....	- 65 -
10.5.1 Finansiering gjennom obligasjoner med fortrinnsrett.....	- 66 -
11.0 Bankene i Norge og likviditetsstyring	- 69 -
11.1 Regjeringens tiltak mot finanskrisen.....	- 70 -
11.1.1 Regjeringens tiltak	- 70 -
11.1.2 Tiltakspakkene.....	- 70 -
11.1.3 Krisepakken.....	- 71 -
11.2 Krisepakken og obligasjoner med fortrinnsrett	- 73 -
11.2.1 Økningen skyldes tiltakspakken	- 74 -
12.0 Det etiske omkring etablering av obligasjoner med fortrinnsrett.....	- 75 -
12.1 Det etiske i forhold til klassifisering av kunder:.....	- 76 -
12.2 OMF i forhold til store og små banker.....	- 78 -
12.3 Etisk forsvarlig.....	- 79 -
13.0 Oppsummering	- 81 -
13.1 Boligkredittforetak- den endelige løsningen?.....	- 82 -
13.2 Konklusjon.....	- 83 -

Tabelliste

Tabell 1 Kredittindikatoren K2	10
---	----

Figurliste

Figur 3.1 Kredittindikator K2	10
Figur 3.2 Banker, verdipapir og tap på utlån	14
Figur 5.1 Klassifisering av indikator 1	25
Figur 5.2 Oversikt over utviklingen i likviditetsindikatorer	25
Figur 5.3 Likviditetsindikator for norske banker	26
Figur 6.1 Samspillet mellom markedet, banker og kunder.....	31
Figur 6.2 Samspillet mellom boligpris og kvantum boliger	32
Figur 6.3 Banker. Utlån og innskudd fra kunder og innskuddsdekning	39
Figur 6.4 Norske bankers innskuddsdekning	40
Figur 6.5 Faktorer som påvirker tilgangen på funding	41
Figur 6.6 3-måneders pengemarkedsrenter.....	43
Figur 6.7 Risikopåslag for norske obligasjoner med 5 års løpetid.....	45
Figur 6.8 Oversikt over 3-måneders NIBOR	46
Figur 7.1 Bankenes ulike finansieringskilder.....	50
Figur 7.2 Rentedifferanser mellom foretaks- og statsobligasjoner i USA og euroområdet	52
Figur 7.3 Norske bankers markedsfinansiering fordelt etter løpetid.....	53
Figur 8.1 Bankenes eiendeler og finansiering.....	55
Figur 10.1 Finansieringskilder for norske banker og boligkredittforetak	67
Figur 11.1 Bankenes beholdning av statscertifikater.....	75

Oversikt over appendiks

Kapittel 1 Oversikt over K2 Januar 2009	A
Kapittel 2 Oversikt utvikling NIBOR.....	B
Kapittel 3 Oversikt over låneopptak.....	D
Kapittel 4 Oversikt over boligpriser	E
Kapittel 5 Oversikt tiltak fra Norges Bank	F

1.0 Innledning

En av de viktigste sidene med bankdrift er å yte likviditet til kunder med lånebehov. Dette medfører at en av de mest kritiske oppgavene til banker er å skaffe finansiering. Banker og finansinstitusjoner opererer til daglig i omgivelser der kompleksitet, usikkerhet og forandring er vanlig. Finanskrisen som har pågått siden august 2007 har medført et vesentlig mer kompleks og krevende risikomiljø enn tidligere. – Bortfall av potensielle finansieringskilder, liten tilgang på langsiktig funding, endring i utlånsvekst, endring i innskuddsvekst, dyrere kortsiktig finansiering og framvekst av nye finansieringskilder, er blant annet elementer som danner omgivelsene til finansinstitusjonene og som er svært sårbare overfor markedsendringer.

1.2 Problemstilling:

Finansiell virksomhet innebærer et behov for styring og forvaltning av risiko. Å drive bank medfører i aller høyeste grad å ta risiko, og god bankdrift krever god risikostyring. Hva som er god risikostyring for å sikre en banks stabilitet og langsiktige overlevelsessevne er et omfattende og sammensatt tema. Vi ønsker å sette fokus på et moment vi mener er særlig kritisk for en banks overlevelsessevne, og som har blitt tydeliggjort i løpet av finanskrisen, nemlig likviditetssituasjonen til norske banker. Til tross for at bankene i Norge og andre nordiske land foreløpig har sluppet rimelig ”billig” fra finanskrisen i forhold til andre europeiske land, har finanskrisen satt fokus på viktigheten av risikostyring og internasjonale standarder. Finanskrisen har på en brutal måte illustrert hvordan verdifall på verdipapirer, bortfall av omsetning, usikkerhet om verdier, kredittap og problemer med å skaffe finansiering og valuta kan ramme finansinstitusjoner. I denne oppgaven vil vi derfor sette fokus på bankers likviditetsstyring.

”Vi vil spesielt se på hvordan uroen i finansmarkedene har påvirket likviditetssituasjonen til norske banker, med særskilt vekt på etablering av boligkreditselskaper som et virkemiddel for å skaffe langsiktig finansiering”

I det påfølgende vil vi legge vekt på hvordan finanskrisen har rammet norske finansinstitusjoner med tanke på innhentning av kapital i markedet for å sikre tilstrekkelig funding. I denne sammenhengen er det naturlig å ta for seg hvordan finansuroen har påvirket kredittpraksisen til norske banker, og om endringer i denne påvirker likviditetsstyringen til

Bacheloroppgave innen regnskap og økonomisering

bankene. Vi ønsker også å kartlegge de tiltakene bankene benytter for å håndtere likviditetssituasjonen, og om tiltakene er ubetinget positive.

2.0 Metode

I løpet av denne oppgaven ønsker vi å se på norske bankers likviditetssituasjon i kjølvannet av den vedvarende, internasjonale finansuroen. Vi ønsker ikke å dvele ved årsaker til hvorfor krisen inntraff, det velger vi heller å overlate til profesjonelle økonomer. Men vi ønsker å sette fokus på norske banker og hvordan uroen har rammet disse med tanke på likviditet. I oppgaven skal vi derfor gjøre et forsøk på å redegjøre for hvilken likviditetssituasjon norske banker nå står overfor, samt hvilke virkemidler som kan benyttes for å lette likviditetssituasjonen.

”Å følge en bestemt vei mot et mål. Samfunnsvitenskapelig metode er hvordan vi går fram for å hente inn informasjon om virkeligheten og hvordan vi analyserer for å finne ut hva denne informasjonen forteller oss.” – (Johannesen et al., 2004:402)

2.1 Valg av problemstilling

Arbeidet med denne bacheloroppgaven startet vinteren 2009. I forbindelse med utvelgelse av problemstilling ble mange gode ideer drøftet, men til slutt landet vi på temaet risiko. En naturlig kobling for oss var å rette risiko spesifikt mot bank, og da var det likviditetsrisiko som utpekte seg i særlig grad. I tillegg ønsket vi i forbindelse med oppgaven å rette fokuset mot et tema innenfor bank som er relativt nytt, - nemlig etablering av boligkreditselskaper som et virkemiddel for innhenting av langsiktig finansiering. Vår kjennskap til bank og risiko var begrenset før arbeidet startet, men dette var et fagområde som begge fant veldig interessant under kurset regnskap og økonomistyring. I tillegg øynet vi muligheter til å trekke inn aktuelt stoff fra den pågående finansuroen.

Etter hvert som vi begynte arbeidet med innhenting av informasjon gikk det opp for oss at likviditetsrisiko og bank er et relativt omfattende tema. For å avgrense oppgaven har vi i hovedsak konsentrert oss om likviditetssituasjonen til norske banker, med særlig vekt på faktorer vi mener er med på å forklare hva som påvirker og skaper likviditetsbehovet til bankene. I forhold til uroen i finansmarkedene har vi kun forsøkt å redegjøre for hvilken effekt uroen har hatt for norske banker.

Dette var starten på vår forskningsprosjekt og vår videre interesse for temaet.

2.2 Valg av forskningsdesign

Målet med dette studiet var å tilegne oss kunnskaper i forhold til vårt forskningsspørsmål. Det naturlige for vårt ståsted var å gjennomføre et litteraturstudium, som går under kvalitativ forskningsdesign. For vårt vedkommende vil denne tilnærmingen innebære et fokus på systematisering av kunnskap fra skriftlige kilder.

Hovedårsaken til at vi valgte å gjennomføre et litteraturstudium har sammenheng med at vi ønsket å tilegne oss kunnskap om hvordan hele finansmarkedet fungerer, snarere enn hvordan en enkelt bank opererer i praksis. Innhenting av informasjon vil derfor i hovedsak forekomme fra skriftlige kilder. En annen årsak til at vi har valgt å se på norske banker samlet sett, har sammenheng med at fokuset på kun en bank hadde kommet til å medføre et større behov for regelmessig kontakt med banken.

Ettersom formålet med studiet er å øke forståelsen for hvordan likviditetssituasjonen til norske banker har blitt påvirket av finansuroen, har vi valgt å ta utgangspunkt i et analytisk perspektiv hvor virkeligheten studeres etter objektive kriterier. Vi er da inne på deduktiv tilnærming, der teori sjekkes mot praksis. En naturlig prosess var å starte vår analyse med en pilotundersøkelse som bygger på en eksplorerende design. I løpet av denne prosessen kartla vi mulige årsaker og forklaringer på vår problemstilling underveis. Fordelen for oss ved denne prosessen var at vi opplevde kontinuerlig læring, fordi vi fikk gradvis innsikt i situasjonen og problemstillingen.

2.3 Innhenting av litteratur

Proessen med innhenting av informasjon viste seg å være en utfordring for vårt vedkommende. Oppgavens overordnede forskningsspørsmål omhandler et relativt nytt, dagsaktuelt tema, noe som har medført at det var begrenset med tilgjengelig, relevant litteratur.

Et litteraturstudium gjennomføres ofte ved hjelp av kvalitative tilnærminger som observasjon eller åpne intervjuer. I den kvalitative metoden er nærhet til fenomenet og en direkte og åpen kontakt med informantene viktig for å oppnå en mer utfyllende og ærlig informasjon som er av avgjørende betydning for resultatet av undersøkelsen.

”Mye kunnskap er situasjonsbestemt, og et intervju er like mye sosial situasjon som annen samhandling”. (Johannessen et al., 2004:142)

2.3.1 Intervju

Tilnærmingen til oppgaven er å kartlegge hvordan situasjonen til samtlige norske banker har utartet seg i løpet av uroen i finansmarkedene. Utgangspunktet for oppgaveskrivingen var innhenting og systematisering av kunnskap fra skriftlige kilder. For å få en dypere forståelse for hvordan ting fungerer i praksis tok vi i bruk intervju for innhenting av data.

I vårt første intervju var vi i kontakt med en representant fra Nordlandsbanken. Ettersom det ikke passet med personlig oppmøte, ble vi enige om å sende intervju spørsmålene på mail. Svarene på intervjuet ga oss informasjon og bekreftelse på de antakelsene vi hadde, men det kan ikke utelukkes at et personlig oppmøte hadde gitt oss mer informasjon. I forhold til intervjuobjektet vårt i nordlandsbanken ble vi anbefalt å ta kontakt med DnB NOR for videre å kunne tilegne oss ny informasjon, men på grunn av knapphet på tid ble ikke dette gjennomført. Vi har også i løpet av denne oppgaven vært i kontakt med en representant fra Kredittilsynet. Intervjuet foregikk over mail, og svarene på disse spørsmålene var veldig nyttig for oss personlig. Gjennomføring av oppfølgingsspørsmål hadde nok hatt stor verdi for oppgavene, men på grunn av forsinkede svar fra informanten hos kredittilsynet ble det ikke tid til dette. Felles for begge intervjuene vi har gjennomført, er at svarene vi fikk stemte overens med våre antakelser. Resultatet medførte i mindre grad tilegnelse av ny informasjon. På grunnlag av dette har vi valgt å se bort i fra å ha med intervjureferater. Svarene fra intervjuene har heller ikke i særlig grad blitt benyttet i selve oppgaveteksten.

Intervjuene kan karakteriseres som ”ustrukturert intervju”, ettersom det er uformelle åpne spørsmål der vi på forånd ga det tema det handler om, og der spørsmålene ble tilpasset den enkelte intervjusituasjonen. (Johannessen et al., 2004)

Informantene i begge intervjuene er strategisk utvalgt med tanke på kompetanse, kunnskap og erfaringer. Samtidig har vi valgt å gjennomføre intervjuene i de avdelinger hvor vårt forskningsspørsmål er et tema. Begge informantene er godt kvalifisert og har god erfaring etter mange års arbeid innenfor deres fagområde, og vi anser dem som solide informanter. I etterpåklokskapens lys innser vi at det hadde vært hensiktsmessig og gjennomføre oppfølgingsintervju med våre informanter, da dette ville ha bidratt til å styrke reliabiliteten i forhold til oppgaven og de funnene vi har gjort. Samtidig er det verdt å nevne at det ved gjennomføring av et litteraturstudium tradisjonelt sett er det lite intervjuer inkludert.

2.3.2 Sekundærdata:

Ved siden av kvalitative intervjuer har vi også gjennomført en viss grad av dokumentanalyse for å belyse problemstillingen vår. Ved dokumentanalyse skaffer man til veie data gjennom analyse av foreliggende kildemateriale. Litteratur til oppgaven blir skaffet via nett, biblioteket, lærebok og andre bøker, publikasjoner, samt stoff fra rapporter etter diverse undersøkelser som er utført av Kredittilsynet og Norges Bank. Sekundærdata hentet fra høyskolens bibliotek, lærebok og andre bøker anses som pålitelig. Det samme gjelder data som vi har hentet fra Internett, men det bør bemerkes at en i utgangspunktet skal være kritisk til seriøsiteten av slik informasjon. Vi har vært objektiv i søkeprosessen i forhold til det vi har funnet i forskningslitteratur og faglitteratur, og mener valget av litteraturen er representativ for vår problemstilling. Artikkene vi har valgt har god kvalitet i den forstand at den sier hvilke tema det er valgt og hvilken metode som er brukt og resultat den har funnet.

3.0 Finansuro

De fleste lands økonomi har i større eller mindre grad blitt berørt av finansuroen som nå har vedvart i overkant av ett år. Uroen i markedet og ringvirkningen av krisen blir stadig dypere og mer omfattende, og det er på ingen måte snakk om at krisen er over. Dagens uro kan sammenlignes med finanskrisen på 1930- tallet¹, men dagens krise handler i større grad om gjeldsomfanget og struktureringen av gjelden. Massiv feilallokering og feilprising av risiko er den andre sentrale årsaken til de problemene vi nå er inne i. Etter at den ledende amerikanske investeringsbanken Lehman Brothers begjærte konkurs 15. September²frøs pengemarkedet i bokstavelig forstand, og det ble nærmest umulig for finansinstitusjoner å skaffe finansiering i markedet. Vanskelig tilgang på kapital i kombinasjon med finansinstitusjoners tilbakeholdenhet med å låne penger til hverandre i frykt for å trenge likviditeten selv, forverret situasjonen betraktelig. Den manglende tilgangen på markedsfinansiering har satt en rekke banker og finansinstitusjoner ut av spill, og det var nettopp den begrensede tilgangen på kapital som felte Lehman Brothers i september. Uroen i finansmarkedene har satt press på regjeringer og sentralbanker over hele verden, og offentlige tiltak har kommet som perler på en snor i et desperat forsøk på å lette likviditetssituasjonen og å normalisere økonomien. Nå gjenstår det bare å se om tiltakene til myndighetene er tilstrekkelige for å få økonomien på fote igjen.

3.1 Den utløsende faktoren:

Uroen i finansmarkedene ble utløst i august 2007. Dagens finansuro kommer etter mange år med internasjonal høykonjunktur og undervurdering av risiko i finansielle markeder. Utviklingen bar preg av lave renter, små tap og stor risikovilje. Den utløsende faktor på krisen var økende mislighold og tap på såkalte subprime- lån³ i det amerikanske boliglånemarkedet. I en periode preget av sterk økonomi og lave renter ble et relativt stort omfang amerikanske forbrukere innvilget lån i amerikanske banker. Dette medførte at eiendomsmarkedet steg til himmels. For å finansiere lånene til kredittsvake kunder ble lånene videresolgt til spialselskaper, som finansierte seg blant annet ved å utstede obligasjoner.

Renteøkning og prisfall på boligmarkedet medførte at oppsigelser av amerikanske boliglån økte betraktelig i 2007 som følge av at lånekundene ikke hadde mulighet å betjene lånene

---

¹ Artikkel fra www.mandagmorgen.no

² Artikkel fra www.wr.no

³ Subprime er betegnelsen for et boliglån med sikkerhet i boligen, som er utstedt til en mindre kredittverdig person. (<http://www.lane.no/guide-til-subprime-krisen/>)

sine. Konsekvensen ble synkende boligpriser på det amerikanske boligmarkedet, som igjen medførte økende misligholdelse av subprime- lånene. Det oppstod dermed tap for de institusjoner og investorer som satt med slike verdipapirer. Salg og videresalg av obligasjoner og til dels kompliserte spareprodukter til investorer både i og utenfor USA skapte stor usikkerhet i markedet.⁴ Vanskeligheter med å avgjøre hvilke verdipapirer som var tapsutsatte, hvilke institusjoner som var eksponert mot slike verdipapirer, og hvilken verdsettelse som burde legges til grunn, medførte at verdipapirer i sin helhet ble vanskeligere å omsette. I tillegg ble bankene svært tilbakeholdne med å låne penger til andre banker og finansinstitusjoner i frykt for trenge likviditeten selv. Dette ledet til en svært anstrengt likviditetssituasjon i pengemarkedene.

Selv om uroen i finansmarkedene allerede var et faktum i 2007, kom den utløsende faktoren på finanskrisen da Lehman Brothers 15. september 2008 søkte om konkursbegjær. Etter at myndighetene i USA tidligere hadde reddet en rekke amerikanske investeringsbanker kom det som et sjokk på samtlige når myndighetene ikke grep inn og reddet denne banken. Konsekvensen av fallet til Lehman Brothers ble enorme. Pengemarkedet, som før konkursbegjæringen var skadeskutt, sluttet helt og fungerer. Bankene ble ytterligere mer tilbakeholdne med å låne penger til hverandre, og likviditetssituasjonen opplevdes for samtlige banker som enda mer anstrengt.

Uroen i pengemarkene var et faktum, og spredte seg til store deler av finansmarkedene verden over.

3.2 Finansuro og innvirkninger på det norske samfunnet

Det norske samfunnet har på ingen måte kommet uskadd fra finansuroen som har preget verdensøkonomien, men skadene til den norske realøkonomien er mindre kritisk enn hva som er tilfellet til for eksempel USA. Den sterke finansuroen begynte for alvor å få konsekvenser for den norske realøkonomien i tredje kvartal 2008, blant annet i form av økende arbeidsledighet og konkurser i næringslivet. For fjerde kvartal er det rapportert ytterligere negative ringvirkninger for realøkonomien (DnB NOR, 2008). Tall utarbeidet av NAV⁵ viser at arbeidsledigheten i april økte med 4900, og den totale arbeidsledigheten utgjør nå 2,8 prosent av arbeidsstyrken.

---

⁴ Nasjonalbudsjettet 2009, 2.6 Utviklingen i finansmarkedet og finansiell stabilitet

⁵ Artikkel VG 30. april

3.2.1 Kredittindikator K2:

Kredittindikator K2 er en indikator som kan benyttes for å belyse utviklingen i gjeldsveksten til husholdningene. Kredittindikator K2 betegner ”Innenlandsk kreditt i alt”, dvs. *indikatoren for publikums innenlandske bruttogjeld i norske kroner og utenlandsk valuta*⁶. Kredittkilder inkludert i K2 er utlån i norske kroner og utenlandsk valuta til publikum fra blant annet banker, statlige låneinstitutter, finansieringsselskaper, Statens Pensjonskasse og Norges Bank. I tillegg inngår publikums obligasjons- og sertifikatgjeld i det innenlandske markedet.⁷

Indikatoren vil i dette tilfellet være med å belyse hvilke innvirkninger finansuroen har hatt på det norske samfunnet. Etterspørselen etter lån vil gi gode signaler på hvilket aktivitetsnivå som forventes i samfunnet, både i forhold til næringslivet og hvilken retning boligmarkedet utvikler seg. I forhold til banker kan kredittindikatoren være et hjelpemiddel for å kartlegge hvordan etterspørselen etter kreditt vil utvikle seg, med fokus på hvilket fundingbehov utover kundeinnskudd banken er i besittelse av.

3.2.1.1 Dagens situasjon:

Gjeldsveksten til husholdningene påvirkes blant annet av konjunkturutsikter, bankers kredittpraksis og rentekostnader forbundet med lån. Tiden frem mot finanskrisen har vært preget av høykonjunkturer, og gjeldsveksten til husholdningene har skutt til været⁸. I følge statistikk hentet fra Statistisk Sentralbyrå har kredittindikator K2 hatt en økning på hele 156 prosent i løpet av en tiårs periode. (Larsen og Mjølhus, 2009: 90) En så høy prosentvis økning taler for at bankene i denne perioden har hatt et fundingbehov utover innskuddene. Den høye veksten i K2 må sees i sammenheng med bankens utlånsrenter og utviklingen på det norske boligmarkedet. Potensielle lånetakere har fått innvilget lån hos banken, hvor bankenes kredittpraksis kan forklares ut i fra rimelig tilgang på funding i markedet (NIBOR- rente) og generell optimisme i forhold til videre fremtidsutsikter.

Finanskrisen var et faktum i 2007 og gjorde seg gjeldende med vanskeligere tilgang på funding og økte risikopåslag. Da den amerikanske investeringsbanken Lehman Brothers gikk konkurs høsten 2008, opplevde norske banker ytterligere negative effekter av uroen. Tilgang på likviditet i markedet ble fraværende, og konsekvensen ble at norske banker ikke var i stand til å opprettholde samme kredittpraksis. Ringvirkningene av uroen spredte seg dermed til

---

⁶ www.ssb.no

⁷ www.ssb.no

⁸ Jf. Appendix kapittel 1

delar av det norske næringslivet. I krisetider vil trolig etterspørselen etter nye lån dempes, samtidig som bankene vil praktisere en strengere utlånspraksis. Dersom dette er tilfellet for denne krisen vil det gjøre seg gjeldende for utviklingen i kredittindikator K2.

Tabell 1

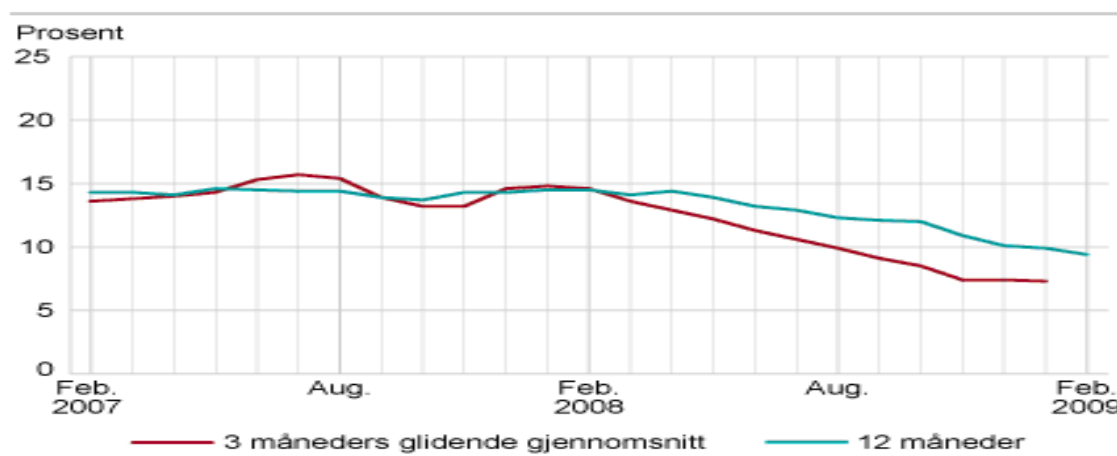
Kredittindikatoren K2. Prosentvis vekst

	September 2008	Oktober 2008	November 2008	Desember 2008	Januar 2009	Februar 2009
12 md. total	12,1	12,0	10,9	10,1	9,9	9,4
3 md. glidende gjennomsnitt i al	9,1	8,5	7,4	7,4	7,3	
12 md. husholdninger	8,8	8,2	7,4	7,2	6,8	6,7
12 md. ikke-finansielle foretak	18,9	19,1	17,4	14,9	14,6	13,2

Kilde: ssb.no (<http://www.ssb.no/emner/11/01/k2/index.html>)

Statistikk utarbeidet av Statistisk Sentralbyrå viser at gjeldsveksten har avtatt siden finanskrisen for alvor ble faktum i september 2008, og fortsetter å avta videre inn i 2009. Tall fra februar viser at tolv månedersveksten i publikums innenlandske bruttogjeld (K2) falt til 9,4 prosent ved utgangen av februar- ned fra 9,9 prosent ved utgangen av måneden før. Det er både husholdningene og de ikke- finansielle foretakene som trekker gjeldsveksten ned, jf tabell 1.

Figur 3.1 Kredittindikator K2

Kilde: Ssb.no (<http://www.ssb.no/vis/emner/11/01/k2/main.html>)

3.2.1.2 Ikke- finansielle foretak

Tolvmånedersveksten til ikke- finansielle foretak frem til utgangen av februar 2009 var 13,2 prosent, jf tabell 1. Dette tilsvarer en nedgang på 0,9 prosentpoeng i forhold til januar måned⁹, hvor veksten var 14,1 prosent. Månedsvæksten omregnet til årsrate var så lav som 2 prosent, en nedgang fra 16,9 prosent måneden før.

Glidende tremånedersgjennomsnitt beregnes med utgangspunkt i tre foregående måneder. Dersom denne vekstraten er lavere enn tolvånedersveksten, er dette en indikasjon på at tolvånedersveksten vil falle ytterligere.¹⁰ For ikke- finansielle foretak steg bruttogjeld med 8,8 prosent i perioden desember- februar dersom man omregner dette til årlig vekstrate. En måned tidligere var tilsvarende beregninger utført av SSB 10,5 prosent. Når det glidende tremånedersgjennomsnittet er lavere for ikke- finansielle foretak er dette en klar indikasjon på at tolvånedersveksten vil falle ytterligere.

3.2.1.3 Husholdninger

Husholdningenes innenlandske bruttogjeld har falt siden mars 2008 og fortsetter samme trend ved utgangen av februar. Tolvmånedersveksten falt fra 6,8 prosent ved utgangen av januar til 6,7 prosent ved utgangen av februar, jf tabell 1. Veksten i husholdningenes bruttogjeld har ikke vært lavere siden august 1999. Fallet i husholdningenes gjeldsvækst tyder på at

3.2.1.4 Kredittkildenes vekstrater

Av publikums innenlandske bruttogjeld (K2) på 3 336 milliarder kroner ved utgangen av februar, var 64,0 prosent banklån. Tolvmånedersveksten i bankenes utlån til publikum falt videre fra 1,8 prosent i januar til -0,2 prosent i februar. Samtidig gikk årsvæksten i kredittforetakenes utlån opp fra 56,5 til 63,1 prosent. Vekstratene er her påvirket av overføringer av utlån fra banker til kredittforetak. Overføringene har blant annet sammenheng med bankenes adgang til å skaffe seg likviditet gjennom obligasjoner med fortrinnsrett. Ser en de to kredittkildene under ett, var utlånsveksten 9,3 prosent ved utgangen av februar, mot 10,1 prosent ved utgangen av måneden før.¹¹

3.2.2 Betydning av fall i K2

Utlånsveksten til bankene har sunket kraftig i forhold til hva som har vært situasjonen i de pågående år. Fallet i K2 gir klare indikasjoner på at finansuroen har satt sin innvirkning på det

---

⁹ Se appendiks kapittel 1

¹⁰ Artikkel fra www.ssb.no

¹¹ Artikkel fra www.ssb.no

norske samfunnet. Dagens situasjon er preget av usikre omgivelser, og det er trolig at etterspørselen etter lån har blitt redusert på bankgrunn av dette. Fallet i kredittindikatoren må også sees i sammenheng med at bankene har iverksatt en strengere kredittpraksis. I forhold til den samfunnsøkonomiske effekten vil et fortsatt fall i kredittveksten kunne bidra til å skape negative ringvirkninger for hele aktivitetsnivået i samfunnet. Dette vil igjen kunne ramme bankene.

Ringvirkningene kommer som en direkte følge av at norske finansinstitusjoner er berørt av uroen. Forfatterne bak boken *Finanskrisen- lånefest, boligboble og dagen derpå!* skildrer følgende sammenheng mellom en finanskrise og de påfølgende realøkonomiske konsekvensene:

”Finanskrise gir bankkrise. Bankkrise gir økonomisk krise. Økonomisk krise gir konkurser, arbeidsledighet og dårlige tider” (2009:117)

Vi skal i det påfølgende konsentrere oss om hvilken innvirkning finanskrisen har hatt på norske banker.

3.3 Finansuro og norske banker

Finansuroen har i aller høyeste grad preget norske banker, men samtidig har virkningen av finanskrisen vært mindre kritisk enn den har vært for et flertall europeiske og amerikanske banker. En av årsakene til at norske banker foreløpig har kommet bedre fra uroen i finansmarkedene er at norske banker har sikret god lønnsomhet og soliditet som følge av en lang oppgangsperiode i norsk økonomi. Lave tap og sterk vekst i bankenes inntekter har gjort dem bedre rustet til å stå overfor usikre perioder som den vi nå er inne i.

Rapport fra kredittilsynet viser at norske banker i løpet av 2008 svekket overskuddet sitt med hele 8,8 milliarder kroner. Nedgangen i overskuddet har sammenheng med at 5 av de 30 største norske banker gikk med underskudd. Totalt sett var det 20 banker som gikk i underskudd. Rapporten utarbeidet av kredittilsynet viser at den største smellen for bankene kom i form av tap på utlån (kredittilsynet, 2009a).

3.3.1 Økte utlånstap

Norske banker har spesielt merket effekten av urolighetene i markedet gjennom økte utlånstap og nedskrivninger på enkeltengasjementer. De svake resultatene for 2008 kom som et direkte følge av at norske banker opplevde en betydelig økning i utlånstap mot slutten av året.

Samtidig medførte uroen i finansmarkedene til kurstap på verdipapirer. Det var spesielt tredje og fjerde kvartal som utpekte seg i negativ retning for norske banker.

I *Tilstanden i finansmarkedet 2008: 40* er den beløpsmessige størrelsen på norske bankers bokførte tap kalkulert til 5,7 milliarder kroner. Dette tallet var tilnærmet null det foregående året. Økningen av misligholdte engasjementer og nedskrivninger på verdipapirer utfordrer bankene i forhold til å opprettholde en forsvarlig likviditetsbeholdning.

3.3.1.1 Tap på utlån

Utlånstap kan komme som et følge av en svekket betalingsevne hos lånetaker, hvor for eksempel disponibel inntekt er mye lavere enn lånesummen innvilget av banken. Et godt bilde av hvor stor gjeldsvekst lånetaker har vil være å se på kredittindikator K2. Økt rente vil også kunne medføre en svekket betalingsevne for de med lån. Den generelle betalingsvilligheten vil også være av avgjørende betydning for utlånstapene til bankene.

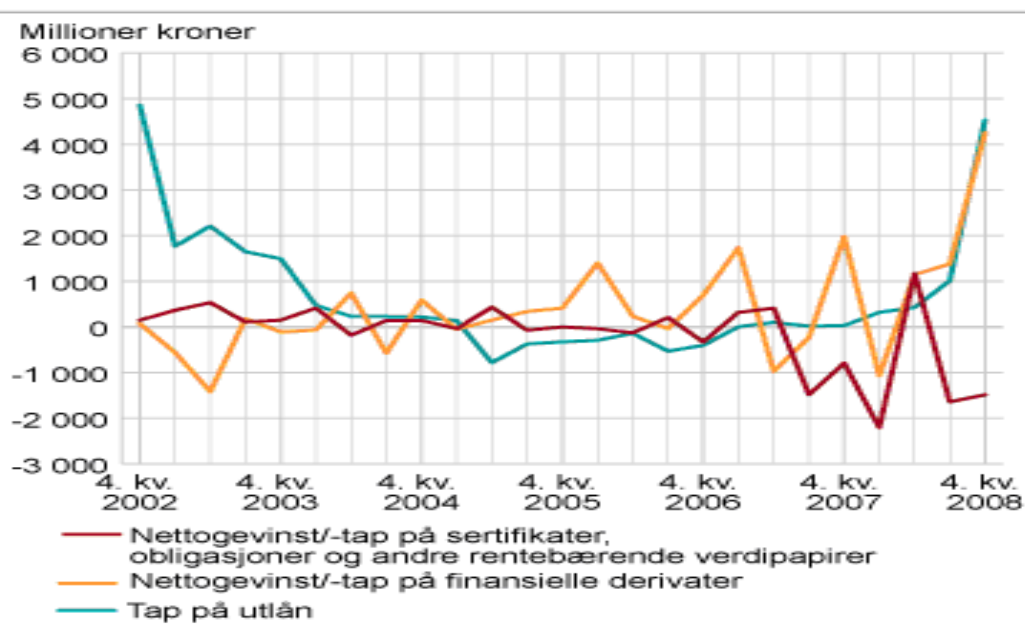
Utlånstapene til bankene vil normalt ikke ha stor betydning når det gjelder likviditeten i bankene, da utlånstapene normalt kun består av en liten andel av bankenes totale utlånsportefølje. Samtidig gir utlånstapene et bilde av hvordan utlånsporteføljen er sammensatt. En høy tapsandel vil blant annet påvirke ratingen som bankene oppnår, og som er svært avgjørende for de lånebetingelsene bankene klarer å forhandle frem, for eksempel i obligasjonsmarkedet.

I forhold til bankens tap på utlån var denne størrelsen ved utgangen av 2008 på hele 6,3 milliarder. I forhold til 2007 var tapene på 163 millioner kroner¹². Det var spesielt i fjerde kvartal at tapene på utlån gjorde seg gjeldende, med en økning på 3,5 milliarder fra kvartalet før. Figur 3.2 viser hvordan tapene til norske banker utviklet seg i fjerde kvartal 2008.

---

¹² www.ssb.no

Figur 3.2 Banker, verdipapirer og tap på utlån

Kilde: Ssb.no (<http://www.ssb.no/orbofrk/>)

Utlånstapene har særlig sammenheng med at norske banker har gjennomført betydelige nedskrivninger på grupper av lån. I forhold til utlån lå misligholdte engasjementer fortsatt på et lavt nivå, 0,8 prosent av totale utlån (Kredittilsynet, 2009a).

3.3.2.2 Nedskrivning og bokføring av tap

Norske banker har også måttet bokføre urealiserte kurstap på obligasjoner, jf. Figur 3.2. Kursfallet er mindre alvorlig for norske banker enn for mange store internasjonale banker, siden obligasjoner utgjør en begrenset del av norske bankers eiendeler¹³. Norske banker har heller ikke vært direkte utsatt for tap i det amerikanske markedet for boliglån til kunder med lav kredittverdighet, som ga store tap i utenlandske banker. Andelen markedsfinansiering er lavere for Norske banker i forhold til tapsutsatte utenlandske banker, da norske banker i større grad finansierer seg ved kundeinnskudd.

En stor andel av økningen i tap på verdipapirer skyldes nedskrivninger knyttet til enkeltengasjementer. De største tapene på bankers verdipapirer kom i 4. Kvartal 2008. Nettotap på obligasjoner, sertifikater og andre rentebærende verdipapirer var på 1,5 milliarder

¹³ Se figur 8.1

kroner, mens nettotap på aksjer og andre verdipapirer med variabel avkastning ble 1,4 milliarder kroner, jf figur 3.2.

Det internasjonale pengefondet (IMF) har anslått at verdens finansinstitusjoner vil tape rundt 26.800 milliarder kroner på den internasjonale økonomiske krisen. Kostnaden på finanskrisen har totalt en beløpsmessig størrelse på 27. 000 milliarder. Bankenes andel utgjør 60 prosent i følge beregninger utført av IMF¹⁴. For bankene vil dette bety at utlånstapene trolig vil fortsette samme trend i 2009.

3.3.2 Todelt effekt

Det finansielle systemet har vært preget av ustabilitet ved at banker og andre finansinstitusjoner ikke har vært i stand til å formidle finansiering og omfordele risiko på en tilfredsstillende måte. Dette har vært en avgjørende faktor som har medført at uroen har vedvart. Rapporter viser at norske banker har ikke vært direkte berørt av finanskrisen, men indirekte opplever bankene en todelt effekt. Uroen merkes først og fremst gjennom økte innlånskostnader og vanskeligere tilgang på langsiktig finansiering. Påslagene som bankene betaler for langsiktig finansiering økte kraftig samtidig som tilgangen på langsiktige verdipapirer i første omgang var svært begrenset. Dette har ført til at norske banker i større grad har måttet henvendt seg til pengemarkedet for å sikre finansiering. Finansiering i pengemarkedet har imidlertid også blitt dyrere. Dersom banker må hente penger i dagens marked vil det måtte skje til rentekostnader som er høyere enn normalt. Dyrere markedsfinansiering har også skjerpet konkurransen om innskudd fra kunder, og rentene på innskudd økte i tiden etter finansuroen ble gjeldende. All gjeldsfinansiering ble dermed mer kostbar i første fase av uroen.

Den andre effekten uroen fører med seg er en lavere vekst i økonomien som igjen kan komme til å ramme veksten i bankene. Dette er en effekt av krisen som kan komme til å ta litt tid før den blir gjeldende. Avdelingsdirektør i Avdeling for finans- og forsikringstilsyn i Kredittilsynet, Emil Steffensen, mener at den første delen merkes umiddelbart, mens den andre delen vil bruke lengre tid på å sette spor.

---

¹⁴ Artikkel fra e24.no

4.0 Bank og risikostyring

Drifting av bank innebærer et behov for styring og forvaltning av risiko. En bank som sådan utsettes for en rekke risikotyper, og god risikostyring vil være en forutsetning for å øke verdiskapningen internt i banken. God risikostyring kan derfor sees på som et strategisk virkemiddel for å sikre videre drift. Det gjennomgående temaet i denne oppgaven er norske bankers likviditetssituasjon. Hovedvekten vil dermed være hvilken likviditetsrisiko bankene har, og hvordan likviditetsrisikoen kan minimeres gjennom nye fundinginstrumenter som obligasjoner med fortrinnsrett.

Banker utsettes blant annet for risikotyper som kredittrisiko, markedsrisiko, operasjonell risiko, forretningsrisiko, og likviditetsrisiko (DnB NOR, 2008). Felles for samtlige risikotyper banken utsettes for, er at de henger gjensidig sammen med hverandre. Med dette mener vi at risiko innenfor en gruppe, eksempelvis kredittrisiko, kan skape risiko i en annen gruppe, eksempelvis likviditetsrisiko, dersom bankens kredittrisiko er svært høy. Likviditetsrisikoen til banken vil dermed påvirkes av hvilket risikonivå de andre risikogrupperne innehar. I det påfølgende vil vi derfor prøve å kartlegge sammenhengen mellom likviditetsrisikonivået i forhold til samtlige andre risikogrupper banken eksponeres for.

4.1 Kredittrisiko

Kredittrisiko kan defineres som risikoen for tap som skyldes at kunder eller motparter ikke er i stand til å oppfylle sine betalingsforpliktelser overfor banker. Kredittrisiko angår alle fordringer, i hovedsak utlån, sammen med blant annet garantier og rentebærende verdipapirer. Denne type risiko representerer som regel den største risikoen for banker, DnB NOR (2008). Dersom banken har høy kredittrisiko er det også fare for at dette vil påvirke nivået på likviditetsrisikoen. Misligholdte lån medfører at banken ikke oppnår innbetalinger til rett tid, og det verste scenarioet er at banken ikke oppnår innbetalinger fra sine kunder i det hele tatt. Noe av forklaringen på likviditetsrisikonivået til norske banker vil avhenge om kundenes betalingsforpliktelser til banken overholdes ved forfall. En stor andel misligholdte engasjementer fra lånekundes side kan medføre et økende risikonivå for hvorvidt banken er i stand til å gjøre opp sine betalinger ved forfall. Utlånstap i forbindelse med kunder som ikke er i stand til å oppfylle sine betalingsforpliktelser overfor banken vil dermed kunne påvirke likviditetsrisikoen i negativ retning.

4.2 Markedsrisiko

Markedsrisiko er knyttet til risikoen for at det i markedet skal oppstå variasjoner som følge av endringer i markedspriser eller kurser. Følgende definisjon er hentet fra årsrapporten til DnB NOR 2008:60; *”Markedsrisiko oppstår som følge av bankens usikrede transaksjoner og eksponeringer i valuta-, rente-, råvare- og egenkapitalmarkedene.”* En høy markedsrisiko indikerer muligheter for at det kan oppstå store variasjoner i resultatet på grunnlag av endringer i markedspriser eller markedskurser. Store variasjoner kan både ha et positivt og et negativt utfall for bankens resultat. Dersom endringene i markedsbaserte forhold slår ut negativt for bankens vedkommende kan dette igjen medføre at banken oppnår betalingsproblemer, og dermed økt likviditetsrisiko.

4.3 Operasjonell risiko

Operasjonell risiko er risikoen for tap som skyldes svakheter eller feil ved fremgangsmåter og systemer som er begått av ansatte eller eksterne hendelser (DnB NOR, 2008). Risikoen kan komme som et følge av bedrageri eller svakheter i produkter. Operasjonell risiko kan blant annet omfatte at kredittsvake kunder bevilges lån som de i utgangspunktet ikke har mulighet til å betjene. Slike tilfeller vil øke kredittrisikoen til banken, og følgelig likviditetsrisikoen. Interne hendelser utført av ansatte som underslag og økonomisk kriminalitet vil slå uheldig ut for bankens likviditetssituasjon, og vil følgelig øke risikonivået for denne risikogruppen.

4.4 Forretningsrisiko

Den siste risikotypen banker utsettes for er forretningsrisiko. Forretningsrisiko defineres som tap på grunnlag av endringer i eksterne forhold som markedssituasjonen eller myndighetenes reguleringer. En høy forretningsrisiko vil kunne påvirke blant annet likviditetsrisikonivået til banken (DnB NOR, 2008)

4.5 Helhetlig risikostyring

Risikostyring kan sees på som et strategisk virkemiddel for å sikre videre verdiskapning i bankene. En forsvarlig håndtering av risikoer har betydninger for oppnåelsen av bankenes mål, og vil samtidig kunne bidra til å sikre en mer effektiv drift. I tiden under og rett etter finanskrisen har det vært et stort fokus på likviditetssituasjonen til norske banker, men for å sikre fortsatt drift er det nødvendig at banker tar hensyn til samtlige av de risikogruppene de utsettes for.

En mulig løsning for banker kan være å implementere helhetlig risikostyring. Helhetlig risikostyring gir verdiøkning gjennom bedre beslutninger, færre overraskelser og økte

muligheter til og nå forretningsmål. Helhetlig risikostyring behandler risikoer og muligheter som påvirker verdiskapning eller bevaring av verdier, og defineres på følgende måte: *Helhetlig risikostyring er en prosess, gjennomført av virksomhetens styre, ledelse og ansatte, anvendt i fastsettelse av strategi og på tvers av virksomheten, utformet for å identifisere potensielle hendelser som kan påvirke virksomheten og for å håndtere risiko slik at den er i samsvar med virksomhetens risikoappetitt, for å gi rimelig grad av sikkerhet for virksomhetens måloppnåelse.* (Coso- rapport 04/05:4)

For bankers vedkommende vil dette bety at fokuset flyttes fra kun å ta hensyn til en type risiko, til å inkludere alle risikotypene samtidig. Banken vil på denne måten oppnå en bredere porteføljetilnærming som behandler risiko og muligheter som påvirker organisasjonens verdiskapning og verdibevaring. Risikostyringen innebærer aktiviteter for å identifisere, estimere og kontrollere kostnader og inntekter knyttet til risiko. Hensikten er å minimere tap og maksimere inntjening. Det vil alltid være en sammenheng mellom risiko og gevinst. Risikostyring er prosessen for å oppnå kort- og langsiktig balanse mellom disse. Dette må også sees i sammenheng med hver enkelt bedrifts ønskede risikoeksponering. Risikoanalyser er et vesentlig element i risikostyringsprosessen.¹⁵

4.6 Basel II – risikobasert tilsyn

I 2007 ble de nye kapitaldekningsreglene, Basel II, innført i norske banker. Basel II er et europeisk regelverk og en videreføring av Basel I. Regelverket innebærer økt fokusering på risikostyring, og vil for bankene medføre redusert kapitalbinding og økt lønnsomhet. Kapitaldekningsreglene representerer en betydelig endring i tilsynsmetodikken ved at det etablerer et insentivbasert system for å bestemme minstekravene til en banks soliditet (DnB NOR, 2008)

Basel II- regelverket bygger på tre pilarer.

4.6.1 Pilar 1

Pilar 1 omhandler minimumskrav til kapitaldekning for kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko.

Pilar 1 stiller minimumskrav til ansvarlig egenkapital. Pilar 1 definerer et lovfestet minimumskrav til kapitaldekning. Detaljerte regler både for kalkulering av begrensings grunnlag og kapitalstørrelser. Pilar 1 dekker ikke institusjonens totale risikoprofil.

---

¹⁵ wikipedia.org

4.6.2 Pilar 2

Pilar 2 stiller krav til at konsernet skal ha en prosess for å vurdere samlet kapitalbehov i forhold til risikoprofil, samt en strategi for å vedlikeholde kapitalnivået. I gjennom dette arbeidet skal det blant annet utarbeides moduler for vurdering av de ulike risikogrupperne som påvirker bankene. Pilar 2 beskriver også Kredittilsynets vurderingsprosess og oppfølging.

Kredittilsynet utarbeider som ledd i tilsynsprosessen, en årlig samlet risikovurdering for konsernet. I vurderingen gis det en tilbakemelding om konsernets kapitalisering. Vurderingen er sentral for hvilken faktisk endring i kapitaliseringskravet overgangen til nytt kapitaldekningsregelverk gir. I Pilar 2 stilles det krav både til bankene og tilsynsmyndighetene. Tilsynsmyndighetene skal ha et system for å vurdere de ulike risikoer som institusjonene er eksponert for. Vurderingene skal omfatte institusjonenes eksponering mot de viktigste risikoer, samt styring og kontroll med disse. Tilsynsmyndighetenes metoder og vurderingskriterier skal offentliggjøres.¹⁶

4.6.3 Pilar 3

Dette dokumentet må sees i sammenheng med at de nye kapitalkravene også stiller krav om offentliggjøring av finansiell informasjon. Det er krav om at offentliggjøringen skal skje på internett. Informasjonen skal dekke tilpasninger til og oppfyllelse av det nye kapitalkravsregelverket, herunder spesifikasjoner av risikovektet beregningsgrunnlag og ansvarlig kapital, metoder for beregning av risikovektet beregningsgrunnlag og beskrivelse av retningslinjer og rutiner for styring og kontroll av de ulike risikoene. Prosessen for å vurdere samlet kapitalbehov skal også beskrives. Pilar 3 Komplettere minimumskravene i Pilar 1 og tilsynsmessig oppfølging i Pilar 2. Bidrar til økt markedsdisiplin gjennom krav til offentliggjøring av informasjon som gjør det mulig for markedet å vurdere institusjonens risikoprofil og kapitalisering, samt styring og kontroll. Kravene til offentliggjøring blir spesielt viktig når institusjonene i større grad kan benytte egne systemer og metoder for å beregne kapitalkravet. Informasjonskravene innebærer at institusjonene skal publisere informasjon om; Organisasjonsstruktur, risikostyring, kapitalkrav delt etter risikotype, samt kapitalnivå og struktur (DnB NOR, 2008).

---

¹⁶ Kredittilsynet.no

5.0 Likviditetsrisiko og likviditetsstyring:

I kjølvannet av finanskrisen har mangel på likviditet kostet flerfoldige finansinstitusjoner og næringslivsaktører livet. For norske bankers vedkommende har foreløpig ikke finanskrisen gitt seg utslag i konkurser, men for å sikre den videre eksistensen til norske banker og dermed sikre et velfungerende finansmarked vil det være hensiktsmessig og kontinuerlig overvåke likviditetssituasjonen i den enkelte bank. På denne måten kan man tidligst mulig komme med korrigerende tiltak og redningsaksjoner dersom dette skulle være aktuelt og nødvendig. Likviditetssituasjonen og risikoen forbundet med likviditet vil avhenge av hvilke finansieringskilder bankene tilstreber, og finansieringsstrukturen til bankene vil således avhenge av tilgangen på finansiering og kostnadene forbundet med de ulike typene finansiering.

Banker utgjør en viktig del av et lands finansielle infrastruktur og det vil derfor være hensiktsmessig å ha et bankvesen som fungerer optimalt. Likviditet muliggjør en banks evne til å omdisponere forvaltningskapital, for så igjen å kunne finansiere økte utlån og redusere forvaltningskapitalen for å møte forpliktelser ved forfall. Tilstrekkelig likviditet er derfor en forutsetning for den løpende driften til enhver bank. Finansmarkedene har som følge av utviklingen i teknologiske og finansielle innovasjoner blitt mer likvide, men samtidig har utviklingen medført at likviditetsstyringen har blitt mer avhengig av markedsbaserte forhold. Sammensetningen av bankers beholdning av likvider og aktiviteter har også endret seg i den retning at banker er mer avhengig av alternative finansieringskilder enn innskudd for å finansiere sine utlån¹⁷. Uro i finansmarkedene, både nasjonalt og internasjonalt, vil derfor ha stor betydning for bankenes likviditetssituasjon (finansdep. 2005-2006b)

5.1 Likviditetsrisiko definisjon:

Likviditetsrisiko defineres som *risikoen for at en bank ikke klarer å oppfylle sine forpliktelser og/eller finansiere økninger i eiendelene uten at det oppstår vesentlige ekstraomkostninger i form av prisfall på eiendeler som må realiseres eller i form av ekstra dyr finansiering.*¹⁸

Likviditetsrisiko omhandler altså risikoen for at en bank ikke er i stand til å refinansiere seg i tilstrekkelig grad til at banken er i stand til å gjøre opp sine forpliktelser ved forfall. Risikoen vil avhenge av bankens balansestruktur, likviditeten i kapitalmarkedet og bankens kredittverdighet. Med balansestruktur menes soliditet og innskuddsdekning, samt forskjeller i

---

¹⁷ Se figur 6.3

¹⁸ Kredittilsynet - høstkonferanse

omløpshastighet og bindingstid på eiendels- og gjeldssiden. Bankens kredittverdighet vil avhenge av blant annet soliditet, inntjening, risikoprofil, samt utlånsporteføljen.¹⁹

5.2 Forsvarlig likviditetsstyring

Fra juli 2006 ble reglene i finansieringsvirksomhetsloven som tilsier at bankene minst må ha likvider som tilsvarer 6 prosent av utlånene erstattet med kvalitative krav til tilstrekkelig likviditet og styring og kontroll med likviditeten. Et kvalitativt krav vil på en mer hensiktsmessig måte kunne tilpasses likviditetsrisikoen i den enkelte virksomhet, sammenlignet med et kvantitativt krav. De nye kravene er ment til å fange opp sannsynligheten for at det eksisterer ulik forfallstruktur på eiendeler og forpliktelser hos de ulike bankene. Risikoen for at et selskap ikke kan innfri sine forpliktelser ved forfall uten betydelige meromkostninger vil avhenge av hvilken finansieringssammensetning aktiva og passivasiden består av. Dersom bankenes utlån og andre mindre likvide eiendeler i høy grad finansieres med kortsiktige innlån, innebærer dette et løpende behov for refinansiering og høyere likviditetsrisiko enn en bank med mer stabil finansiering i form av kundeinnskudd og obligasjonsinnlåning. På aktivasiden vil forskjellen i hovedsak ligge hos banker som er i besittelse av lett omsettelige eiendeler, og banker som har eiendeler som er mindre omsettelige.

Den nye lovendringen omfatter både banker og finansinstitusjoner og innebærer at ansvaret for likviditet i stor grad påføres banken selv, og vil være tilpasset og avgrenset den enkelte virksomhet. Kravet om tilstrekkelig likviditet må tilpasses den enkelte bank i forhold til balansestruktur, kapitalkostnader og tilgang på likviditet i kapitalmarkedet, da det ikke er fastsatt klare regler om hvor stor likviditeten som et minimum skal være. Samtidig er det lagt opp til et lovfestet krav om at finansinstitusjonene skal ha en forsvarlig likviditetsstyring etter retningslinjer fastsatt av styret, jf. Finansieringsvirksomhetsloven § 2.17 annet ledd. I Ot.prp. nr. 44 (2005-2006) blir definisjonen forsvarlig likviditetsstyring drøftet, og videre foreslått nedfelt i egen forskrift. Forskriften til finansieringsvirksomhetsloven § 2-17 om likviditet trådte i kraft 1. juli 2007. Ut fra forskriften og forslagene i odelstingsproposisjonen får man en dypere forståelse av hva som menes med forsvarlig likviditetsstyring. For banker og finansforetak innebærer forskriften strenge kvalitative krav som må følges, hvor kredittilsynet har tilsynsmyndighet til å følge opp at samtlige finansforetak har med en forsvarlig likviditetsstyring. Blant annet stilles det krav til at finansinstitusjoner skal ha en dokumentert likviditetsstrategi fastsatt av styret. Strategien skal fastsette institusjonens retningslinjer for

---

¹⁹ Oppdalsbanken- risiko og kapitalstyring

likviditetsrisikorammer, beredskapsplaner, organisering og ansvarsforhold, risikomåling og prognoser, stresstester, rutiner for overvåking av utviklingen og etterlevelsen av retningslinjene, styre- og ledelsesrapportering og uavhengig kontroll, jf. § 1 i forskriften.

Strategidokumentet vedtatt i forskriftene pålegger blant annet finansinstitusjoner å kartlegge beredskapsplaner dersom alternative likviditetskilder banken har tilgang til skulle svikte, eller dersom andre markedsforhold som har innvirkning på finansieringen til banken inntreffer. Analyser av likviditetsrisikoen ved ulike stressscenarier er et virkemiddel som vil vise hvor sårbar banken er for potensielle negative hendelser. Løpetidsrapportering vil på samme måte gi banken oversikt over løpetiden av innskuddene og andre innlånsmidler på den ene siden og tilbakebetalingstakten for utlån på den andre siden, og gi en viss indikator av hvilket risikonivå banken opererer innenfor.

Kredittilsynet får i kombinasjon med Basel II og de nye kapitaldekningsreglene fullmakt til individuell oppfølging av likviditetsrisikoen i de forskjellige finansinstitusjoner. Dersom det i disse vurderingene fremkommer betydelige avvik fra forsvarlig likviditetsrisiko, har kredittilsynet myndighet til å fastsette kvantitative krav for den aktuelle virksomheten. Til syvende og sist er det staten som har det endelige ansvaret, og som har mulighet å gripe inn og forhindre en krise. For at kredittilsynet skal ha mulighet til å følge opp likviditetsrisikoen er det lagt frem krav om løpende rapportering fra banker, kredittforetak og finansieringsselskaper om gjenstående løpetid for poster i balansen og ikke- balanseførte instrumenter.

5.3 Situasjonen som gjør at det kreves god likviditetsstyring:

Endringen i sammensetningen av norske bankers beholdning av likvider og aktiviteter har medført en økende avhengighet av andre finansieringskilder enn innskudd. For å skaffe funding må norske banker derfor ut i markedet for å skaffe enten kortsiktig eller langsiktig finansiering. I all hovedsak låner norske banker i internasjonale markeder, og økte påslag på rentene i markeder som USA og Europa vil dermed ha stor innvirkning på den norske renten. Når likviditetsproblemene blir så akutte at flere banker ikke klarer å gjøre opp for seg, vil problemene raskt kunne smitte over til andre banker og konsekvensene kan bli store. Larsen og Mjølhus (2009:56) illustreres dette på følgende måte: ” *Når land har lånt hos land i oppgangstider, vil også land rive med seg land i nedgangstider*”.

I tiden under og etter finanskrisen har banker over hele verden merket at deres finansieringskostnad har fått et ekstra påslag, og likviditeten har skrumpet inn. Dette har

medført at flere banker har opplevd likviditetsproblemer, det vil si at deres evne til å innfri og rullere kortsiktige forpliktelser har blitt svekket. NTB melder at uroen i finansmarkedene så langt i år har kostet 23 amerikanske banker livet. I fjor led 25 banker samme skjebne. For norske bankers vedkommende har ikke utfallet av finanskrisen vært like kritisk. Resultater fra fjoråret viser at 25 av de 30 største bankene gikk med overskudd. De 20 bankene med underskudd i 2008 besto i hovedsak av mindre banker og nyetablerte banker (kredittilsynet, 2009a). Resultatene er påvirket av kurstap på verdipapirer som følge av den internasjonale finanskrisen. Den videre eksistensen til norske finansinstitusjoner er fremdeles usikker.

Uroen i penge- og kredittmarkedene utfordrer bankenes likviditetsstyring da disse markedene utgjør viktige kilder til kapital. Uroen skyldes i første rekke svekket likviditet i flere markeder, både det kortsiktige markedet for lån mellom bankene og verdipapirmarkedene. Usikkerhet knyttet til egen og andre bankers likviditet har medført større tilbankeholdenhet med å låne ut penger til hverandre, noe som har medført at risikopåslaget har økt ytterligere. Det har dermed blitt dyrere og vanskeligere for bankene å skaffe funding. Dette har presset opp rentene både i pengemarkedet og i verdipapirmarkedene. Bankene er over tid blitt mer avhengige av finansiering fra verdipapirmarkedene, både i form av direkte finansiering og ved verdipapirisering av utlån. Likviditeten i verdipapirmarkedene har derfor fått økt betydning for bankenes finansiering. Samtidig er mange markeder blitt mer avhengige av at bankene deltar i markedene. Når likviditeten svekkes i ett marked, smitter det fort over i andre markeder. Likviditetsproblemer som vi har sett den siste tiden, gir dermed bankene økte finansieringskostnader.

5.4 Evaluering av likviditetsrisiko:

Forsvarlig likviditetsstyring i finansinstitusjonene er viktig for finansiell stabilitet. Finansiell stabilitet innebærer at det finansielle systemet er robust overfor forstyrrelser i økonomien, slik at det er i stand til å formidle finansiering, utføre betalinger og omfordele risiko på en tilfredsstillende måte (Norges Bank, 2008). Det er derfor viktig at det samlede finansmarkedet fungerer godt, og herunder at alle finansinstitusjoner er likvide. Kredittilsynet har uarbeidet en egen modul for evaluering av likviditetsrisiko som bygger på Baselkomiteens anbefalinger. Ved vurderingen av likviditetsrisikonivået fokuseres det på tre hovedelementer (kredittilsynet, 2009b)

- hvor langsiktig institusjonen er finansiert
- diversifiseringen på finansieringskilder

- institusjonens likviditetsbuffere

5.4.1 Langsiktighet:

Likviditetsrisikoen til bankene må sees i sammenheng med bankenes innlån sett i forhold til løpetiden på deres fordringer. Et høyt nivå på den kortsiktige finansieringen vil utgjøre en høyere likviditetsrisiko for bankene hvis de ikke har tilstrekkelig med likvide fordringer, da større mengder likviditet må hentes i markedet. Normalt anses utenlandsk kortsiktig finansiering som mer ustabil enn innenlandsk kortsiktig finansiering. Utenlandske kreditorer kan tenkes å ha en lavere terskel for å trekke tilbake finansieringen i tilfelle det skulle oppstå usikkerhet omkring norske bankers soliditet eller usikkerhet om nasjonale og internasjonale markedsforhold. Langsiktigheten i finansieringen belyses gjennom to likviditetsindikatorer som Kredittilsynet sammen med norske banker har utviklet, og som benyttes for å finne et operativt mål på likviditetsrisiko.

5.4.2 Indikator 1:

$$\frac{\text{Finansiering med gjenstående løpetid over ett år}}{\text{Illikvide eiendeler}}$$

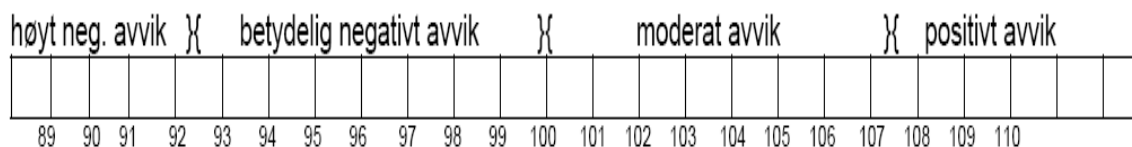
Finansiering med løpetid over 1 år omfatter innskudd fra kunder, obligasjonslån, netto gjeld til kredittinstitusjoner, ansvarlig lånekapital og egenkapital, hvor gjenstående løpetid er over ett år, fratrukket tapsnedskrivninger på utlån. Det er forutsatt at kundeinnskuddene er langsiktige uavhengig av hvilke gjenstående løpetid som er rapportert inn (Kredittilsynet, 2009b)

”Illikvide eiendeler” er definert som brutto utlån til kunder, eierinteresser i konsernselskaper og tilknyttede selskaper, samt realkapitalen. Poster som er lite likvide eller som det er lite aktuelt for bankene å selge skal tas med i beregningen (kredittilsynet, 2009b)

5.4.2.1 Hva forteller indikator 1

Kredittilsynet benytter følgende klassifisering av indikator 1 for å belyse likviditetsrisikoen til norske banker:

Figur 5.1 Klassifisering av indikator 1

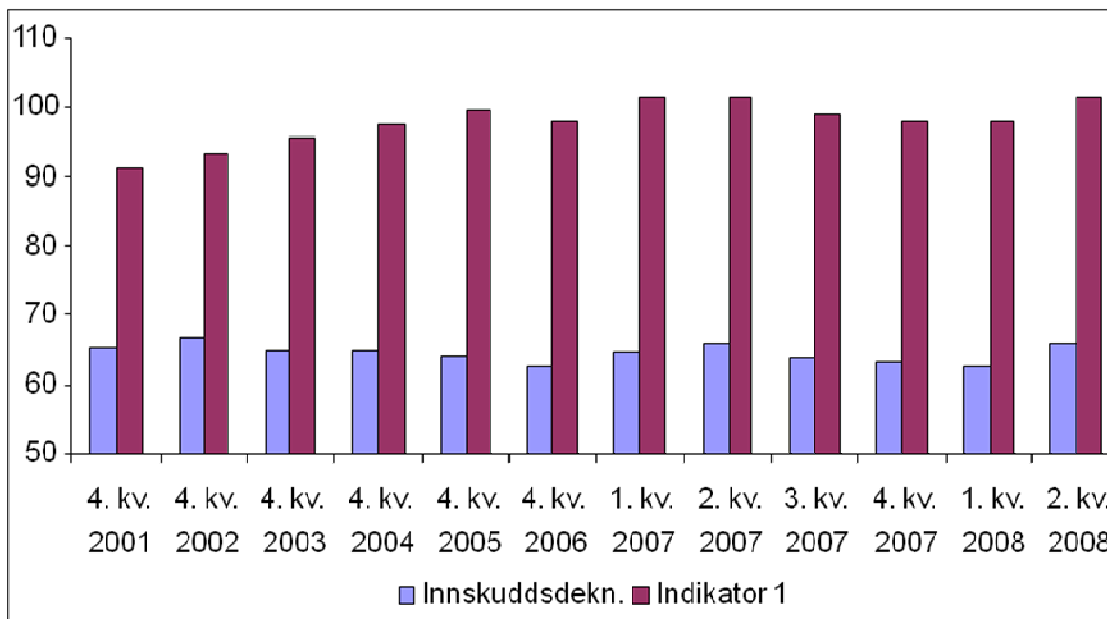

Kilde: Kredittilsynet (Modul for likviditetsrisiko – evaluering av likviditetsrisikonivå, side 6)

En indikatorverdi på 100 betyr at bankene har balansert de illikvide eiendelene med stabile finansieringskilder. En økning i forholdstallet indikerer redusert likviditetsrisiko. Dersom beregninger av likviditetsindikator 1 ligger over 107,1 tilsvarer dette lav risiko. Høy risiko for å oppnå likviditetsproblemer har banker med en indikator under 89.

Figur 5.2 viser oversikt over utviklingen i likviditetsindikator 1 de siste 7 årene. Det samlede nivået ligger for de norske bankene på i overkant av 100. Dette medfører en moderat likviditetsrisiko.

Figur 5.2 Oversikt over utviklingen i likviditetsindikatorer

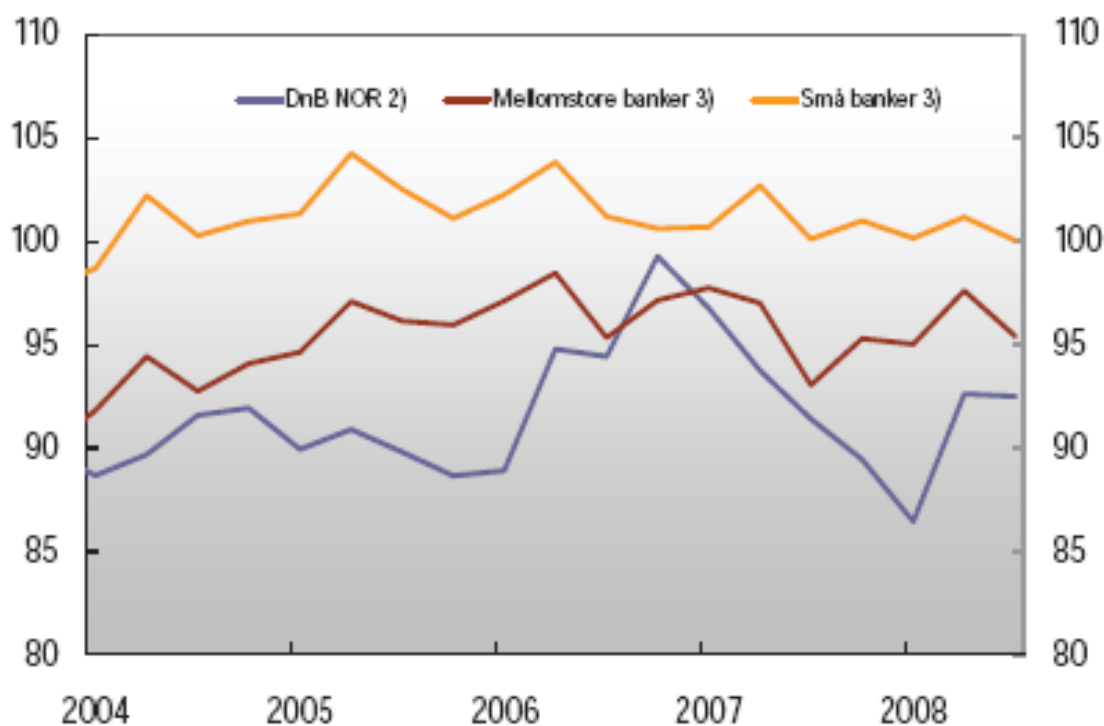

Kilde: (http://www.kredittilsynet.no/archive/stab_ppt/01/02/Finan049.ppt#336,8, Likviditetsindikatorer for større norskeide banker*)

For norske banker og dagens situasjon med finansuro er dette forholdstallet rimelig bra. I tillegg er risikonivået for andre kvartal 2008 det laveste i forhold til foregående år. Betydningen av en moderat likviditetsrisiko medfører at norske banker enten har en høy andel langsiktig finansiering, en lav andel illikvide eiendeler eller en kombinasjon av disse.

I første omgang kan man trekke de slutninger at likviditetsrisikoen samlet for norske finansinstitusjoner er lav. For å få et mer korrekt bilde av likviditetsnivået kan det være hensiktsmessig å skille mellom størrelsen på banker. Figur 5.3 viser oversikt over likviditetsindikator 1 for norske banker fordelt etter størrelse.

Figur 5.3 Likviditetsindikator for norske banker*). Prosent. Kvartalstall. 1. kv. 04 3. kv08

* Alle banker med unntak av utenlandske datterbanker og utenlandske filialer i Norge.

2) DnB NOR Bank ASA (morbank) og Nordlandsbanken

3) Skillet mellom mellomstore og små banker er satt ved en forvaltningskapital på 10 milliarder kroner ved utgangen av 2006

Kilde: Finansiell stabilitet 02/2008, side 22

Dersom man skiller mellom størrelse på bank i forhold til likviditetsindikator 1 får man et helt annet inntrykk av risikonivået. Av figuren ser man at det er de minste bankene som har den laveste risikoen for likviditetsproblemer. DnB NOR og mellomstore banker ligger innenfor en

betydelig likviditetsrisiko. Årsaken til at nettopp de største bankene har høyest risiko for likviditetsproblemer kan ha en sammenheng med at behovet for funding for disse trolig er større enn for mindre norske banker. Dette fordi at en større andel av finansieringen må hentes fra markedet, og da ofte i form av kortsiktig finansiering.

5.4.3 Indikator 2:

Finansiering med gjenstående løpetid over en måned Illikvide eiendeler

Nevneren i denne indikatoren er identisk med nevneren i indikator 1. Telleren inneholder også de samme postene som telleren i indikator 1, men her er finansiering med gjenstående løpetid ned til 1 måned tatt med. I tillegg er sertifikatene medregnet.

Desto høyere forholdstall, desto lavere likviditetsrisiko. Vi har ikke lyktes med å kartlegge i hvor stor grad indikator 2 benyttes for å belyse likviditetsrisiko nivået for norske banker. Indikator 2 er for vår del en viktig indikator fordi den belyser hvor stor andel av finansieringen til bankvirksomhetene som er kortsiktig. Kortsiktig finansiering må refinansieres løpende, og vil dermed medføre en større likviditetsrisiko.

5.4.4 Kritikk av indikatorene

Etter de nye reglene som omhandler obligasjoner med fortrinnsrett²⁰ ble innført i juli 2007 har en rekke norske banker med konsesjon til å utstede slike obligasjoner flyttet sikre boliglån med en belåningsgrad på 60 prosent av boligens markedsverdi til egne kredittforetak. Boliglån ligger i indikatorens nevner, og flytting av disse lånene fra banken til boligkredittforetaket medfører en nedgang i nevneren, noe som igjen gir en bedre indikator. Opprettelsene av stadig flere boligkredittforetak og de store porteføljeoverflyttingene til disse gir et behov for konsolidering av data for bank og boligkredittforetak, og er noe som kredittilsynet for tiden arbeider med²¹. På bakgrunn av dette vil kredittilsynet lage flere nye koder i rapport 11 som vil være gjeldende fra 2. kvartal 2009. Det vil også bli gjort noen endringer i Kredittilsynets likviditetsindikatorer, hvor disse endringene vil bli publisert på deres nettsider under risikobasert tilsyn.

5.4.5 Diversifiseringen på finansieringskilder og institusjonens likviditetsbuffer

En del faktorer som påvirker likviditetsrisikoen i en institusjon fanges ikke opp av indikatorene. Under kategorien ”diversifisering på finansieringskilder” vurderes faktorer som

---

²⁰ Endring i virksomhetsloven av 1988

²¹ Intervju med kredittilsynet

stabiliteten på kundeinnskuddene og grad av diversifisering av innlån fra kredittinstitusjoner og markedet. Under kategorien ”institusjonens likviditetsbuffer” vurderes faktorer som grad av likviditet i verdipapirporteføljer, reduksjoner i fundingbehov gjennom kredittforetak og omfanget av ubenyttede kommitterte trekkrettigheter (kredittilsynet, 2009b)

I tillegg til de kvantitative elementene gjøres også en mer skjønnsmessig vurdering av de forskjellige faktorenes betydning for likviditetsrisikonivået. I spesielle markedssituasjoner må det også vurderes om det er ytterligere forhold som må trekkes inn ved vurdering av likviditetsrisikonivået. Dagens situasjon med den pågående finanskrisen gjør at fokuset i større grad burde rettes mot den skjønnsmessige vurderingen, snarere enn likviditetsindikatorne og de kvantitative elementene. Selv om beregninger av indikator 1 utført av tilsynsmyndighetene befinner seg på et tilfredsstillende nivå, så er det viktig at ytterligere forhold trekkes inn for å få et mer korrekt bilde av nivået på likviditetsrisikoen til norske banker. Dagens pågående krise har medført at norske banker i større grad opplever at tilgangen på finansiering er begrenset. I tillegg til økte kostnader knyttet til langsiktig finansiering, og tilsvarende for kortsiktig finansiering, vil banker oppleve en mer krevende likviditetssituasjon enn hva tilfellet har vært i de foregående år. Vanskelig tilgang og i verste fall bortfall av finansieringskilder gjør at likviditeten kontinuerlig må overvåkes. Samtidig må det legges opp til alternative handlingsplaner dersom finansieringskilder faller bort.

Beregningene av likviditetsindikator 1 er imidlertid gjort med utgangspunkt i de to første kvartalene i 2008. Likviditetssituasjonen for samtlige norske banker ble særlig forverret høsten 2008.

5.5 God likviditetsstyring

Robuste og effektive finansmarkeder og betalingssystemer krever god likviditetsstyring. På bakgrunn av det økonomiske samsillet mellom finansinstitusjonene, kan svakheter i en bank, forårsake forstyrrelser og få følger for hele banksystemet. God likviditetsstyring er derfor en av de viktigste aktivitetene en bank utfører, og det kan være av stor samfunnsmessig betydning at en bank har tilstrekkelig likviditet (finansdep.2005. 2006b)

Det er ikke uproblematisk at en bank mottar innskudd og konverterer dette til lån. For det første øker kontopengemengden M2, noe som samfunnsøkonomisk sett kan medføre tilsvarende kriser som den vi i dag opplever. Siden vi ønsker å uttale oss om bankers vedkommende vil fokuset på den samfunnsøkonomiske effekten være begrenset, og den videre drøftingen vil derfor dreie seg om nettopp banker.

Kundeinnskudd anses som stabil, langsiktig finansiering til tross for at kunden relativt raskt kan avslutte sin relasjon til banken. Omdanning av kortsiktige innskudd til langsiktige utlån bygger på en forutsetning at det er lite sannsynlig at en stor andel av kundeinnskuddene kreves utbetalt i den nærmeste fremtid. Innskuddene vil derfor representere kostnader for banken i form av rentegodtgjørelse til innskytterne. En størst mulig andel av kundeinnskuddet søkes derfor omgjort til utlån. For å tiltrekke seg nye innskudd og beholde gamle, er det likevel helt sentralt at innskuddskundene har tiltro til at innskuddene utbetales ved forespørsel. Skulle innskuddskundenes tillitt til banken svikte, vil banken raskt stilles i en situasjon hvor en betydelig andel av innskuddene ønskes tatt ut i løpet av en meget kort periode. Dersom flere innskytere mister tiltro til at bankvesenet er likvid, kan dette få svært negative konsekvenser og raskt kunne spre seg til hele banksystemet, og få klare skadevirkninger for samfunnsøkonomien generelt. Slike kriser kan dermed få makroøkonomiske konsekvenser og slå ut i et bredt omfang. Betyggende likviditetsstyring er derfor helt sentralt for innskuddsbankene. Både bankenes særstilling som forvaltere av innskuddsmidler og bankenes sentrale rolle i betalingsformidlingen, tilsier at bankenes likviditetsrisiko krever særskilt oppfølging fra Kredittilsynet.²²

Likviditetsstyring er blant de mest sentrale og kritiske sider ved driften av en bank. Bankdrift handler i stor grad om å yte likviditet til kunder. Dette bidrar til å øke sårbarheten til bankene i forbindelse med egen likviditet, da banken kan bli påført betydelige kostnader dersom den plutselig står overfor et akutt likviditetsproblem. Hvor avansert likviditetsstyringen er, vil avhenge av forhold som bankens størrelse og hvilke forretningsområder banken involverer seg i. Generelt sett er gode styringssystemer (EDB-systemer²³), analyser av netto fundingbehov under ulike scenarier, diversifisering av fundingkilder og beredskapsplaner alle viktige elementer i en banks likviditetsstyring uansett størrelse.²⁴

5.6 Oppsummering kapittel 5

Banker utgjør en viktig del av et lands finansielle struktur, og det vil derfor være en nødvendighet å ha et bankvesen som fungerer hensiktsmessig. Et velfungerende finansmarked medfører dermed et stort behov for styring og forvaltning av risiko på en fornuftig måte. Spesielt burde bankene rette oppmerksomhet mot likviditetssituasjonen, da likviditet er en forutsetning for den løpende driften. Etter endringer i finansieringsvirksomhetsloven av 1988

---

²² Stortinget.no, - 4. Nye likviditetskrav for banker

²³ Systemer som benyttes til oppfølging og lagring av informasjon

²⁴ www.sparebankforeningen.org

har norske bankers kvantitative krav til likviditetsbeholdning blitt erstattet med et mer kvalitativt krav. Det kvalitative kravet er et mer hensiktsmessig krav fordi det i større grad fanger opp sannsynligheten for at det eksisterer ulik forfallstruktur på eiendeler og forpliktelser, samtidig stiller lovendringene større krav til den enkelte bank.

I Norge er det Finansdepartementet som har det overordnede ansvaret for å sikre et velfungerende finansmarked. Kredittilsynet er ansvarlig for å føre tilsyn med den enkelte bank/selskap og kan pålegge tiltak i bankene dersom det vurderes som nødvendig. Norges Bank opptretr som långiver i siste organ med ansvar for tilførsel av likviditet til banksystemet dersom det skulle være nødvendig²⁵.

Et velfungerende finansmarked innebærer blant annet at norske banker har tilstrekkelige likvide fordringer. Kredittilsynet har det overordnede ansvaret for å føre tilsyn med at samtlige norske banker har et tilfredsstillende likviditetsrisikonivå. Dette arbeidet utføres blant annet gjennom to likviditetsindikatorer som beregner forholdet mellom bankens finansiering basert på løpetid og illikvide eiendeler. I forhold til likviditetsindikator 1 befinner norske banker seg på et tilfredsstillende nivå, hvor det er de minste bankene som har den mest fornuftlige sammensetningen av likvide- og illikvide eiendeler. Dagens pågående finanskriser har imidlertid medvirket til store forstyrrelser i det norske finansmarkedet, og det vil derfor ikke være nok å basere uttalelser kun på grunnlag av denne beregningen. Skjønnsmessige vurderinger av blant annet markedssituasjonen vil være nødvendig for å oppnå et korrekt bilde på likviditetsrisikonivået til de norske bankene.

Kredittilsynet har samtidig bare ansvaret for å overvåke likviditetssituasjonen til norske banker. Bankene har selv ansvaret for at de til enhver tid har et forsvarlig likviditetsrisikonivå, og at det gjennomføres en hensiktsmessig likviditetsstyring. Størrelse og forretningsområde vil legge føringer på hvor avanserte systemer som er nødvendig, men generelt burde samtlige banker etablere gode styringssystemer, analysere fundingbehovet under ulike scenarier, samt utarbeidelse av beredskapsplaner dersom en krisesituasjon skulle inntreffe.

---

²⁵ Finansdep.2008- 2009

6.0 Finansiering og utfordringer for norske banker:

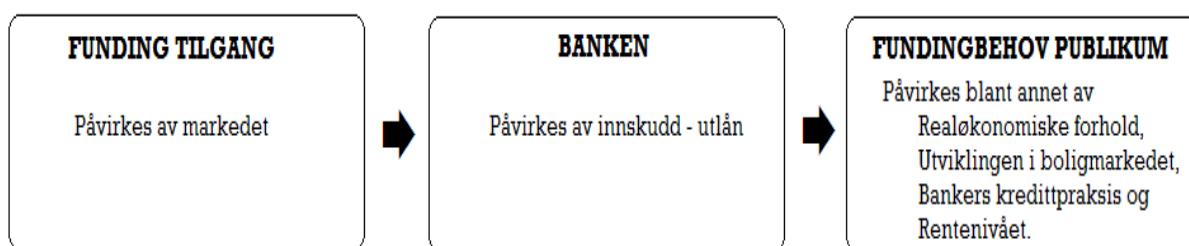
6.1 Fundingbehovet til norske banker

En av hovedoppgavene til banker og andre finansielle foretak er å formidle kreditt fra aktører med oppsparte midler til aktører med lånebehov. Sektoren av finansforetak består i tillegg til banker blant annet av kredittforetak, finansieringsselskaper, forsikringsselskaper og verdipapirfond, men målt etter utlån er bank den desidert største gruppen.²⁶

Dersom det er likevekt mellom den totale andelen innskudd fra publikum og etterspørsel etter ønsket utlån fra publikum vil ikke banken ha behov for ytterligere funding. Dette er imidlertid en situasjon som sjelden vil inntreffe fordi lånebehovet bestandig vil være høyere enn andelen innskudd fra publikum. Høyere utlånsvekst i forhold til innskuddsvekst vil bety at bankene må henvende seg til andre markeder for å finansiere sine utlån. Størrelsen på fundingbehovet vil dog variere fra bank til bank, og påvirkes av en rekke forhold.

Figur 6.1 viser oversikt over samspillet mellom banken, markedet og etterspørsel etter lån fra potensielle låneaktører. Figuren illustrer en vedvarende kontantstrøm mellom markedet, banker og kunder, og er ment å forklare hvilke faktorer som påvirker og skaper fundingbehovet til norske banker. I første omgang skal vi konsentrere oss om hva som påvirker fundingvolumet.

Figur 6.1 samspillet mellom markedet, banker og kunder

Kilde: (Laget selv)

6.2 Etterspørsel etter lån

Fundingbehovet til norske banker bestemmes ikke av en enkelt komponent, men av flere komponenter som henger gjensidig sammen. For å få en dypere forståelse av hvordan fundingbehovet til banker skapes og påvirkes, vil vi begynne med å se på hvilken rolle private

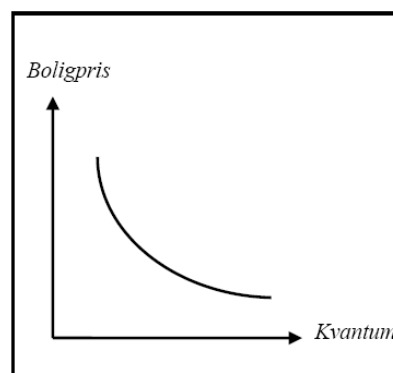
²⁶ ssb.no

aktører og næringslivsaktører innehar i denne prosessen. I den påfølgende drøftingen er samtlige aktører, både representanter fra næringslivet og private aktører, definert som publikum eller som ”aktører”.

For at banker skal ha et potensielt behov for å skaffe funding, enten gjennom kundeinnskudd eller innhenting av funding i markedet, må det eksistere aktører med et potensielt lånebehov. Dersom publikum ikke har behov for å låne penger, vil rollen banken innehar som formidler av kreditt være overflødig. Etterspørselen etter lån fra publikum er dermed av stor betydning når det gjelder fundingbehovet til norske banker, og påvirkes av en rekke forhold.

6.2.1 Boligmarkedet

Bolig er det viktigste formålet med husholdningenes låneopptak. Om lag en tredjedel av låneopptaket i 2006 var i husholdninger som kjøpte bolig, se appendiks kapittel 3. Beregningene er gjort med utgangspunkt ved økt ligningsverdi på bolig. Halvparten av lånebeløpet gikk til førstegangs boligkjøpere. Deler av det resterende låneopptaket ble benyttet til investeringer i bil, båt og annen konsumkapital, samt fritidsbolig. Utviklingen i boligmarkedet vil i særlig stor grad påvirke etterspørselen etter lån, noe som betyr at etterspørselen etter kreditt fra publikum i stor grad kan forklares ut i fra trendene i boligmarkedet. Det er imidlertid flere faktorer som påvirker etterspørselen etter boliger. Dersom man forutsetter at boliger er en konsumentvare vil etterspørselen i all hovedsak påvirkes av pris. Figur 6.2 viser en grafisk fremstilling av hvordan utviklingen i boligprisene påvirker totalt kvantum av boliger som etterspørres. På lik linje med vanlige konsumgoder er det rimelig å anta at etterspørselen er

Figur 6.2 Samspillet mellom boligpris og kvantum boliger

konveks. Det innebærer at etterspørselen etter boliger øker når prisene befinner seg på et lavt prisnivå i forhold til når prisene er høye. Skal denne antakelsen gjelde medfører det at en nedgang i boligprisene vil medføre økt etterspørsel etter boliger, og dermed økt etterspørsel etter lån. Forklaringen på hva som påvirker etterspørselen etter boliger, og dermed etterspørselen etter lån, er imidlertid ikke like sort- hvitt i virkeligheten. Konjunkturutsiktene må også tas med som et forklaringsmoment på drivkreftene bak etterspørselen etter boliger. I perioder med nedgangskonjunkturer vil fremtidsutsiktene være usikker for de fleste, og selv om boligprisene er på et lavnivå i forhold til hva som er tilfellet i en ”normalsituasjon”, vil folk trolig være mer tilbakeholden med å anskaffe boliger. Prisutviklingen i boligmarkedet

alene vil altså ikke kunne gi et entydig svar på hvordan etterspørselen etter boliger vil utvikle seg.

En økning i boligprisene vil normalt indikere en økning i etterspørselen etter lån. Når boliger generelt blir mer kostbare å anskaffe vil følgelig lånet som trengs øke tilsvarende, og banken vil oppleve en økning i etterspørselen. På bakgrunn av figur 6.2 er det logisk å trekke de slutninger at den totale etterspørselen etter boliger reduseres, men for bankers vedkommende vil ikke denne effekten fremkomme, da kostnaden forbundet med å anskaffe boliger er betraktelig høyere. Hvorvidt den totale etterspørselen etter boliger reduseres som følge av økende priser må sees i sammenheng med utviklingen i boligmarkedet som sådan. I boken *Finanskrisen! Lånefest, boligboble- og dagen derpå* skildrer forfatterne at investering i bolig både kan klassifiseres som et ”konsumentgode” og som et ”investeringsobjekt”. Med dette forstår man at muligheten til å spekulere i bolig for å oppnå avkastning er tilstede. Har man forventninger om at boligmarkedet skal fortsette å utvikle seg i en gunstig retning, vil trolig flere spekulere i boliger for å oppnå verdistigningen på boligen. Dette vil derimot kun være mulig dersom bankene innvilger lån til samtlige aktører som etterspør kreditt.

Utviklingen i boligmarkedet vil både ha innvirkninger for den totale etterspørselen fra potensielle aktører med lånebehov, men utviklingen vil også ha ringvirkninger i hele økonomien. Oppgangstider i boligmarkedet henger sammen med forventninger om oppgangstider i realøkonomien. Med dette menes at nye investeringsprosjekter trolig settes i gang. Nye investeringsprosjekter skaper arbeidsplasser, noe som medfører at den generelle kjøpekraften til folk flest opprettholdes, og eventuelt økes. Faren med oppgangstider er imidlertid at mange oppfatter risikoen forbundet med bolig- både kjøp og salg- som ikke-eksisterende. Dette medfører at når boligmarkedet og utviklingen i dette engang vil ta slutt, og når nedgangsperioden kommer, kan de mange lånetakerne oppleve problemer. En nedgangsperiode kan dermed føre til negative ringvirkninger i hele samfunnet.

6.2.2 Utlånsrente

Banker som er avhengig av andre fundingkilder enn kundeinnskudd for å finansiere sine utlån vil være avhengig av pengemarkedsrenten når utlånsrenten fastsettes. Norske husholdninger har i stor grad flytende rente på sine lån (Norges Bank, 2008). Dermed har pengemarkedsrentene stor betydning for norske husholdninger. Den prisen banken er i stand til å forhandle frem i pengemarkedet vil legger føringer for hvilket nivå utlånsrenten legges

på. Høye utlånsrenter kan dermed være en indikasjon på at tilgangen på markedsfunding er begrenset, ved at bankene må betale en høyere pris på å skaffe funding.

Samtlige av norske banker baserer en stor del av sine utlån på kundeinnskudd²⁷. Kostnaden forbundet med å sitte på innskudd er den rentegodtgjørelsen banken må betale til innskytterne. For at banken skal oppnå inntekter omgjøres derfor innskuddene til utlån formidlet til aktører med lånebehov. Inntektene til banken vil dermed bestå av innbetalinger av rentekostnader lånetakerne belastes med. Nettoinntektene banken sitter igjen med er differansen mellom innskudds- og utlånsrente, kalt rentemargin. En høy utlånsrente kan være et virkemiddel for at banken skal øke inntjeningen, altså rentemarginen, eller for å oppveie for en økning i innskuddsrenten. Utlånsrenten alene vil ikke kunne gi gode nok signaler på hvordan etterspørselen etter lån påvirkes, men umiddelbart kan man trekke de slutninger at en unormalt høy utlånsrente kan sette en demper på lånelysten til forbrukere, i forhold til hva tilfellet vil være dersom utlånsrenten er lav. Dette må igjen sees i sammenheng med hvilke forventninger man har omkring utviklingen i boligmarkedet. Dersom man har forventninger omkring en positiv utvikling, hvor prisene forventes å øke i en lengre periode, kan en potensiell verdistingning på boligen veie opp for eventuelle høye utlånsrenter.

Totalt sett spiller ikke utlånsrentene en avgjørende betydning for etterspørselen etter lån, men utlånsrenten gir klare indikasjoner på hvilke forventninger man har omkring utviklingen i markedet, både boligmarkedet og pengemarkedet, og dermed også den generelle makroøkonomiske utviklingen.

6.2.3 Realøkonomiske forhold

Komponentene som påvirker etterspørselen etter kreditt henger gjensidig sammen, og felles for samtlige komponenter er de alle påvirkes av makroøkonomiske forhold. Forhold som arbeidsledighet, prisutvikling, boligmarkedet, utviklingen i pengemarkedet og bankers rentesetting, påvirker alle den generelle aktiviteten i økonomien. Den generelle aktiviteten legger så føringer for hvor attraktivt det blant annet er å sitte med lån.

Lavkonjunkturer medfører at de fleste går en usikker fremtid i møte, både med tanke på inntjening og arbeidsplasser, noe som medfører at en generell skepsis brer seg nasjonalt. Høykonjunkturer på den andre siden er preget av optimisme. God lønnsomhet, vekst, stadig flere arbeidsplasser skapes. Både etterspørselen etter lån og bankers villighet til å låne ut penger vil innrettes etter makroøkonomiske forhold. Med dette mener vi at etterspørselen etter kreditt vil svinge i takt med hvilke fremtidsutsikter man har. I perioder med dystre og usikre

---

²⁷ Se figur 6.6 i avsnittet om innskuddsdekning

fremtidsutsikter vil etterspørselen etter lån trolig reduseres, fordi investeringer uteblir i frykt for bortfall av fremtidige inntekter eller generell skepsis og tilbakeholdenhet. Utviklingen i boligmarkedet vil i så måte gjenspeile de realøkonomiske forholdene. Dersom man går fra en lang periode med høykonjunkturer og inn i en periode med lavkonjunkturer er det trolig at utviklingen i boligmarkedet stagnerer, og i verste fall synker.

De realøkonomiske forholdene vil sammen med bankers kredittpraksis være av betydning for den totale etterspørselen etter lån fra publikum.

6.2.4 Norske bankers kredittpraksis

Etterspørselen etter lån fra potensielle lånetakere kan være himmelhøy, men dette betyr nødvendigvis ikke at samtlige potensielle lånetakere vil få innvilget sine lån. Kredittpraksisen til norske banker vil legge føringer på hvor stort omfang som lånes ut, og bestemmes ut fra forhold som tilgang og prising av kapital. Tilgangen på kapital i markedet spiller en avgjørende rolle fordi den påvirker prisen som fastsettes på kapitalen, og sammen vil disse to faktorer styre hvilken kredittpraksis som gjennomføres. Tilgang og kostnaden forbundet med anskaffelse av kapital vil i særlig grad påvirke banker som er særdeles avhengig av andre fundingkilder enn innskudd for å finansiere sine utlån.

Holdninger og forventninger omkring fremtidige økonomiske forhold vil ha innvirkninger på hvor tilgjengelig markedsbaserte fundingkilder er. I perioder med oppgangskonjunkturer har bankene en tendens til å bevilge lån hyppigere enn hva som er sunt. I nedgangsperioder med dystre utsikter reduseres kredittveksten drastisk. Fremtidsutsiktene spiller derfor en stor betydning når det gjelder bankenes kredittpraksis, fordi fremtidsutsiktene regulerer tilgjengeligheten av kapital i markedet. I tillegg er kostnadene forbundet med finansiering en viktig indikator som er av stor betydning for bankens utlånspraksis.

Bankene regulerer sin utlånspraksis i forhold til forventninger om fremtiden, og etterspørselen etter lån endres av de samme forventningene. Forfatterne bak *Finanskrisen – lånefest, boligboble og dagen derpå!* påpeker imidlertid at bankers utlånsvekst har en tendens til å svinge for mye med gode og dårlige tider. Svingningene i etterspørselen etter lån har en tendens til å svinge mindre drastisk enn bankenes utlånsvillighet.

6.2.5 Dagens situasjon

Etterspørselen til publikum påvirkes av forhold som utviklingen i boligmarkedet, rentesettingen til banken, økonomiske samfunnsutsikter og bankers kredittpraksis. For å få en

dypere forståelse av hvordan fundingbehovet til banker er i skrivende stund, vil det være en nødvendighet å se nærmere på utviklingen i de nevnte faktorene.

6.2.5.1 Boligsituasjonen i det norske markedet

En lang periode med oppgangskonjunkturer i norsk økonomi har ført til at det norske boligmarkedet steg til himmels. Nye boligprosjekter ble startet langs hele vårt langstrakte land, og den høye etterspørselen etter boliger medførte at boligprisene steg. Da finansuroen var et faktum høsten 2007 spredte det seg raskt til boligmarkedet, og vendepunktet var uunngåelig.

Forverringen i finansmarkedene fra midten av september 2008 førte til kraftig oppbremsing i boligmarkedet med vesentlig økning i antall usolgte boliger og lengre formidlingstid. Boligprisene falt i andre halvår av 2008, og 12-månedersveksten har vært negativ siden mars 2008, jf. Appendiks kapittel 4.

Fallende priser, lavere omsetning og et økende tilbud av boliger, kombinert med noe innstramning i kredittpraksis for boligkjøp fra bankene, kjennetegner det norske boligmarkedet ved inngangen av 2009. Etter svak oppgang fra desember 2008 til januar 2009, var boligprisene i Norge 6,9 prosent lavere enn i januar 2008, og 10 prosent lavere enn i toppmåneden august 2007. På årsbasis fortsatte boligprisene å falle, både for eneboliger, delte boliger og leiligheter. Nedgangen i boligprisene viser at det norske boligmarkedet følger samme utvikling som de internasjonale boligmarkedene. Statistisk sentralbyrå venter at boligprisene vil falle i snitt med 12,6 prosent i 2009.²⁸

6.2.5.2 Rentefastsettelsen

Norske banker fastsetter innskudds- og utlånsrenter på bakgrunn av utviklingen i pengemarkedsrentene. Økte pengemarkedsrenter som følge av usikkerheten i finansmarkedene førte til at norske banker ikke satte ned utlånsrentene samtidig som Norges Bank kuttet styringsrenten²⁹. Etter hvert begynte man å se effekten av internasjonale og nasjonale tiltak for å forbedre likviditetssituasjonen gjennom reduserte risikopåslag i pengemarkedet, jf figur 6.8. Dette dannet grunnlaget for at norske banker i løpet av november og desember fulgte opp med å senke sine utlåns- og innskuddsrenter.

---

²⁸ e24.no

²⁹ Se oversikt appendiks kap. 5 over tiltakene

Utlånsrentene er pr dato på et lavt nivå i håp om å stabilisere økonomien. Samtidig er det stor usikkerhet knyttet til boligmarkedet, og ikke minst egen situasjon. For førstegangs kjøpere vil det være ideelt å investere i bolig nå, pga lave renter og lave boligpriser. Samtidig er det mange som ønsker å kjøpe som sitter med en bolig, men disse må først og fremst få solgt sin egen bolig. Mange gikk i tiden før finansuroen på en smell, og kjøpte før de hadde fått solgt. Konsekvensene ble for mange to boliglån, hvor ingen kunne betjenes.

Lave renter og lave boligpriser gjør det ideelt å investere i boliger, og bankene burde i utgangspunktet oppleve en økt etterspørsel etter lån for å finansiere boligkjøp. Nedgangskonjunktorene medfører at folk er mer forsiktig med å investere, men aller mest tilbakeholden er bankene når det gjelder innvilging av kreditt.

6.2.5.3 Norske bankers kredittpraksis

Norske banker kredittpraksis har blitt merkbart innstrammet etter at finansuroen gjorde seg gjeldende. Bankene er mer tilbakeholden når det gjelder utlån, både fordi at bankene opplever en begrenset tilgang på kreditt, men også fordi at uroen i markedet vanskeliggjør vurderinger omkring egen situasjon.

Dersom utlånspraksisen innskrenkes slik at K2 synker kan dette indikere at fundingbehovet utover kundeinnskudd reduseres for banker. Imidlertid er det ikke usannsynlig at kunder i perioder med begrenset likviditeten trekker opp sine rammelån, noe som bidrar til at gjelden holder seg høy. K2 gir ikke et godt bilde av finansieringsbehovet til banker, men gir et godt bilde på etterspørselen etter lån fra husholdninger og ikke- finansielle foretak.

6.2.5.4 Oppsummering etterspørsel etter lån i dag

Uroen i finansmarkedene har påvirket husholdningenes og bedriftenes fremtidstro og svekket utsiktene for investeringer og forbruk. Kombinasjonen av økte boliglånsrenter og en strammere kredittpraksis fra bankenes side har bidratt til å dempe etterspørselen etter nye lån. Trolig har også lavere forventninger til boligprisveksten fremover og uvanlig stor usikkerhet om den økonomiske utviklingen til at flere avventer kjøp av egen bolig, og til at flere ønsker å selge boligen sin før de kjøper en ny.

På tross av at bankene opplever en reduksjon i etterspørselen etter lån fra publikum, vil de fremdeles ha behov for innhenting av funding fra andre kilder enn kundeinnskudd. Hvorvidt deler av utlånene må finansieres med andre fundingkilder enn innskudd, vil således avhenge av hvor stort det totale innskuddet er i forhold til utlånene. Innskuddsrenten vil ha stor føring

for hvor attraktivt det er å plassere penger i bank i forhold til andre investerings- og spareobjekter. En høy innskuddsrente kan legge føringer for at banksparing øker i forhold til andre investeringskilder. Økonomiske fremtidsutsikter vil også ha betydning for spareandelen til forbrukere. I perioder med lavkonjunkturer er det mer sannsynlig at spareraten øker, da likviditetsbufferne ofte bygges opp. I perioder med gode fremtidsutsikter har det en tendens å utvikle seg en ”kjøpe fest”, og sparing nedprioriteres.

6.3 Innskuddsdekning

Frem til nå har vi i hovedsak konsentrert oss om å kartlegge hva som påvirker veksten i bankenes utlån, og hvordan finansuroen har satt sitt preg på dette. Bankens utlån vil ikke alene gi noen entydig svar på hvilket fundingbehov bankene har, men dersom utlånsveksten blir satt i sammenheng med veksten i innskuddene, så vil man kunne uttale seg om hvilket fundingbehov bankene er i besittelse av. Et godt uttrykk for finansieringsbehovet til norske banker vil således være å se på innskuddsdekningen. Innskuddsdekningen regnes i forhold til hvor stor andel av utlånene som er finansiert med innskudd. En synkende innskuddsdekning vil medføre økt avhengighet av andre finansieringskilder enn innskudd fra kunder, som normalt regnes som den sikreste og mest stabile finansieringskilden. Svekkelse i innskuddsdekningen kan komme som et følge av fall i innskudd samtidig som bankene opprettholder samme utlånsvekst, eller en enda sterkere vekst i utlån i forhold til innskudd.

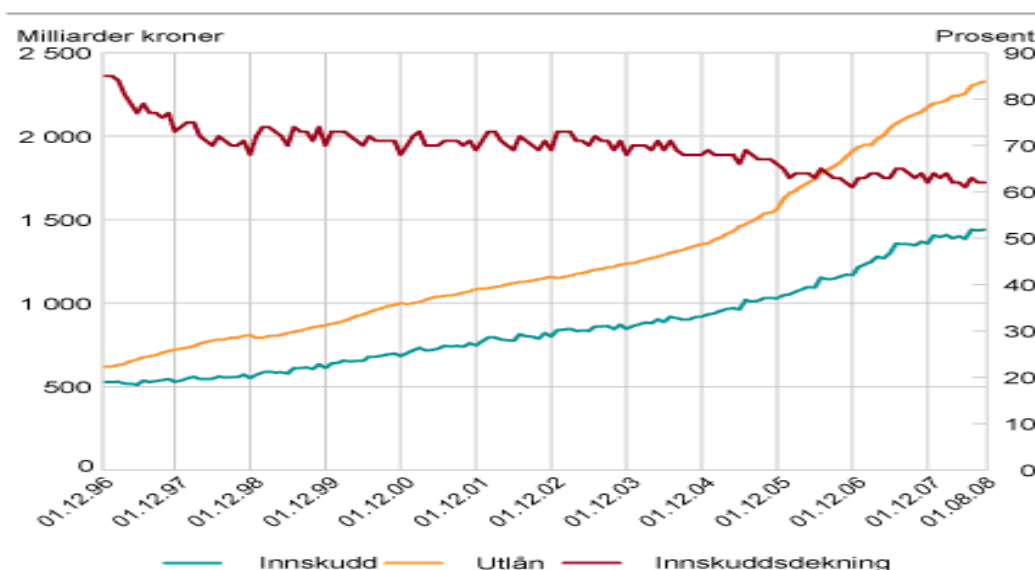
Behovet for alternativ finansiering enn kundeinnskudd for å finansiere utlån vil således avhenge av hvilken kredittpraksis bankene opererer med. De siste årene har vært preget av høykonjunkturer, og bankene har vært svært villige til å låne ut penger. Kredittindikator K2 kan benyttes for å få et nøyaktig bilde av hvor stor etterspørselen etter lån har vært. Den store økningen i K2 har medført et økende behov for å hente funding i markedet. Alternativene bankene står ovenfor i forhold til å hente funding består blant annet av obligasjonslån, sertifikatslån og lån fra Norges Bank.

6.3.1 Dagens situasjon

Innskuddsdekningen har vært lavere enn utlånsveksten siden 1996. For bankene samlet sett utgjorde innskuddsdekningen ved utgangen av tredje kvartal 2008 63,5 prosent, noe som er det laveste nivået siden 2006, da innskuddsdekningen var på historiske 60 prosent, jf. Figur 6.3. Den lave innskuddsdekningen medfører at norske banker er avhengig av å oppnå finansiering andre plasser enn fra innskudd.

Figur 6.3 Banker. Utlån og innskudd fra kunder, og innskuddsdekning. Desember 1996 til august 2008

Kilde: ssb - <http://www.ssb.no/orbofbm/arkiv/art-2008-10-07-01.html>

Figur 6.3 viser utviklingen av utlån og innskudd fra kunder. Ut fra figuren ser man at kundeinnskudd har økt jevnt og trutt siden midten av 90- tallet. Samtidig har utlån økt med en brattere kurve, spesielt fra 2004. Dette har medført en svekkelse av innskuddsdekningen. Generelt utgjør bankinnskudd en stadig mindre andel av husholdningenes finansielle sparing, på bekostning av forsikringskrav, plassering i aksjer og verdipapirfond³⁰. En økning i innskuddsrenten kan være et virkemiddel for å opprettholde innskuddene og innskuddsdekningen. Tall for august 2008 indikerer imidlertid at økte innskuddsrenter foreløpig ikke hadde den ønskede effekten³¹. Undersøkelser utført av statistisk sentralbyrå viser at de økte innskuddsrentene ga utslag i økt innskudd fra ikke- finansielle foretak, noe som medførte at svak økning i innskuddsdekningen. For husholdninger sank innskuddsdekningen, og med økte utlån reduseres innskuddsdekningen marginalt. Totalt sett sank innskuddsdekningen fra juli til august 2008, til 63,5 prosent.

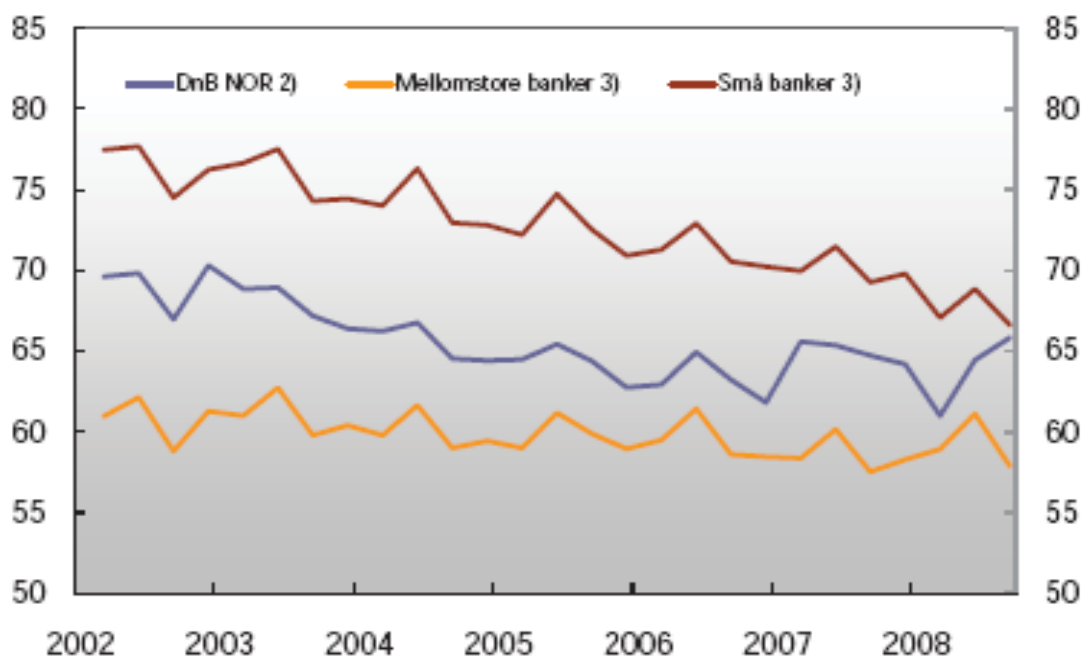
Disse tallene er i skrivende stund lite oppdaterte, og vi har heller ikke lyktes å komme over figurer over den totale innskuddsdekningen for banker i nyere tid. Vi har likevel valgt å illustrere utviklingen i innskuddsdekningen fordi den på en oversiktelig måte viser hvordan

³⁰ Sparebankforreningen

³¹ Innskuddsrentene for oktober 2008 5,5 prosent, jf figur 6.8 Innskuddsrentene pr skrivende stund har falt til omtrent 3 prosentpoeng

utviklingen har vært, både for totale innskudd og for totale utlån. Vi kan imidlertid uttale oss om dagens innskuddsdekning basert på rapporter som foreligger om dagens innskuddsdekning, både for ikke- finansielle foretak og for husholdninger. Samlet sett har norske banker en innskuddsdekning som ligger rundt 65 prosentpoeng³². Betydningen av en økende innskuddsdekning betyr at en litt større andel av utlånene finansieres med innskudd, men bankene vil fremdeles være avhengig av markedsfinansiering. Innskuddsdekningen varierer dog med størrelsen på bankene. Undersøkelser utført av Norges Bank, jf. figur 6.4 viser oversikt over hvor stor andel av utlånene som er finansiert med innskudd, basert på bankenes størrelse.

Figur 6.4 - Norske bankers¹⁾ innskuddsdekning. Innskudd fra kunder i prosent av brutto utlån til kunder. Kvartalstall. 1. kv. 02 3. kv. 08

1) Alle banker med unntak av utenlandske datterbanker og utenlandske filialer i Norge.

2) DnB NOR Bank ASA (morbank) og Nordlandsbanken.

3) Skillet mellom mellomstore og små banker er satt ved forvaltningskapital på 10 milliarder kroner ved utgangen av 2006.

Kilde: Finansiell stabilitet 02/2008, side 21

Innskuddsdekningen varierer i stor grad mellom størrelsen på bankene. Tredje kvartal 2008 medførte et fall i innskuddsdekningen både for små- og mellomstore banker, mens DnB NOR

³² kredittilsynet

forbedret innskuddsdekningen, jf. Figur 6.4. Den historiske utviklingen av innskuddsdekningen viser at de minste bankene i 2002 oppnådde nesten 80 % finansiering av utlån i form av innskudd, mens de seks år etter har en innskuddsdekning i underkant av 70 %. Både DnB NOR og mellomstore banker har redusert innskuddsdekningen i forhold til 2002, men fallet er ikke like drastisk som det er for de minste bankene. Samtidig er det de små bankene som har oppnådd den beste innskuddsdekningen i forhold til størrelsen på banken. Felles for bankene, uavhengig av størrelse, er at samtlige er avhengige av alternative finansieringskilder for å finansiere den resterende delen av utlånene. Likviditetsrisikoen knyttet til banken vil imidlertid avhenge av hvilken type finansiering som benyttes for å tette gapet mellom innskudd og utlån.

6.4 Tilbud av funding

Vi har så langt konsentrert oss om hva som skaper etterspørselen etter funding. Men tilbud må matche etterspørselen.

Figur 6.5 viser hva som påvirker tilbudet. I tillegg vil markedet legge føringer på kredittpraksisen til bankene, som igjen vil påvirke etterspørselen etter lån.

Figur 6.5 Faktorer som påvirker tilgangen på funding

Kilde: (Lage selv)

6.4.1 Prising av funding

Kostnadene forbundet med innhenting av kapital for å finansiere utlån avgjøres av pengemarkedsrenten. Pengemarkedsrenten bestemmer prisen på en vesentlig andel av bankers innlån. Dette gjelder pengemarkedsinnskudd og kortsiktig og langsiktig opplåning fra det norske markedet, samt opplåning i internasjonale markeder som er konvertert til norske kroner for utlån i Norge (DnB NOR, 2008). Pengemarkedsrenten vil dernest ha stor betydning for bankens fastsettelse av utlåns- og innskuddsrente. For norske finansinstitusjoner som er avhengig av innhenting av finansiering fra andre kilder enn innskudd for å finansiere utlån, vil kostnaden forbundet med innhenting av kapital være av betydning for kredittpraksisen.

Prisingen av lån i det norske pengemarkedet skjer via dollar, slik at dollarrenen vil få direkte betydning for renten i kronemarkedet. Årsaken til oppbyggingen av et dollarbasert internmarked har rot i den beskjedne størrelsen på det norske penge- og kapitalmarkedet. Reguleringer av det norske markedet fram til 1980- tallet kombinert med det faktum at det eksisterer et begrenset antall virksomheter som finansierer seg gjennom utstedelse av obligasjoner og sertifikater er faktorer av betydning når det gjelder størrelsen på det norske penge- og kredittmarkedet. På bakgrunn av de store oljeoverskuddene Norge har hatt siden oljeeventyret startet på slutten av 1960- tallet har det heller ikke vært nødvendig for staten og finansierer seg i verdipapirmarkedet. Olje- overskuddet plasseres i utenlandske markeder gjennom Statens pensjonsfond- utlandet. I tillegg plasseres en betydelig andel av norske sparemidler i utenlandske markeder, men denne kapitalen blir i stor grad tilbakeført til Norge ved at de største norske bankene og virksomhetene henter en betydelig andel av sin finansiering fra penge- og kredittmarkedene i utlandet. På grunn av de betydelige finansielle transaksjonene mellom norske og utenlandske penge- og kapitalmarkeder skjer prisingen av lån i det norske pengemarkedet dermed via dollar (DnB NOR, 2008)

Teknisk sett er dette innrettet slik at den norske pengemarkedsrenten, NIBOR, dannes i et såkalt valutaswapmarked, hvor man inngår avtaler om å bytte valutaer for en bestemt periode til en bestemt pris. Den fastsatte prisen vil reflektere forskjellene mellom ulike rentenivåer for de aktuelle valutaene, og markedet blir benyttet for å eliminere valutarisikoen ved lån mellom norske og utenlandske banker. Fordi rentedannelsen i NIBOR- markedet baserer seg på at man eliminerer valutarisiko ved å inngå swapavtaler som involverer dollar, vil prisen på et lån i norske kroner avhenge av to faktorer. Den første er prisen på å låne dollar, LIBOR- renten. Den andre er differansen mellom prisen på å bytte dollar til norske kroner ved lånets inngåelse og å bytte tilbake til dollar igjen ved lånets forfall. Denne differansen omtales som termintillegg.

NIBOR- rente: LIBOR- rente + termintillegg

Under normale forhold har denne måten å fastsette rentene i pengemarkedet på ingen særlig betydning for det norske rentenivået. Endrede forventninger til sentralbankens styringsrente, enten i Norge eller i USA, vil slå ut i risikotillegget. Under normale markedsforhold har NIBOR- rentene gjerne ligget 0,2- 0,3 prosentpoeng over sentralbankens forventede styringsrente (DnB NOR, 2008)

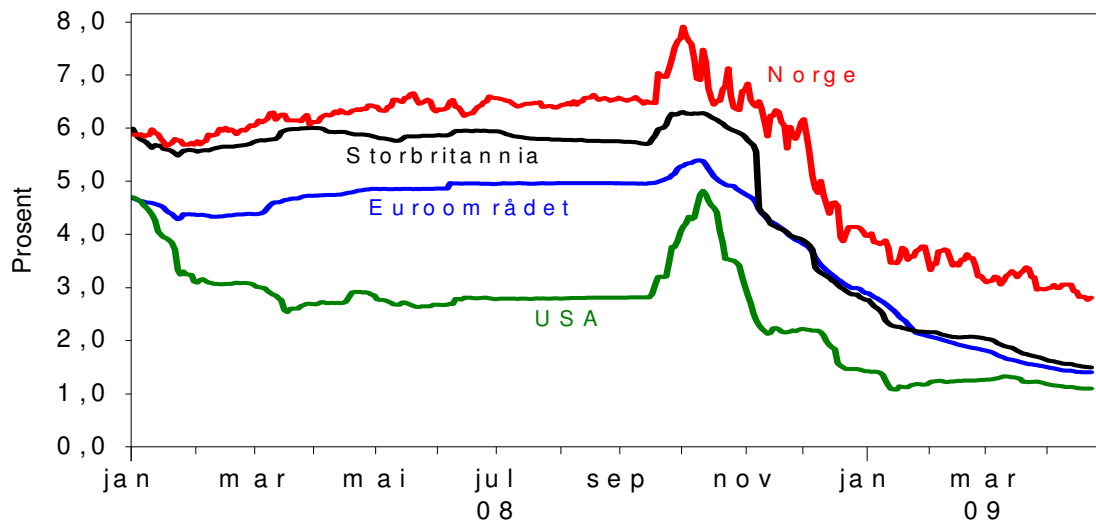
6.4.2 Tremåneders NIBOR- rente

Interbanklån er kortsiktige plasseringer eller låneopptak i andre banker for å jevne ut likviditetssvingninger. Banker kan oppleve svingninger som følge av at kunder overfører penger fra egen konto i en bank til mottaker med konto i en annen bank. Slike kundetransaksjoner kan medføre at banken ikke har tilstrekkelig likviditet og må ta opp et kortsiktig lån i interbankmarkedet. Banker som mottar en overførsel kan tilsvarende ha et behov for å plassere det midlertidige likviditetsoverskuddet. Innskuddene og lånene i interbankmarkedet er vanligvis svært kortsiktige, hvor det er vanlig med løpetid helt ned til en dag. Lån og innskudd i interbankmarkedet vil normalt gjøres til marginalt bedre rentevilkår enn hva banken kan oppnå i Norges Bank (Norges Bank, 2004)

Bankene benytter i hovedsak tremåneders NIBOR- rente når interbanklån fastsettes. Interbanklån kan også fastsettes på grunnlag av noteringer for 1 måned, 2 måneder, 6 måneder, 9 måneder og 12 måneder. Utviklingen i NIBOR- renten vil følgelig ha konsekvenser for hvilken pris bankene må betale for innlåning, og renten vil igjen legge føringer for bankens kredittpraksis og hvor attraktivt det er å sitte med lån.

Figur 6.6 viser hvordan 3- måneders pengemarkedsrente har utviklet seg siden januar 2008 og frem til april 2009.

Figur 6.6 3- måneders pengemarkedsrenter 1. Januar 2008 – 22. April 2009.

Kilde: <http://www.kredittilsynet.no/archive/attachments/01/20/Fonds064.ppt#397,12,3-måneders-pengemarkedsrenter-1.-januar-2008-22.-april-2009>

Den norske tremåneders interbankrenten NIBOR økte kraftig etter at det ble kjent at den amerikanske investeringsbanken Lehman Brothers gikk konkurs høsten 2008. Pengemarkedet

ble preget av høye risikopåslag som følge av en økende misstillitt blant finansaktørene. I oktober 2008 var 3- måneder NIBOR på nær 8 prosent, pr skrivende stund har denne falt til 2,77.

6.4.3 Renterisiko

Renterisiko er risikoen for tap eller gevinst som følge av at markedsrentene endrer seg, og vil således avhenge av hvor lang periode renten på et rentebærende papir eller en portefølje er bundet for. Desto lengre gjennomsnittlig rentebinding en gjeldsportefølje har, desto mer sikker blir størrelsen til de nominelle rentebetalingene fremover. På den andre siden medfører lang rentebinding til at risikoen øker for at renten på gjeldsporteføljen blir høyere enn renten i markedet dersom markedsrenten faller (Finansdep. 2006-2007)

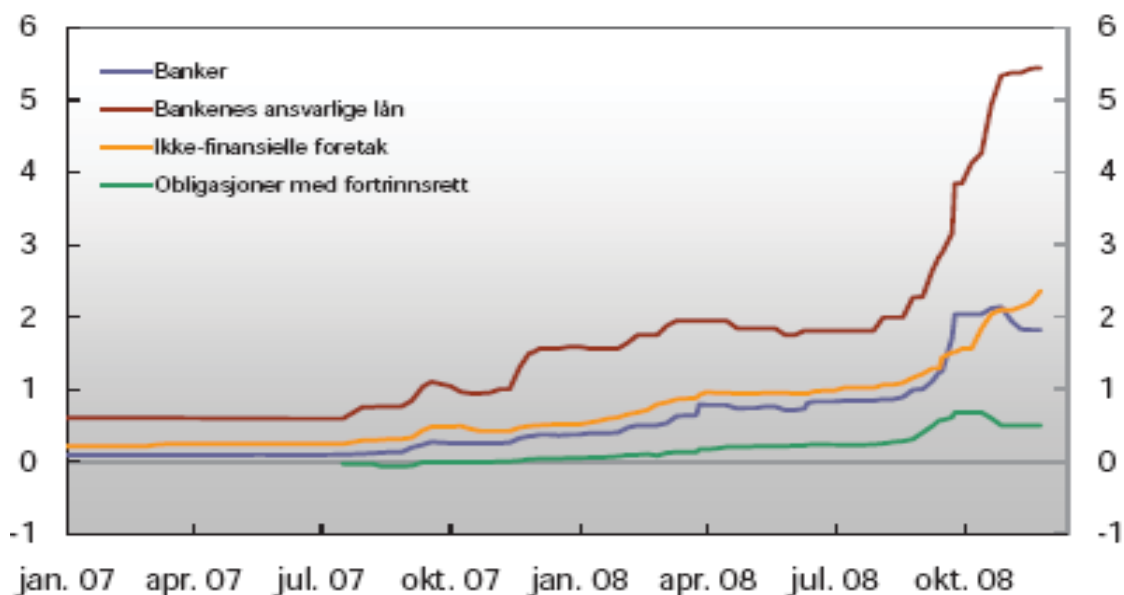
Når norske banker bevilger kreditt til aktører med et lånebehov vil utviklingen i NIBOR-rentene legger føringer for hvilket nivå utlånsrenten legges på. For å redusere sannsynligheten for renterisiko må utlånsrenten ligge på et høyere nivå enn NIBOR 3- måneders rente.

6.4.4 Tilgang og prising av funding

Tilgangen på kapital i markedet etter finansuroen er meget begrenset. Innsnevret tilgang kan forklares ut i fra en generell skepsis og tilbakeholdenhet med å låne hverandre penger. Usikkerhet knyttet til andres likviditetssituasjon, sammen med frykt for å trenge egen likviditet i fremtiden har bidratt til økte risikopåslag i pengemarkedet og til at pengemarkedsrentene har økt betraktelig.

Figur 6.7 illustrer hvordan uroen i finansmarkedene har gitt seg utslag i økte risikopåslag i penge- og obligasjonsmarkedet.

Figur 6.7 - Risikopåslag* for norske obligasjoner med 5 års løpetid. Indikative priser i prosentenheter. Uketall. 3. jan 07 - 26. nov. 08

* Differanse mot midtkurs i markedet for rentebytteavtaler.

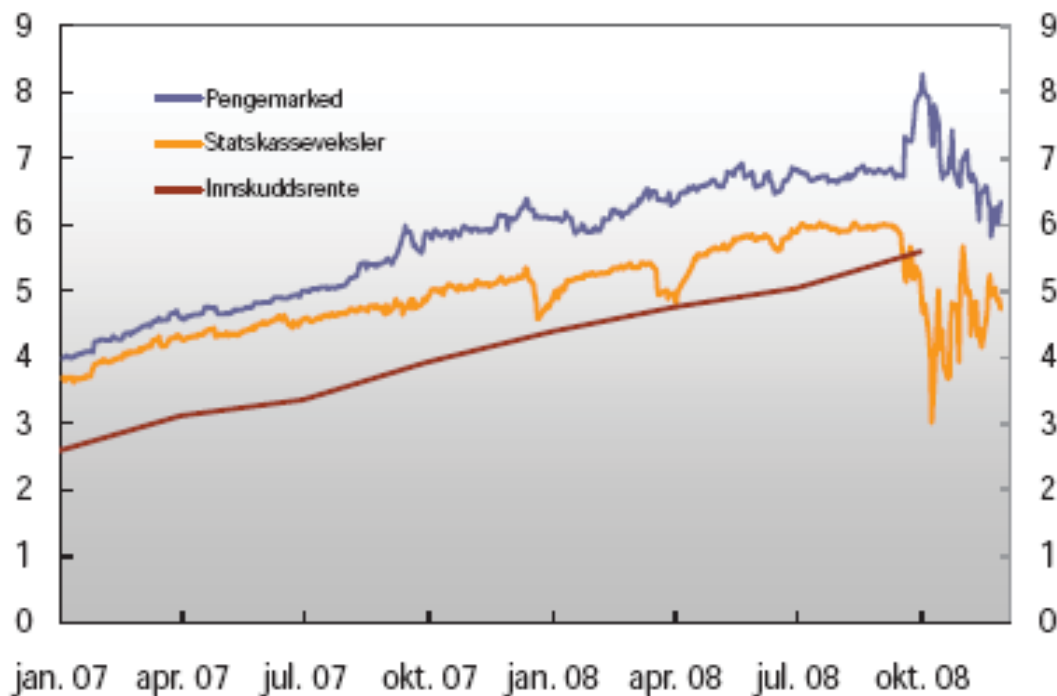
Kilde: Finansiell stabilitet 02/2008, side 20

Det økende risikopåslaget gjorde seg gjeldende i juli 2007 da finansuroen i markedet var et faktum. Etter Lehman Brothers gikk konkurs i september 2008 ble imidlertid påslagene for norske banker ekstraordinære høye. Spesielt høye påslag for bankens ansvarlige lån kan forklares med en generell skepsis med å låne ut penger til banker.

Bankenes langsiktige utlån er stort sett til flytende rente, og derfor velges det ofte flytende rente på langsiktige innlån. De høye pengemarkedsrentene påvirker dermed kostnadene også ved kortsiktig finansiering. Bankene kan velge å ta opp obligasjonslån til flytende rente. Eventuelt kan banken velge obligasjonslån med fast rente, som deretter omgjøres til flytende rente ved hjelp av rentebytte avtaler. Dermed påvirker de høye pengemarkedsrentene kostnadene også ved langsiktig finansiering (Norges bank, 2008)

Figur 6.8 viser oversikt over hvilke kostnader norske banker måtte belage seg på ved innhenting av funding.

Figur 6.8 Oversikt over 3- måneders NIBOR, renter på statskasserveksler og innskuddsrenter for norske banker. Kvartalstall 4 kv. 06- 3 kv. 08

Kilde: Finansiell stabilitet 02/2008, side: 21

Risikopåslaget for både markedsfinansiering og innhenting av langsiktig kapital ble i løpet av høsten 2008 både dyrere og vanskeligere tilgjengelig. Forskjellen mellom rentene på statssertifikater og rentene bankene betaler for lån i pengemarkedene økte kraftig i september 2008, men har siden avtatt, se figur 6.8. Det norske pengemarkedet, der norske banker finansierer deler av sin virksomhet, er tett knyttet til amerikanske dollar og derfor mer utsatt for uroen ute enn pengemarkeder som er basert på lokal valuta. Rentepåslagene i pengemarkedene i USA og Europa smitter raskt over i det norske pengemarkedet.

6.5 Oppsummering kapittel 6

Etterspørsel etter funding fra bankens ståsted påvirkes blant annet av hvilket fundigbehov publikum har. Utviklingen i boligmarkedet kombinert med usikre fremtidsutsikter har medført at etterspørselen etter nye lån har sunket kraftig som følge av de negative ringvirkningene fra finansuroen. Nedgangen i etterspørselen etter lån må også sees i sammenheng med at norske banker har innskrenket sin kredittpraksis.

Fjoråret ble preget av perioder med høye pengemarkedsrenter, spesielt fra september 2008. Under finansuroen i 2008 steg forskjellen mellom pengemarkedsrentene og sentralbankens

Bacheloroppgave innen regnskap og økonomisering

styringsrente kraftig i mange land. Økningen skyldtes høyere risikopremier i pengemarkedet, og påslagene var spesielt store etter at Lehman Brothers søkte om konkursbeskyttelse i midten av september. Ettersom renten på dollar inngår direkte i fastsettelsen av norske pengemarkedsrenter, ble smitten over til norske renter både raskere og sterkere. Dette bidro i sin tur til en fortsatt oppgang i bankenes utlåns- og innskuddsrenter. Etter hvert som man begynte å se effekter av høstens massive tiltak internasjonalt for å støtte banksystemet og å avhjelpe bankenes finansieringsproblemer, bidro dette til lavere risikopåslag i pengemarkedet. Sammen med betydelige kutt i styringsrente ga dette lavere pengemarkedsrenter også i Norge, og banken senket sine innskudds- og utlånsrenter.

Tilgangen på markedsfinansiering har vært svært begrenset. Dette har bidratt til høye priser, og en redusert kredittpraksis fra bankenes side.

7.0 Likvidetsrisiko

Utviklingen i innskuddsdekningen viser at samtlige norske banker er avhengig av alternative fundingkilder til innskudd. Risikoen knyttet til innhentningen vil avgjøres ut i fra hvilken type funding som oppnås. Bankenes valg mellom fundingkilder kan i hovedsak klassifiseres som enten kortsiktig- eller langsiktig finansiering. Hvilken type funding bankene til slutt ender opp med vil blant annet avhenge av kostnadene ved de to typene finansiering, samt tilgjengeligheten. I utgangspunktet tilstreber de fleste banker en mest mulig langsiktig finansiering, fordi likvidetsrisikoen er lavere ved denne typen finansiering.

7.1 Langsiktig finansiering

Langsiktige stabile finansieringskilder består i hovedsak av kundeinnskudd. Det er lave kostnader forbundet med denne finansieringskilden, og innskuddene blir ansett som stabil finansiering, på tross av at kundene kan avslutte sin relasjon til bankene rimelig raskt. I tillegg til kundeinnskudd regnes obligasjonslån som stabil langsiktig finansiering. Obligasjoner kan defineres som et rentebærende verdipapir, et lånebevis, som har en rentebindingstid på mer enn ett år. Obligasjonslåne har som regel en lånetid på mellom 3 til 5 år, noe som medfører at banken ikke har et jevnlig behov for å refinansiere disse lånene. I forhold til kortsiktig finansiering vil ikke obligasjonslåne være like utsatte for svingninger i markedet.

Finansieringsstrukturen til en bank som kun benytter langsiktige fundingkilder vil ha en passivaside bestående av egenkapital, innskudd og eventuelt obligasjonslån med løpetid over ett år. En slik finansieringsstruktur er langt fra uoppnåelig, men det er en rekke utfordringer knyttet til banker som tilstreber en mest mulig langsiktig finansiering.

I forhold til norske bankers likviditetssituasjon har vi igjennom et historisk tilbakeblikk belyst hvordan innskuddsdekningen har utviklet seg de siste tretten årene. Høyere utlånsvekst i forhold til innskuddsvekst har medført en økende avhengighet til alternative fundingkilder - enten langsiktige eller kortsiktige. Dersom man tilstreber en fullstendig langsiktig finansiering, vil bankenes valg bestå i å prøve øke innskuddsdekningen eller oppnå finansiering gjennom obligasjoner.

7.1.1 Innskuddsdekning

Sparevilligheten til kunder, og dermed innskuddsandelen til banker, påvirkes blant annet av rentenivået. I perioder med høye innskuddsrenter er det trolig at spareratene øker mer enn hva tilfellet er med lavere innskuddsrenter. Rentesettingen til bankene påvirkes imidlertid av pengemarkedsrenten, noe som medfører at bankene selv har mindre muligheter til å påvirke

utviklingen i rentesettingen uten å pådra seg unødvendig renterisiko. Dyrere markedsfinansiering skjerper konkurransen om innskuddsmidlene, noe som presser innskuddsrenten opp. I bankens portefølje bestående av innskuddskunder vil imidlertid ikke alle kunder være like sårbare for endringer i innskuddsrenten. Rentefølsomme innskuddskunder vil derimot raskt kunne flytte innskudd mellom banker dersom innskuddsrenten synker, eller investere i andre spareprodukter med høyere avkastning. Det eksisterer generell usikkerhet omkring likviditeten i bankene, noe som har fått en del innskyttere til å spre midlene sine på flere banker (Norges Bank, 2008). En slik potensiell kundeflukt kan være en utfordring for de større norske bankene, siden disse har mye innskudd som ikke omfattes av innskuddsgarantiordningen. Fremtidsutsiktene vil også bidra til å legge føringer på hvor attraktivt det er å plassere penger i bank, kontra å investere. I usikre perioder er det trolig at flere ønsker å redusere sin gjeld, eller bygge opp en finansiell buffer. Det kan føre til at flere ønsker å redusere sin gjeld eller bygge opp en finansiell buffer. Fall i boligformuen kan bidra til økt sparing for å unngå at belåningsgraden blir høyere enn ønsket.

Retningen på spareraten til bankkundene vil til en viss grad påvirkes av innskuddsrenten. Et høyere rentenivå i seg selv kan gjøre det mer attraktivt for husholdningene å spare. Samtidig er de realøkonomiske utsiktene som vil ha størst effekt på sparevilligheten. Norske banker har dermed mindre forutsetninger til å påvirke størrelsen på innskudd fra kunder. For å redusere avhengigheten til alternative fundingkilder utover kundeinnskudd, har bankene imidlertid mulighet å påvirke utlånsveksten. En svekkelse i utlånsveksten kombinert med samme innskuddsvekst vil for bankers vedkommende bety at en større andel av utlånene finansieres med innskudd, og følgelig at avhengigheten til alternative fundingkilder svekkes. Konkurransen om kunder er knallhard, og en redusert kredittvekst vil medføre at bankene støter i fra seg potensielle kunder. Dette vil ikke være en hensiktsmessig strategi med mindre at samtlige norske banker reduserer kredittpraksisen. Dersom bankene ønsker å oppnå en langsiktig finansiering vil det derfor være en nødvendighet å oppnå langsiktig finansiering i obligasjonsmarkedet.

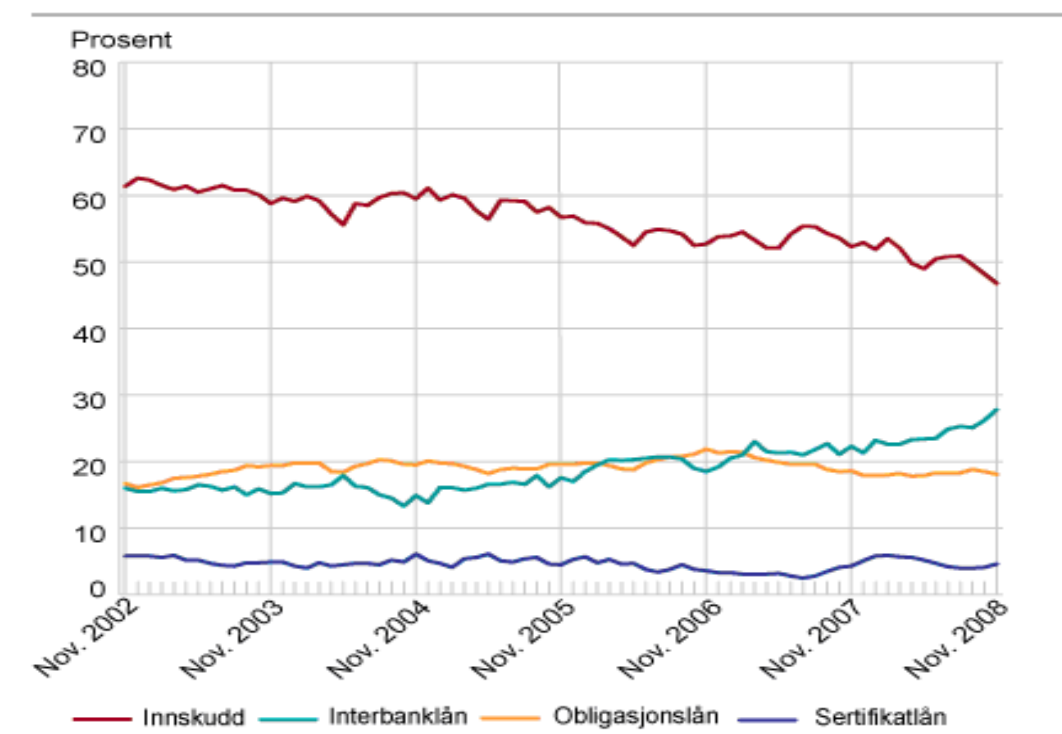
7.2.2 Obligasjonsfinansiering

Kostnaden for obligasjonslån er renteavhengig. En økning i markedsrenten medfører at kursen på obligasjonen umiddelbart vil falle, mens en rentenedgang medfører at obligasjonslån er mer kostbart. Tilgjengeligheten på obligasjoner som utstedes vil også avhenge av internasjonale markedsforhold. Redusert tilgjengelighet og økte priser vil medføre at banker

vurderer kortsiktig finansiering som et alternativ til å finansiere utlånene. Ved kortsiktig finansiering er det pengemarkedet som benyttes som finansieringskilde.

Både tilgangen og kostnaden ved langsiktig finansiering i etterkant av finansuroen vanskeliggjorde utsiktene til norske banker i forhold til å skaffe langsiktig obligasjonsmarkedet. De økende prisene og den lave tilgjengeligheten medførte at ganske mange norske banker henvendte seg til pengemarkedet for å oppnå finansiering her. Figur 7.1 viser oversikt over utviklingen av bankenes ulike finansieringskilder som andel av total finansiering.

Figur 7.1 Bankenes ulike finansieringskilder som andeler av total finansiering. November 2002-november 2008

Kilde: <http://www.ssb.no/orbofbm/arkiv/art-2009-01-09-01.html>

Av figuren ser man at både obligasjonslån og sertifikater har utgjort en stabil andel av finansieringskilder som andel av total finansiering. Størst økning finner man i interbanklån.

7.3 Pengemarkedet

Pengemarkedet er finansinstitusjonenes eget marked for penger. I pengemarkedet tilbys og omsettes kortsiktige rentebærende fordringer med løpetid på inntil ett år. Finansielle markedsaktører benytter i første rekke pengemarkedet til å styre sin likviditet, og er et

alternativ til å finansiere utlånene med innskudd og obligasjonslån. Pengemarkedsrenten bestemmer tilbud og etterspørsel etter likviditet i markedet, og normalt vil det kunne omsettes større beløp uten at det gir seg utslag i prisene. (kilde kommuneetorget.no)

Den kortsiktige renten i pengemarkedet dannes med bakgrunn i Norges Banks styringsrente. Styringsrenten er den renten som banker får på sine folioinnskudd i Norges bank, og denne foliorenten danner gulvet for de korte pengemarkedsrentene. Den aller mest toneangivende aktøren i pengemarkedet er dermed sentralbanken. I tillegg består aktørene av private banker, publikum, staten og utlandet.

Instrumentene i pengemarkedet består både av kortsiktige innskudd og gjeldspapirer (sertifikater) samt ulike derivater med løpetid inntil 12 måneder. Sertifikater er korte lån som er verdipairisert, det vil si at de er gjort omsettelige i annenhåndsmarkedet, med en løpetid på inntil 12 måneder. Sertifikatslån vil avhenge blant annet av pengemarkedsrenten, kupongrenten og gjenstående løpetid.³³ Interbanklån er lån som innvilges mellom banker. For å jevne ut likviditetssvingningene foretar bankene kortsiktige plasseringer og låneopptak i andre banker. Slike transaksjoner er med til å danne det norske interfinansmarkedet som er en del av pengemarkedet og hvor de største bankene stiller bindende priser, NIDR. Lån fra Norges bank er lån bestående av både Dagslån (D-lån) og Fastrentelån (F-lån).

Tilgangen og prisen på lån i pengemarkedet varierer med renten. I perioder med usikre omgivelser, mistillit i markedet, osv, vil det være vanskeligere og dyrere å få lån. Lån i pengemarkedet fremfor langsiktig finansiering er normalt en mindre gunstig finansieringsform for bankene fordi bankene er mer utsatte for uro i penge- og kredittmarkedet. En av årsakene til dette er blant annet at bankenes utlån normalt har lengre løpetid enn pengemarkedslån. Markedsfinansiering med kort løpetid gjør at bankene stadig må fornye sine lån i markedet. I urolige tider kan betingelsene for nye markedslån være lite gunstige, og innlånene blir dermed vesentlig dyrere. For å redusere risiko vil det være hensiktsmessig dersom løpetiden på innlån og utlån ligger nær opp til hverandre.

7.3.1 Pengemarkedet og finansiering

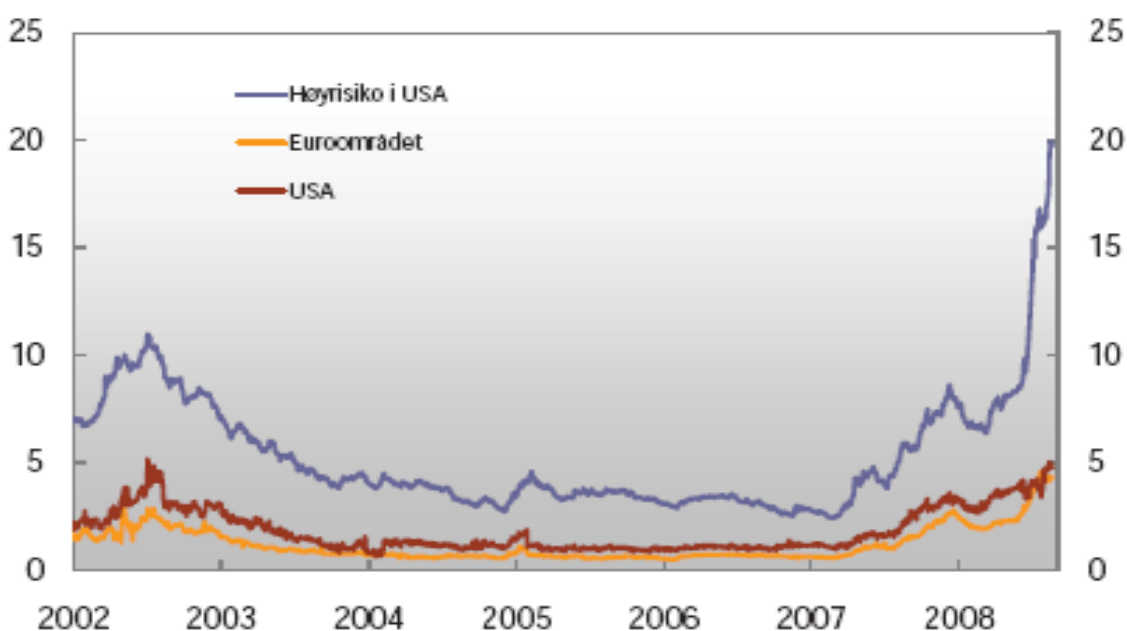
For å dekke fundigbehovet som følge av den høyt voksende utlånsveksten benyttet bankene i tiden før finanskrisen seg av det internasjonale pengemarkedet for å sikre funding.

---

³³ dnbnor.no

Pengemarkedsrenten vært lav³⁴ i forhold til den økningen man opplevde etter finansuroen, og det var dermed gunstig for bankene å hente inn funding fra dette markedet. Imidlertid er ikke en høy andel markedsfinansiering gunstig. Dette fordi at svingninger i markedet vil ha direkte effekt på de banker som er avhengig av dette markedet for å oppnå finansiering. I perioder med usikkerhet i markedet, slik som den vi er inne i nå, vil bety at bankene ikke evner å refinansiere sine lån, eller må gjøre dette til uvanlig høyere kostnader. Figur 7.3 illustrer hvordan risikopåslagene har økt som følge av den internasjonale finansuroen.

Figur 7.2 - Rentedifferanser mellom foretaks- og statsobligasjoner i USA og euroområdet. Prosentenheter. Dagstall 10. apr. 02 27. nov. 08

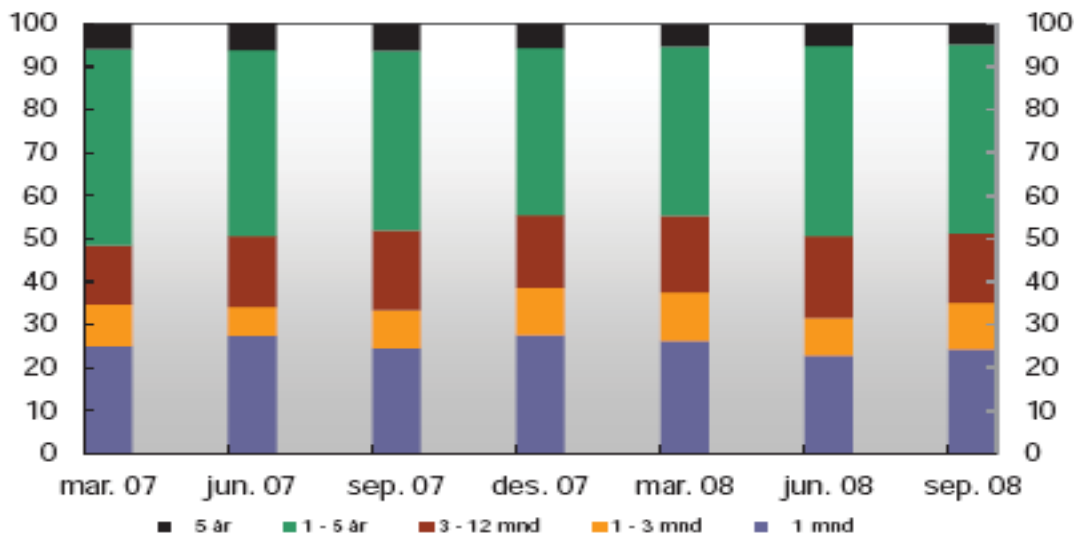

Kilde: Finansiell stabilitet 02/2008, side: 13

Finansiering i penge- og kredittmarkedene nådde risikopåslagene unormale høyder høsten 2008. For norske banker vil dette medføre at prisen som må betales for kortsiktig finansiering har blitt betraktelig dyrere. En så høy økning i risikopåslaget indikerer også at det er begrenset tilgang på innhenting av kapital. For norske banker som har behov for løpende å refinansiere sine lån, vil dette gi seg utslag i en langt mer krevende likviditetssituasjon, og følgelig et høyere likviditetsrisikonivå. Oversikt over gjenstående løpetid viser at om lag halvparten av markedsfinansieringen til norske banker har gjenstående løpetid på under ett år, jf. Figur 7.3.

³⁴ Se oversikt over NIBOR i appendiks kapitlet

Figur 7.3 Norske bankers* markedsfinansiering fordelt etter løpetid. Prosent. Kvartalsslutt. 1. kv. 07 3. kv. 08

* Alle banker med unntak av utenlandske datterbanker og utenlandske filialer i Norge.
Kilde: Finansiell stabilisering 02/2008, side: 22

En så høy andel markedsfinansiering med løpetid på under ett år medfører at refinansiering av lånene i aller høyeste grad er nødvendig. Økte priser og ikke minst vanskeligere tilgang på kapital i pengemarkedet gjør at likviditetsrisikoen til norske banker øker betraktelig. Problemer knyttet til refinansiering av lån er en av hovedårsakene til at en rekke utenlandske banker måtte begjært seg konkurs. Dette vil også komme til å være tilfellet for norske banker dersom bankene ikke er i stand til og løpende skaffe finansiering.

7.4 Utfordrende situasjon

Finansuroen har skapt store utfordringer for norske banker. Vanskelig tilgang og høye risikopåslag både på langsikt- og kortsiktig finansiering i pengemarkedet har medført en betraktelig større risiko for at norske banker ikke er i stand til å refinansiere sine forpliktelser ved forfall.

Pengemarkedet i kroner har i tiden etter finansuroen blitt stekt segmentert. Det har blitt skapt et skille mellom det norske og utenlandske markedet, og mellom store og små banker. Pengemarkedet kjennetegnes av liten omsetning, og utenlandske aktører som trenger kroner har vanskelig for å få tilgang³⁵.

³⁵ Norges-bank.no

Utfordringene i penge- og kredittmarkedene skaper en krevende likviditetssituasjon for samtlige norske banker. Mindre norske banker som tidligere har fått lånt hos større banker, må nå henvende seg til Norges Bank for å skaffe finansiering. En annen effekt som fremkommer tydelig som følge av uroen i finansmarkedet er at bankenes innlån nå får kortere tid til forfall fordi det er krevende å få langsiktige lån i markedet³⁶.

---

³⁶ Norges-bank.no

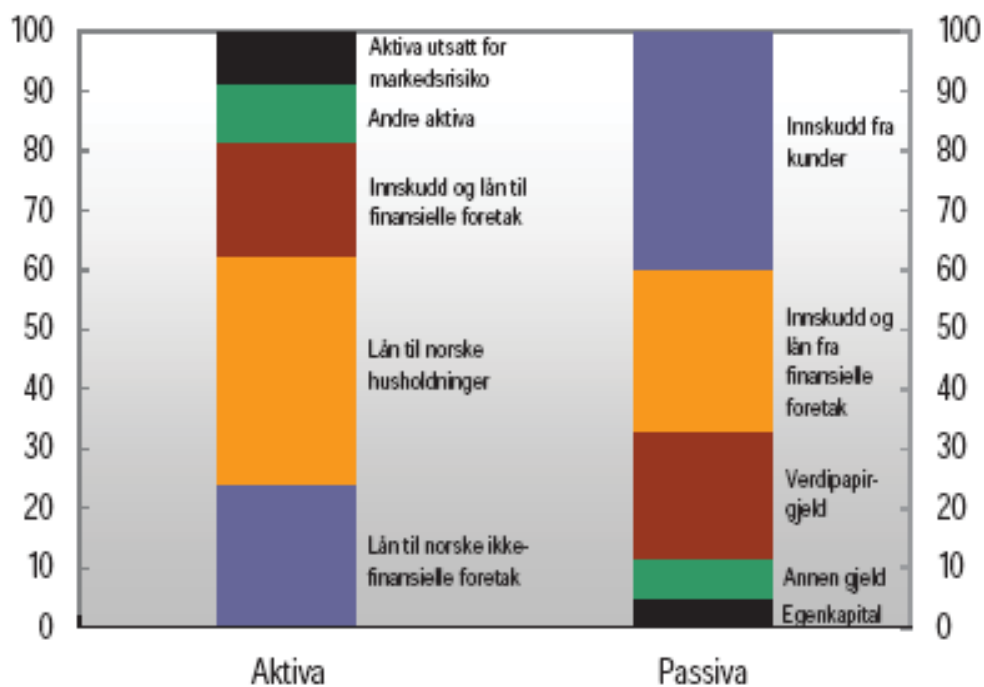

8.0 Nye måter å finansiere banker på

En av hovedoppgavene til banker er å transformere korte innskudd over i lange utlån.³⁷ Den tradisjonelle måten å betrakte finansieringen av bankene på, er således å ta utgangspunkt i innskuddene. Innskuddene antas å være den mest stabile og rimeligste finansieringsformen for banker, men utlånsveksten har det siste tiåret vært høyere enn innskuddsveksten³⁸. En svekkelse av innskuddsdekningen medfører at bankene derfor må henvende seg andre plasser for å skaffe finansiering.

Tradisjonelt sett har man derfor ansett bankens fundingkilder for å bestå av ulike former på passivasiden i form av innskudd, sertifikatslån, obligasjonslån, og lån fra Norges Bank. Bankenes aktivaside består hovedsakelig av utlån, og regnes for å være lite likvide. I situasjoner preget av finansiell uro vil det være vanskelig for bankene å selge utlån for å løse et akutt likviditetsproblem.

Figur 8.1 - Bankenes* eiendeler og finansiering. Prosent. Ved utgangen av 3 kv. 08

Alle banker i Norge. Datterbanker og filialer i utlandet av norske banker inngår ikke i statistikkgrunnlaget.

Kilde: Finansiell stabilitet 02/2008, side: 23

³⁷ www.Sparebankforeningen.no

³⁸ Jf. Figur 6.3

Av figuren ser man at kundeinnskuddet til bankene og innskudd sammen med lån fra finansielle foretak utgjør størstedelen av eiendelene med om lag 70 prosent, sammen med annen gjeld og egenkapital som står for 10 prosent av passivasiden. Resterende del av strukturen består av verdipapirgjeld sammen med annen gjeld. Verdipapirgjeld er gjeld bestående av blant annet obligasjoner og sertifikater. Hvilken løpetid banken har anskaffet på verdipapirgjelden vil ha betydning for hvilket risikonivå banken har.

For å oppnå en best mulig struktur på passivasiden i forhold til likviditetsrisiko vil det ideelle være størst mulig langsiktig finansiering. DnB NOR påpeker i sin årsrapport for 2008 at *minimum 90 % av utlånene til publikum skal finansieres ved innskudd fra kunder, langsiktige innlån og ansvarlig kapital*. En slik strukturering av passivasiden vil for bankenes vedkommende bety at risikoen i henhold til likviditet vil begrenses. Løpende refinansiering vil i så måte heller ikke være nødvendig, slik at banken kan konsentrere seg om og skaffe til veie mest mulig langsiktig finansiering også i fremtiden.

Norske bankers avhengighet til innhenting av funding gjennom alternative kilder enn innskudd har økt betraktelig som følge av et voksende gap mellom innskudd og utlån. Dette skaper en krevende likviditetssituasjon for de banker som ønsker å oppnå en mest mulig fornuftig strukturering av passivasiden. Dersom norske banker er i stand til å finansiere utlånene kun på bakgrunn av innskudd og andre langsiktige finansieringskilder, vil likviditetsrisikoen reduseres betraktelig. Det er imidlertid en rekke utfordringer knyttet til innlåning av kapital gjennom langsiktige finansieringskilder. Høykonjunkturer preget norsk økonomi i tiden før finansuroen, og det rådet optimisme i markedene. Boligmarkedet var i vekst og etterspørselen etter lån steg til himmels. For å dekke den økende etterspørselen etter lån benyttet derfor mange norske banker seg av pengemarkedet for innhenting av funding for å finansiere utlånene. Problemet med å benytte pengemarkedet som fundingkilde for å finansiere utlån, er at lånene i pengemarkedet kontinuerlig må refinansieres. Oversikt over markedsfinansieringen til banken viser at nesten halvparten av markedsfinansieringen består av finansiering med gjenstående løpetid på under ett år³⁹. Refinansiering av lånene er i aller høyeste grad nødvendig. Uroen i finansmarkedet ble utløst i 2007 av et økende antall misligholdte subprime lån på det amerikanske boligmarkedet, og uroen spredte seg raskt til det internasjonale pengemarkedet. Sjokket som kom da den amerikanske investeringsbanken Lehman Brothers gikk konkurs i september 2008 medførte at pengemarkedet frøs til. Mangel

---

³⁹ Se figur 7.2

på innhenting av kapital i pengemarkedet skapte en utfordrende likviditetssituasjon for norske banker med behov for å refinansiere sine lån.

For å redusere avhengigheten til pengemarkedet som fundingkilde har det internasjonalt blitt utviklet nye finansielle instrumenter og teknikker som har utvidet handlingsrommet til også å gjøre bruk av aktivasiden for å skaffe funding. Obligasjoner med fortrinnsrett er en metode som bidrar til å skape et mer fungerende annenhånds marked for kreditt. I tillegg til obligasjoner er verdipapirisering en annen mulighet for å redusere avhengigheten til pengemarkedet.

Hovedposten på norske bankers aktivaside består av lån til husholdninger og lån til ikke finansielle foretak. Denne posten utgjør hele 65 prosent. I tillegg består aktivasiden av innskudd og lån til finansielle foretak, andre aktiva, samt aktiva utsatt for markedsrisiko, jf. Figur 8.0. Obligasjoner med fortrinnsrett gir dermed bankene mulighet til å benytte seg av deler av aktivasiden for å hente inn langsiktig finansiering i markedet.

9.0 Nye finansieringsformer

9.1 Generelt om obligasjoner

Obligasjoner er et rentebærende gjeldsbrev og benyttes ved utstedelse av et større eller langsiktig pengelån, hvor utsteder skylder innehaver penger. Utformingen av obligasjonen må følge bestemte regler før de kan omsettes som verdipapirer. Blant annet skal det angis hvilken pant eller sikkerhet lånetaker stiller for lånet, rentesats, terminer, samt løpetid og forfallsdato⁴⁰. Markedsprisen for obligasjonen dannes på bakgrunn av disse opplysningene.

Omsettelige obligasjoner betegnes som ihendehaverobligasjoner, og er vanligvis mengdegjeldsbrev. Med dette menes at lånetakeren utsteder en serie likelydende obligasjoner, hvor summen av enkeltobligasjonenes pålydende beløp da utgjør lånesummen. Denne typen obligasjoner blir gjerne spredt på flere obligasjonskjøpere, som hver for seg bidrar med en mindre andel av det samlede lånebeløpet. På bakgrunn av dette betegnes slike obligasjoner også som partialobligasjoner⁴¹.

Ihendehaverobligasjoner av mengdegjeldsbrevslaget er den mest interessante typen verdipapir i vårt samfunn ved siden av aksjer. Det er disse som danner grunnlaget for obligasjonsmarkedet. Sammen med aksjemarkedet utgjør dette verdipapirmarkedet, og obligasjoner, liksom aksjer, omsettes ved børsene og kursnoteres der⁴².

Den standardiserte formen på ihendehaverobligasjonene gjør at de i praksis er svært lett å omsette. Dette har på sin side gitt obligasjonsmarkedet stor betydning som finansieringskilde for langsiktige låneopptak, da løpetiden på obligasjoner varierer fra 3 år og oppover. I praksis er det kun større aktører som tar opp lån ved utstedelse av obligasjoner, da det dreier seg om svært store summer. Staten, kommuner og store aksjeselskap, I tillegg til banker er staten, kommuner og store aksjeselskap de viktigste utstederne av obligasjoner, men det finnes ingen begrensninger på hvem lånetakerne kan være.

---

⁴⁰ Lov om gjeldsbrev av 17. februar 1939

⁴¹ www.norgeslexi.com

⁴² www.norgeslexi.com

9.2 Generelt om verdipapirisering

Verdipapirisering kan forklares som en prosess hvor spesialforetak slår sammen og omdanner finansielle produkter til verdipapirer, som deretter selges til en investor⁴³.

Ved verdipapirisering skiller finansinstitusjonen ut en standardisert gruppe aktiva og samler disse i en egen portefølje. Porteføljen blir så overdratt at et spesialoppdrettet selskap som ikke skal eie andre aktiva. For å finansiere kjøpet utsteder spesialselskapet obligasjoner med sikkerhet i de overdratte eiendelene og deres kontantstrøm. Felles for de finansielle produktene som verdipapiriseres, er at samtidige genererer kontantstrømmer, og må følgelig være standardiserte eiendeler. En av de mest vanligste måtene å gjennomføre verdipapirisering på er å ta utgangspunkt i en lukket portefølje av eiendeler fordelt på løpetid. Boliglån har som regel lang løpetid, og er et eksempel en mye brukt gjenstand for verdipapirisering. Verdipapirisering innebærer at en gruppe boliglån omdannes til obligasjoner. Når denne gruppen boliglån er overdratt av spesialforetaket kan ikke porteføljen i ettertid utvides med andre lån. For en investor kan dette være en fordel sammenlignet med å investere i vanlige bankobligasjoner, da risikoprofilen til banken raskt kan endres.

For eiendeler med kort løpetid vil standardiseringskravet innebære at det settes spesifikke krav til de utlån som kan inngå i porteføljen. Bare lån som oppfyller disse vilkårene kan da tilføres porteføljen etter utstedelse av obligasjonene. Denne teknikken har gjort det mulig å verdipapirisere lån med svært kort løpetid, bl.a. kredittkortfordringer og varekreditter. Standardiseringskravet gjør at det skal være mulig å anvende statistiske metoder ved kredittratingen av de nye kredittene. (NOU 2000:9 Kapittel 4, Konkurransflater i finansnæringen)

Betaling av renter på obligasjonene er direkte avhengig av den kontantstrømmen som de underliggende eiendelene genererer.

9.3 Behov for innføring av nye finansieringsformer

Behovet for innføring av nye finansieringsformer har vokst frem som en konsekvens av det økende gapet mellom norske bankers innskudd og utlån. En lavere andel kundeinnskudd i forhold til andel utlån har bidratt til å øke avhengigheten til alternative finansieringskilder, og dermed gjort norske banker med sårbare. En potensiell finansieringskilde bankene kan ta i bruk for å finansiere utlånene er pengemarkedet. Pengemarkedet er imidlertid ikke et ubetinget positivt instrument for funding, da løpetiden er begrenset til maksimalt ett år.

---

⁴³ Wikipedia

Bacheloroppgave innen regnskap og økonomisering

Kortsiktig finansiering medfører et behov for løpende refinansiering, og vil særlig i perioder med usikkerhet gjøre banken sårbare for svingninger i markedet hvis utfall kan få katastrofale følger for de involverte. Behovet for et alternativt fundingverktøy var for norske banker absolutt tilstedet.

Et annet moment av betydning som talte for å utvide norske bankers verktøy for innhenting av funding var at både obligasjoner og verdipapirisering var metoder som den utenlandske finansnæringen flittig benyttet for innhenting av funding. I forhold til norske bankers viktigste konkurransefordeler og ulemper ble det vurdert i konkurranseflateutvalget (NOU 2000: 9, kapittel 7) ”at det norske regelverket på finansområdet er veltilpasset til markeds- og konkurranseforholdene i finansmarkedene og at regelverk og reguleringsbestemmelser harmoniseres med det som tilsvarende gjelder internasjonalt, i den grad mangel på slik harmonisering kan virke konkurransehennende for norsk finansnæring”.

Videre i konkurranseflateutvalgets drøftinger omkring obligasjoner og verdipapirisering kommer det frem at utvalget stiller seg kritisk til verdipapirisering som fundinginstrument. I forhold til verdipapirisering er dette et instrument som har hatt størst gjennomslag i land som USA og Storbritannia. I forhold til Norge og de øvrige nordiske landene har ikke verdipapirisering hatt særlig stor utbredelse, og dette bidrar til å skape skepsis blant konkurranseflateutvalget. Samtidig påpeker utvalget at myndigheter i de fleste EØS-land tillater verdipapirisering, og for å fremme konkurransesituasjonen til norske banker burde det derfor arbeides videre med å tillate norske banker adgang til og verdipapirisere deler av sine utlån.

I NOU 2000: 9, kapittel 7 heter det at ”for tiden synes imidlertid interessen i markedet å være større for andre nye instrumenter som f. eks. særskilt sikre obligasjoner”. Særskilt sikre obligasjoner er obligasjoner hvor det gis pantevern i en nærmere spesifisert del av finansinstitusjons portefølje. Det er åpnet adgang for utstedelse av særskilt sikre obligasjoner i flere EØS-land. Utvalget antar at det vil kunne representere en viss konkurransemessig ulempe for norske banker om disse ikke blir gitt slik tillatelse.

Grunnlaget for å utvide norske bankers handlingsrom til å inkludere nye finansieringsmåter var dermed tilstede.

10.0 Endring i finansieringsvirksomhetsloven:

For at norske Innføringen av nye finansieringsformer krever endringer i Finansieringsvirksomhetsloven av 10. Juni 1988.

10.1 Bakgrunn lovforslag:

Banklovkommisjonen ble oppnevnt ved kongelig resolusjon 6. april 1990. Av Banklovkommisjonens opprinnelige mandat fremgår det at Kommisjonen bl.a. skal gjennomgå finansinstitusjons- og kredittlovgivningen med sikte på modernisering, samordning og revisjon. I ettertid har mandatet flere ganger blitt endret og utvidet, men hovedoppgaven er fremdeles å skape klare, lovregulerte rammebetingelser for finansinstitusjonene.⁴⁴

I brev av 10. september 1998 ba Finansdepartementet Banklovkommisjonen om å vurdere om det skal legges til rette for innføring av obligasjoner med særskilt sikkerhet og/eller verdipapirisering. Henvendelsen kom som følger av påtrykk fra finansnæringen, der særlig Bankforreningen, Norges Bank og kredittilsynet tok til ordet for å innføre slike obligasjoner.

Finansnæringen etterlyser blant annet ”*alternative finansieringsformer for å tette finansieringsgapet mellom innlån og utlån, samt muligheter for å utstede obligasjoner med særskilt sikkerhet i Norge, slik at de vil kunne godkjennes i forhold til EUs regelverk for slike obligasjoner*”.

Banklovkommisjonen har avgitt en rekke utredninger. I utredning nummer 6, NOU 2001: 23 ”Finansforetakenes virksomhet”, foreslås bl.a. bestemmelser om finansiering av utlånsvirksomhet gjennom obligasjonsmarkedet, såkalt verdipapirisering og obligasjoner med særskilt sikkerhet. I denne utredningen gjøres det rede for tilsvarende regler i andre europeiske land, samt trekker opp linjer for eventuelle norske regler.

10.2 Obligasjoner med særskilt sikkerhet:

Ved lov 13. desember 2002 nr. 77 ble det gitt nye regler om obligasjoner med pantessikkerhet i utlånsportefølje, jf. finansieringsvirksomhetsloven kapittel 2 underkapittel IV «Obligasjonslån med pantessikkerhet i utlånsportefølje». Lovendringen ble satt i kraft 1. januar 2004. Med dette ble det i norsk rett innført en ny type obligasjoner. Det spesielle med disse obligasjonene er den særlig lave risikoen som oppnås og sikres gjennom et lovfestet regelverk. Definerte

---

⁴⁴ NOU 2001: 23

begrensninger med hensyn på belåningsgrad og type pant medfører at obligasjonene anses som spesielt sikre.

De nye reglene gir banker mulighet til å overføre sine sikreste utlån til et kredittforetak, for så å belåne dem til særlig gunstig rente ved utstedelse av obligasjoner. Den lave renten følger av at obligasjonseierne får en lovfestet prioritert dekningsrett for sine krav i de særlig sikre utlånene. Den særlige sikkerheten ligger i at fordringene er til det offentlige eller har pantsikkerhet i fast eiendom, samt at det er strenge krav til utlånene som utgjør sikkerheten.

Formålet med slike regler er å legge til rette for at kredittforetak kan hente inn kapital på gunstige vilkår, og låne dette ut igjen for eksempel som pantesikrede boliglån. Gunstige innlån skal føre til at også norske banker skal kunne senke renten på boliglån og offentlige lån, samt at de ikke lengre skal ha en konkurransemessig ulempe i forhold til andre europeiske banker som har denne muligheten.

10.2.1 Panterettslige problemer

Lovendringen i finansieringsvirksomhetsloven gir nye muligheter for å finansiere utlånsvirksomhet gjennom innhenting av kapital fra verdipapirmarkedet. Endringen legger til rette for at banker og finansieringsforetak i større grad kan finansiere utlånsvirksomheten ved å utstede obligasjoner i markedet.

De nye reglene ble imidlertid ikke mottatt som først tiltenkt. Dette hadde årsak med at den panterettslige modellen bød på utfordringer i forhold til at pantsettelse av lånefordringer banker har på forbrukere krever aktivt samtykke fra lånekunden. Dette medførte at finansinstitusjoner ble tilbakeholden med å utstede de nye obligasjonene.

Etter høringsrunden angående utfyllende forskrifter om særskilt sikre obligasjoner, kom det frem at det var behov for endringer av lovreglene.⁴⁵ Det var blant annet ikke hjemmel for en del ønskede forskriftsregler. Stortinget vedtok justeringer i lovreglene⁴⁶ som skulle avhjelpe disse forholdene på bakgrunn av forslag i Ot.prp. nr 58 (2004-2005). Men selv på bakgrunn av de reviderte lovreglene oppfattet ikke finansnæringen at endringene i tilstrekkelig grad la til rette for utstedelse av særskilt sikre obligasjoner. Aktivt samtykke fra lånekunden som kreves ved pantsettelse av lånefordringer var en av hovedårsakene til at finansnæringen ikke oppfattet særskilt sikre obligasjoner som attraktive.

---

⁴⁵ Høringsrunden fant sted 13.02- 2004

⁴⁶ lov 10. juni 2005 nr. 43

10.3 Ny lovendring

På bakgrunnen av de panterettslige utfordringene knyttet til regelverket for særskilt sikre obligasjoner ble det dermed lagt opp til å oppnå det samme formålet, rimelig innhenting av kapital, gjennom en fortrinnsmodell.

Den 25. mai 2007 fastsatte Finansdepartementet forskrift om kredittforetak som utsteder obligasjoner med fortrinnsrett i en sikkerhetsmasse bestående av offentlige lån, utlån med pant i bolig eller annen fast eiendom. Formålet med de foreslåtte lovreglene om obligasjoner med fortrinnsrett er å legge til rette for et godt rammeverk både for utsteder og for obligasjonseier, samtidig som regelverket skal være konkurransedyktig og sammenlignbart i forhold til tilsvarende regelverk i andre land.

Forslaget om en omlegging til et system med fortrinnsrett tar også sikte på å løse problemet med behov for særskilt tinglysning av frempanterett samt omsetningsbegrensningen som følger av kravet til aktivt samtykke etter finansavtaleloven § 45 første ledd ved overdragelse av fordringer. En fortrinnsrett er ikke en pantsettelse, og kravet til aktivt samtykke ved overdragelse kommer ikke tilsvarende til anvendelse, jf. panteloven § 1-3. Ved å gå bort fra en modell med avtalepant, vil kredittforetaket beholde kreditorposisjonen fullt ut overfor lånekundene. Dette vil ikke medføre noen svekkelse av forbrukervernet. Så lenge utlånet beholdes i kredittforetaket eller dets konkursbo, vil ikke et krav om samtykke til overdragelse bli utløst.

Den nye modellen er enklere og billigere ved at kredittforetaket slipper å innhente samtykke fra de enkelte låntakerne i forbindelse med pantsettingen til fordel for obligasjonseierne. Hensikten om regelverket skal gi billigere utlån, blir dermed lettere å nå. Strukturen i lovforslaget er bedre enn i de gjeldende reglene. Dette løser uklarheter som har vært omkring pante- og samtykkeproblematikken knyttet til det første lovvedtaket.

Forskriften trådte i kraft 1. juni 2007.

10.3.1 Oppsummering lovendring

Utstedelse av obligasjoner for å sikre langsiktig finansiering er et virkemiddel som utenlandske banker har hatt mulighet å benytte seg av for å redusere avhengigheten til pengemarkedet. Mangel på et slikt regelverk vil virke konkurranshemmende for norske banker, og det ble derfor besluttet å endre regelverket for utstedelse av obligasjoner i finansieringsvirksomhetsloven av 1988.

Den første lovendringen som omhandlet obligasjoner med særskilt sikkerhet trådte i kraft 1. Januar 2004, men det viste seg raskt at modellen bød på panterettslige utfordringer for bankene. Det ble derfor vedtatt å endre regelverket til en fortrinnsmodell, med formål om mulighet til rimeligere innhenting av kapital for norske banker. Forskriften trådte i kraft 1. Juni 2007 og gir norske banker anledning til innhenting av kapital gjennom utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett.

10.3.1.1 Porteføljepant eller fortrinnsrett

Det er to ulike modeller som kan gi obligasjonseier en prioritert dekning for sine krav. Den ene modellen er en pantemodell der obligasjonseier får porteføljepant, altså pant i den utskilte utlånsporteføljen. Fortrinnsrettmodellen er den andre modellen som gir obligasjonseier rett til dekning før samtlige andre i den samme utlånsporteføljen.

Gjeldene rett følger fortrinnsmodellen. For å finansiere utlånsporteføljen, eller ervervelsen av den, utsteder kredittforetaket obligasjoner med fortrinnsrett. For at obligasjonene skal være så sikre som mulig, har obligasjonseier en lovbestemt fortrinnsrett til dekning i de samme utlånene. Utlånet er offentlig eller sikret med pant i fast eiendom. Hovedgrunnene til at man fant det nødvendig å forlate pantemodellen var problemene rundt rettsvern, samt kravet til samtykke ved overføring. I tillegg var det en rekke uklarheter og mindre justeringer som var påkrevd. En overgang fra pantemodellen til fortrinnsrett løste de vanskeligheter som pantemodellen medførte.

10.4 Rating

Sikkerheten som en lånetaker kan stille er avgjørende for de betingelsene, i hovedsak rentesatsen, som bankene krever. Sannsynligheten for mislighold reduseres med økt sikkerhet fra lånetakers side, og vil resultere i lavere rente enn hva en lånetaker som stiller uten sikkerhet vil kunne oppnå. På tilsvarende måte er det utarbeidet metoder for å vurdere sikkerheten til større lånetakere, som for eksempel finansinstitusjoner.

Rating er en formalisert kredittvurdering av større lånetakere, og foretas av store, internasjonale firmaer gitt på grunnlag av bedømmelse innenfor delområder som grunnfakta, eier, økonomi og betalingserfaring⁴⁷. Viktige momenter er hva lånetaker har av aktiva, passiva, renommé, betalingsanmerkninger, historikk, børsverdien på selskapet osv.

---

⁴⁷ Db24.no

10.4.1 Obligasjoner og rating

Ratingen kan benyttes som et kvalitetsstempel som gir et godt forhandlingsgrunnlag ved avtaleinngåelse. Den høyeste kreditt- ratingen man kan oppnå er AAA- rating. (db24.no)

På bakgrunn av de nye reglene omkring obligasjoner med fortrinnsrett har finansinstitusjoner nå mulighet å skille ut de aller sikreste aktivaene sine i en egen utlånsportefølje eller sikkerhetsmasse⁴⁸. I dagens marked anses lån til det offentlige og lån med pantesikkerhet i fast eiendom/ bolig med en belåningsgrad som ikke overstiger 60 prosent som bankenes sikreste aktiva. Ved å skille ut de sikreste aktivaene vil bankene være i stand til å oppnå en bedre rating enn hva banken som helhet har mulighet å oppnå. Betingelsene som banken oppnår ved å ta opp lån med særlig sikkerhet i utlånsporteføljen vil derfor i utgangspunktet være innlån til en lavere rente enn de ellers ville fått.

10.5 Obligasjoner med fortrinnsrett

I løpet av 2007 ble fire boligkreditselskaper etablert i Norge. Først ute var DNB boligkreditt, Terra Boligkreditt, Sparebanken boligkreditt og BA -boligkreditt. Bakgrunnen for etableringen kom som følge av Stortingets vedtekter om lovendringer i Finansieringsvirksomhetsloven av 1988. Den nye lovendringen åpner for å gi foretak anledning til å utstede fortrinnsberettigede obligasjoner for salg i markedet. Utstedere av obligasjoner med fortrinnsrett oppnår gjennomgående en meget høy kredittrating på grunn av sikkerheten som etableres for obligasjonene. I løpet av 2008 og begynnelsen av 2009 fikk 12 kredittforetak konsesjon av kredittilsynet til å utstede obligasjoner med fortrinnsrett.

Betegnelsen ”obligasjoner med fortrinnsrett” er forbeholdt utstedere som oppfyller kravene i loven og de tilhørende forskrifter. Det er kun såkalte kredittforetak som kan utstede obligasjoner med fortrinnsrett. Kredittforetak er i finansieringsvirksomhetsloven definert som kredittinstitusjon som ikke er bank, og det innebærer at foretakets virksomhet består i å motta tilbakebetalingspliktige midler fra allmennheten og å yte lån for egen regning.

Banker som finansierer sin virksomhet blant annet ved å motta innskudd fra allmennheten kan ikke utstede obligasjoner med fortrinnsrett. Kredittforetak kan oppta obligasjonslån med fortrinnsrett når foretakets vedtektsfestede formål er å yte eller erverve bolighypoteklån eller eiendomshypoteklån eller lån sikret med pant i andre realregistrerte formuesgoder eller offentlige lån, og som finansierer utlånsvirksomheten hovedsakelig ved utstedelse av

---

⁴⁸ Finansieringsvirksomhetsloven av 1988

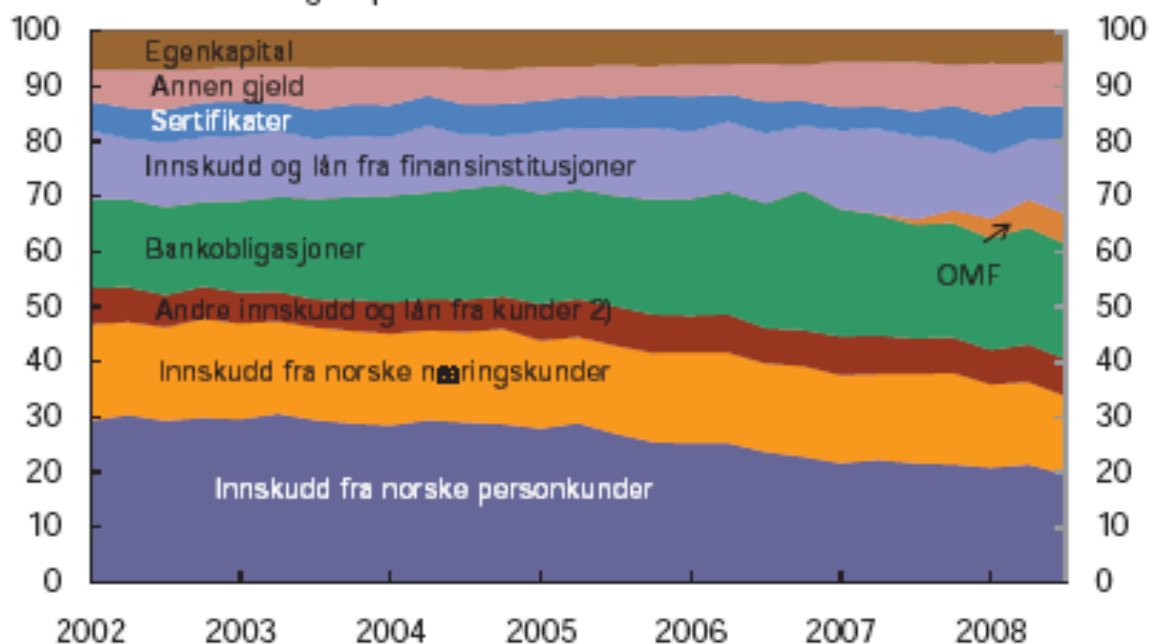
obligasjoner sikret ved fortrinnsrett i betalinger fra utlånsporteføljen eller bestemte deler av denne.

De eiendeler obligasjonseierens fortrinnsrett er knyttet til kan bestå av bolighypoteklån eller eiendomshypoteklån, eller andre lån med realsikkerhet, eller lån til kommuner eller lån som er garantert av stater eller kommuner (offentlige lån), eller nåværende eller fremtidige krav som utsteder har mot derivatmotparter eller såkalt fyllingssikkerhet. Fyllingssikkerhet kan kun bestå av særlig likvide og sikre fordringer. Eiendomshypoteklån kan belånes med inntil 60 % av verdien og bolighypoteklån kan belånes med inntil 75 %.

10.5.1 Finansiering gjennom obligasjoner med fortrinnsrett

Hensikten med de nye lovendringene i finansieringsvirksomhetsloven av 1988 var å lette tilgangen på langsiktig finansiering gjennom obligasjoner med fortrinnsrett. Fra regelverket trådte i kraft 1. juni 2007 og frem til utgangen av november 2008 har norske bankers kredittforetak utstedt obligasjoner med fortrinnsrett for mer enn 140 milliarder kroner. (kilde) Figur x viser oversikt over ulike finansieringskilder for norske banker og kredittforetak, og viser at utstedelse av obligasjoner utgjør en liten, men økende andel av finansieringskildene bankene er i besittelse av. Spesielt overtar de nye obligasjonene for statsobligasjoner. Figuren illustrerer også andre potensielle finansieringskilder banken har mulighet å benytte seg av for å finansiere sine utlån. Utviklingen til bankene kan generelt sett oppsummeres i at samtlige banker opplever en nedgang i innskuddsdekningen - både innskudd fra personkunder, næringslivskunder og innskudd og lån fra andre kunder. Dette medfører at likviditetsrisikoen til bankene vil avhenge av hvorvidt det er mulig å oppnå langsiktig finansiering i markedet.

Figur 10.1 - Finansieringskilder for norske banker og boligkredittforetak¹⁾. Prosent av forvaltningskapital. Kvartalstall. 1. kvartal 02 3. kvartal 08

1) Alle banker med unntak av utenlandske datterbanker og utenlandske filialer i Norge. Alle kredittforetak som kan utstede obligasjoner med fortrinnsrett.

2) I hovedsak innskudd fra utenlandske kunder og norsk offentlig forvaltning.

Kilde: Finansiell stabilitet 02/2008, side: 23

Kredittilsynets rapport for utviklingen i finansmarkedene for 2008 viser at bankene til slutt endte opp med å utstede obligasjoner med fortrinnsrett for 210 milliarder kroner. Dette er et tydelig signal på at ordningen fungerer hensiktsmessig for den norske finansnæringen. Årsaken til at obligasjoner med fortrinnsrett foretrekkes foran ordinære bankobligasjoner er at førstnevnte stiller bedre sikkerhet og er dermed i stand til å oppnå bedre rating i markedet.

Etter finansuroen ble et faktum opplevde bankene at risikopåslagene steg voldsomt, både for kortsiktig finansiering i pengemarkedet og for langsiktige finansieringskilder. Selv om risikopåslagene økte mindre for obligasjoner med fortrinnsrett, opplevde banker med konsesjon til å utstede OMF'er merkbare vanskeligheter med innhenting av ny finansiering gjennom dette instrumentet. Høsten 2008 utartet seg som spesielt vanskelig for finansaktørene. Problemene omkring innhenting av langsiktig finansiering hang spesielt sammen med mistilliten som rådet i markedet, kombinert med frykt for å tape penger. Selv

om markedene er på bedringens vei, er det enda et stykke igjen før markedene er fullstendig normaliserte. All finansiering er fremdeles lite tilgjengelig og kostbar.

Den merkbare interessen av innlåning gjennom obligasjoner med fortrinnsrett viser at dette i tiden fremover kan komme til å være et viktig instrument for langsiktig opplåning. I fra årsrapporten til DnB NOR 2008:64 Gjennom finansuroen har dette vist seg som et robust og betydeligere rimeligere innlåningsinstrument enn ordinære obligasjonslån. *I årene fremover vil DnB NOR derfor ta sikte på å dekke en stor andel av det langsiktige innlåningsbehovet gjennom utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett.*

11.0 Bankene i Norge og likviditetsstyring

Finansdepartementet har det overordnede ansvaret for å sikre et godt og velfungerende finansmarked. Kredittilsynet er ansvarlig for å føre tilsyn med den enkelte bank på vegne av finansdepartementet, og har autoritet til å pålegge tiltak i banker dersom situasjonen vurderes som nødvendig. Norges Bank er långiver i siste organ og ansvarlig for tilførsel av likviditet til banksystemet. Likviditeten tilbys først og fremst gjennom F-lån mot sikkerhet, men også ved valutabytteavtaler når det er behov for det. F-lån tilfører likviditet, mens F-innskudd trekker inn likviditet i banksystemet. Når bankene låner kroner gjennom en valutabytteavtale stiller de utenlandsk valuta som sikkerhet.

Med bankenes likviditet menes i all hovedsak bankenes innskudd på foliokonto i Norges Bank over natten. Bankenes likviditet i Norges Bank uten sentralbankens tilførsel, er bankenes strukturelle likviditet. Denne likviditeten påvirkes av en rekke uavhengige komponenter, som blant annet statens løpende inn- og utbetalinger på sine kontoer i Norges Bank og endringer i mynt og sedler i omløp. For norske banker vil det være hensiktsmessig å tilføre likviditet, da Norges Bank sørger for at bankene ved slutten av hver dag har et folioinnskudd som er av betryggende mengde til å holde de kortsiktige pengemarkedsrentene ned mot foliorenten.

Etter at finansuroen slo ut i full blomst i august i fjor har Kredittilsynet skjerpet overvåkingen av likviditetssituasjonen i norske banker. Det har jevnlig blitt gjennomført omfattende skriftlige rapporter, hyppig telefonkontakt, og møter med de største bankene, samt møter med de banker som i særlig grad er utsatt for likviditetsproblemer. Rapporter fra Kredittilsynet viser at norske banker de siste årene har hatt en tilfredsstillende og kontrollert likviditetssituasjon, hvor samtlige banker har klart å opprettholde en relativt høy innskuddsdekning. Overvåkingen har også kartlagt at norske banker har vært aktive i markedet for å innhente langsiktig finansiering, og sammen med utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett, vil dette bidra til å redusere likviditetsrisikoen⁴⁹. Etter at den amerikanske investeringsbanken Lehman Brothers kollapset september 2008 ble det utløst en forsterkende uro i de internasjonale finansmarkedene. Kredittilsynet mener i etterkant av norske banker hadde et godt utgangspunkt med en tilfredsstillende likviditetssituasjon da kollapsen kom. På tross av at norske banker kom seg helskinnet gjennom første fase av finanskrisen, medfører ikke det at bankene er i stand til alene å håndtere de utfordringene som er knyttet til

---

⁴⁹ www.dn.no

innhenting av funding - både kortsiktig funding gjennom pengemarkedet og funding av mer langsiktig karakter.

Hvor langvarig finansuroen i markedet kommer til å være vil avhenge av en rekke faktorer, men det viktigste for bankene er at de fortsetter så tilstrebe en mest mulig langsiktig finansiering for ikke å pådra seg for stor risiko knyttet til fremtidig likviditet. Sjef i Kredittilsynet, Skogstad Aamo, påpeker også viktigheten med å fokusere på langsiktighet "... fordi det kan ta tid før de internasjonale finansmarkeder blir mer normale, er det viktig at bankene også i tiden fremover legger vekt på å sikre langsiktig likviditetstilgang" (kilde?)

11.1 Regjeringens tiltak mot finanskrisen

Internasjonale tiltak. I forhold til norske banker har ikke tiltakene vært like omfattende. I kjølvannet av finanskrisen har myndighetene stått overfor en meget vanskelig situasjon, og det er lite som tyder på at ringvirkningene av finanskrisen er over. Utallige virkemidler for å stabilisere finansmarkedet er tatt i bruk, men det gjenstår å se om tiltakene er tilstrekkelige. Et midlertidig tiltak for å styrke bankenes likviditet, er at Norges Bank har gjort det lettere for norske banker å få lån, mange av kravene om børsnotering eller kredittvurdering er fjernet. Dette fører til at bankene kan låne mer penger enn normalt, som et hjelpemiddel til å øke likviditeten.

11.1.1 Regjeringens tiltak

Finanskrisen ble for alvor et tema for norske banker høsten 2008. Kredittilsynet har fortløpende holdt seg oppdatert på situasjonen til de norske bankene, hvor både soliditet og likviditet har vært satt i fokus. Norske banker har først og fremst merket finansuroen gjennom økte risikopremier og mindre villighet blant banker til å yte lån til hverandre. Dette har medført høyere pengemarkedsrenter internasjonalt, og bankenes finansiering i pengemarkedene er i vesentlig grad blitt erstattet av utvidet adgang til kortsiktig finansiering i sentralbankene. Kredittilsynet har ved flere anledninger i 2008 gjennomført undersøkelser i norske banker hvor utviklingen av likviditetssituasjonen har vært første prioritet. Bankene har i denne prosessen greid ut om den aktuelle likviditetssituasjonen og for fall på større gjeldsposter fremover.

11.1.2 Tiltakspakkene

En undersøkelse gjennomført i begynnelsen av januar 2008 viste at likviditetssituasjonen ble vurdert som krevende av størstedelen av landets banker. For å forbedre likviditetssituasjonen

til bankene lanserte myndighetene tiltakspakker ment for å redusere likviditetsrisikoen inntil markedene normaliserte seg. Formålet var å gjenopprette flyten og tilliten i finansmarkedene slik at finansinstitusjonene etter hvert vil kunne normalisere sin utlånsvirksomhet overfor bedrifter og husholdninger. Tiltakspakkene til regjeringen inneholder tiltak som bidrar til å løse de problemene bankene står overfor, og samtidig begrense risikoen for utilsiktede virkninger, og det er de tiltakene som er mest vektlagt.

I første omgang lettet regjeringen likviditetssituasjonen gjennom de instrumenter sentralbanken regulerer. Bankenes likviditet ble betydelig styrket etter at Norges Bank la ut flere F-lån⁵⁰ enn normalt. Under normale forutsetninger har det totale innskuddet bankene plasserer i Norges Bank ligget på rundt 20 milliarder, men økt tilgang på F- lånene medførte at dette innskuddet økte med omtrent 100 milliarder kroner. I tillegg til den merkbare økningen i F- lån, ble også varigheten på lånene utvidet. Tiltakene lettet likviditetssituasjonen ved at flertallet av norske banker nå hadde mulighet til å henvende seg til Norges Bank for å skaffe funding. Den umiddelbare faren for en likviditetskrise ble drastisk redusert, og betingelsene for opplåningen var bedre enn hva bankene kunne ha klart å forhandles frem i markedet.

Det norske pengemarkedet avhenger av tilgangen på dollar når de skal fastsette rentene på kronelån seg i mellom. Det er disse rentene som omtales som pengemarkedsrentene, og som i sin tur påvirker nivået på utlåns- og innskuddsrentene banken tilbyr kundene sine. De negative effektene av finansuroen slo meget raskt inn i det dollarbaserte norske interfinansmarkedet. Da Lehman Brothers begjærte seg konkurs høsten 2008 spredte usikkerheten seg omkring amerikanske dollar, og medførte at pengemarkedet frøs til. Finansiering i pengemarkedet ble nærmest umulig. Den moderate tilgangen på dollaren medførte at bankene sluttet å regulere norske pengemarkedsrenter. Dette førte til at Norges Bank forsynte 5 milliarder dollar til markedet, slik at bankene igjen kunne stille norske pengemarkedsrenter. Ikke bare fikk bankene invitasjon fra Norges Bank om tilføring av amerikanske dollar byttet mot norske kroner, de ble også tilbudt fastrentelån i amerikanske dollar med løpetid fra en uke til tre måneder mot sikkerhet i verdipapirer.

11.1.3 Krisepakken

Den 24. oktober 2008 la Kristin Halvorsen og regjeringen frem den første krisepakken til finanssektorene for å lette tilgangen på penger. Krisepakken som ble lagt frem var todelt,

---

⁵⁰ F- lån er lån mot sikkerhet i verdipapirer

bestående av en bytteordning med statsobligasjoner samt spesial- lån som utstedes til mindre banker.

11.1.3.1 Bytteordning:

Bytteordningen innebærer at statssertifikater byttes mot obligasjoner med fortrinnsrett som utstedes av bankens eget kredittforetak. For å kunne benytte seg av krisepakken til regjeringen er det imidlertid et krav at banken har konsesjon til å utstede slike obligasjoner, samt at banken alene eller i samarbeid med andre banker har etablert et kredittforetak. Finansdepartementet har fullmakt til å bytte statspapirer mot obligasjoner med fortrinnsrett innenfor en samlet ramme på 350 milliarder kroner. Bytteavtalen inngås gjennom aksjoner hvor bankene legger inn bud på pris og volum. I utgangspunktet hadde bytteavtalen en tidsramme på 3 år, men løpetiden er nå utvidet til 5 år. Den økte løpetiden på statspapirene innebærer en forbedret likviditetssituasjon for finansinstitusjonene. Bankene har dermed et instrument for langsiktig innlån som fungerer hensiktsmessig så lenge det internasjonale penge- og obligasjonsmarkedet er ute av drift. Bytteordningen innebærer at norske banker kan låne lange penger til en tilfredsstillende pris.

Finansieringen vil bli lettere å skaffe i markedet med denne bytteordningen, da lånepapirer utstedt av staten anses som det aller sikreste verdipapiret, fordi at man er garantert å få pengene tilbake. Statspapirene bankene har byttet til seg har på bakgrunn av dette vært etterspurte i markedet. Statspapirene kan brukes som sikkerhet for lån fra andre banker eller Norges Bank, eller de kan selges. Bankene har dermed mulighet å skaffe langsiktig funding eller til å betale ned kortsiktig markedsgjeld. Banker som har opprettet boligkredittforetak har overført en betydelig andel lån til disse for å benytte seg av ordningen.

11.1.3.2 Lån til mindre banker

Ifølge krisepakken får de små bankene tilgang til toårs lån i Norges Bank. Maksimalt kan hver bank få 1 milliard kroner i slikt lån. I tillegg til bytteordningene har også Norges Bank lagt ut F-lån med to og tre års løpetid særlig rettet inn mot de mindre bankene. Samtidig lettes kravene til sikkerhetsstillelse for lån i Norges Bank ved at kravet til minste utestående volum på 300 mill. kroner for verdipapirer utstedt i norske kroner, fjernes. Kravene er ikke fullt så strenge angående obligasjoner med fortrinnsrett, slik at også de minste bankene har mulighet å benytte seg av den ordinære krisepakken.

11.1.3.3 Kredittpakken

Regjeringens kredittpakke ble presentert 8. februar 2009. Kredittpakken skal bidra til å sikre kreditttilførselen til husholdninger og foretak og til å stabilisere finansmarkedet. Regjeringen foreslo at det skal opprettes to nye fond med en samlet kapital på 100 mrd. kroner. Statens Finansfond skal kunne tilføre banker kapital og har en ramme på 50 mrd. kroner. Formålet er å bidra midlertidig med kjernekapital, slik at bankene kan opprettholde normal utlånsvirksomhet i en periode med store vanskeligheter i finansmarkedene og økte internasjonale markedskrav til kapitalnivå. Statens obligasjonsfond (SOF) forvaltet av Folketrygdfondet, er et midlertidig fond med en ramme på inntil 50 mrd. kroner, som skal investere i norske obligasjoner. SOF skal sammen med andre investorer kjøpe ordinære obligasjonslån utstedt av norske foretak i både førstehånds- og andrehåndsmarkedet. SOF vil på denne måten bidra til økt likviditet og kapitaltilgang i obligasjonsmarkedet.

Oppsummering tiltakspakkene til regjeringen: Regjeringen har iverksatt flerfoldige tiltak for å lette likviditetssituasjonen i de norske bankene. Ut ifra kredittilsynets rapporter viste det seg at bankene så forbedringer mot slutten av 2008 på det kortsiktige markedet, mens den langsiktige finansieringen ble vurdert som fortsatt utfordrende og med høy pris.

For mange banker har det vært en utfordring å kvalifisere utlånsporteføljer til salg til boligkredittselskapene

11.2 Krisepakken og obligasjoner med fortrinnsrett

Krisepakken til regjeringen har i stor grad hatt innvirkning på andelen obligasjoner utstedt av bankens kredittforetak. Oversikt utarbeidet av Statistisk Sentralbyrå⁵¹ viser at bankers beholdninger av norske statssertifikater økte med hele 300 prosent fra utgangen av november til utgangen av desember 2008. Hovedforklaringen på den store økningen i sertifikatene har sammenheng med krisepakken til regjeringen som gir norske banker mulighet å bytte obligasjoner med fortrinnsrett mot statspapirer. Ved utgangen av 2008 var bankenes beholdning av norske statssertifikater 26 milliarder kroner. Dette er en økning på hele 22 milliarder sammenlignet med utgangen av 2007. Størstedelen av denne økningen kom i de siste månedene av 2008; fra november til desember økte bankenes beholdning av statssertifikater med nær 20 milliarder, eller hele 300 prosent.

---

⁵¹ Artikkel ssb.no

11.2.1 Økningen skyldes tiltakspakken

Den store økningen skyldes regjeringens tiltakspakke for finanssektoren. Tiltakspakken gikk ut på at Finansdepartementet fikk fullmakt til å sette i verk en ordning der staten og bankene bytter statspapirer mot obligasjoner med fortrinnsrett (OMF) for en avtalt periode⁵²

Rundt midten av 2008 var det bare 6 kredittforetak som hadde fullmakt til å utstede obligasjoner med fortrinnsrett, men etter at tiltakspakken kom 24. oktober 2008 har flere nye kredittforetak med slik tillatelse blitt etablert. Ved utgangen av 2008 hadde dobbelt så mange selskaper etablert kredittforetak, og samlet hadde kreditforetakene utstedt obligasjoner med fortrinnsrett for 191 milliarder norske kroner, der norske banker satt på 44 milliarder av disse obligasjonene.⁵³

Veksten i sertifikatgjelden avtok noe - fra 60,4 prosent i januar til 53 prosent ved utgangen av februar.⁵⁴ ”Det har vært ukentlig auksjoner i bytteordningen fra og med 24. oktober 2008. Det har blitt tildelt statspapirer til bankene for omtrent 72 mrd. kroner per medio februar 2009. Samlet ramme for ordningen er satt til 350 mrd. kroner, og løpetiden for avtaler som inngås i 2009 er satt til inntil 5 år.”, sier Kristin Halvorsen, i Spørsmål nr. 724 til skriftlig besvarelse fra stortingsrepresentant Hans Olav Syversen⁵⁵

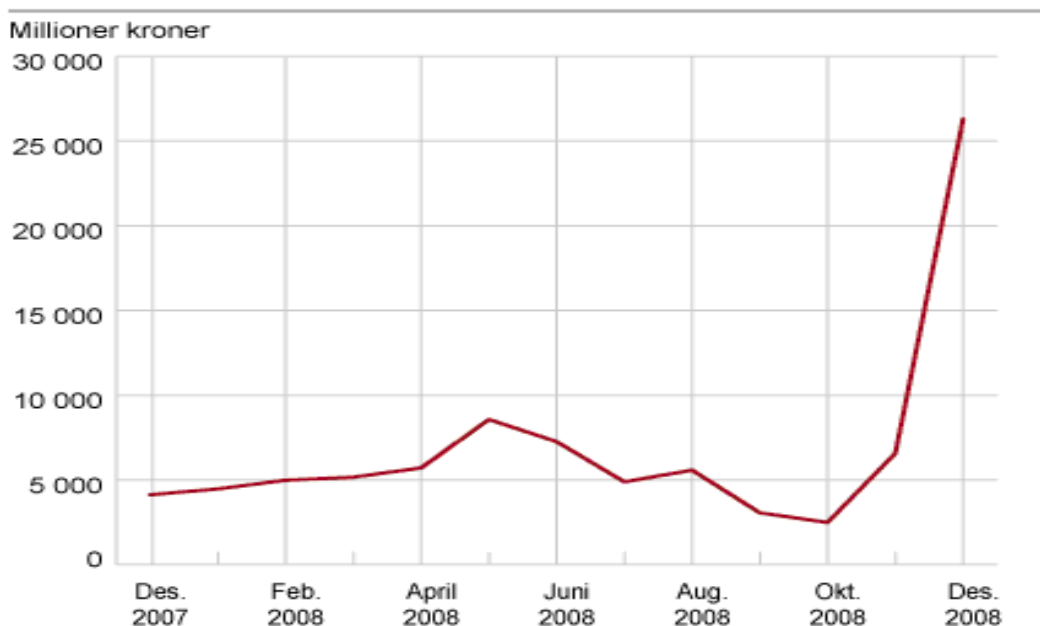
⁵² Artikkel ssb.no

⁵³ Artikkel ssb.no

⁵⁴ Artikkel ssb.no

⁵⁵ Regjeringen.no

Figur 11.1 Bankenes beholdning av statscertifikater. Desember 2007 – Desember 2008. Millioner kroner

Kilde: (<http://www.ssb.no/vis/emner/10/13/10/orbofbm/arkiv/art-2009-02-06-01.html>)

12.0 Det etiske omkring etablering av obligasjoner med fortrinnsrett

Etablering av obligasjoner med fortrinnsrett har i tiden etter lovendringene i finansieringsvirksomhetsloven av 1988 blitt godt mottatt av norske banker. Bytteordningen til regjeringen satt fart på etableringen av boligkredittforetak, noe som har bidratt til å gjøre dette til et hensiktsmessig fundingverktøy for innhenting av langsiktig kapital. For å få konsesjon til å utstede obligasjoner med fortrinnsrett må banken imidlertid oppfylle en rekke krav. Et av disse kravene er belåningsgraden på boliglånene. Ligger markedsverdien på boliglånet over 60 prosent av låneverdien har banken mulighet å flytte boliglånet over til et eget boligkredittforetak som kan utstede obligasjoner med fortrinnsrett. Banken vil igjennom dette instrumentet kunne oppnå langsiktig og langt rimeligere funding i markedet, som igjen skal kunne gange kunden gjennom et lavere rentenivå.

Etableringen av boligkredittselskap har i kjølvannet av finanskrisen vist seg å være et hensiktsmessig fundingverktøy, men er etableringen bare positiv?

12.1 Det etiske i forhold til klassifisering av kunder:

Etableringen av kredittforetak innebærer at banken må skille mellom kunder med høy- og kunder med lav belåningsgrad. Klassifisering av kunder er et av momentene som må drøftes for å avgjøre om det finnes noen betenkeligheter omkring de nye lovendringene. I det påfølgende vil vi dermed rette fokuset mot klassifisering av kunder, og i hvor stor grad man kan hevde at det er uetisk å skille mellom gode og mindre gode kunder.

Fra kundens ståsted vil ikke overflyttingen merkes nevneverdig, annet enn at muligheten til å oppnå bedre rentebetingelser er tilstede. Dersom banken må benytte alternative finansieringskilder enn innskudd og obligasjoner med fortrinnsrett for å finansiere sine utlån, kan kunden risikere å gå glipp av eventuelle rentefordeler med å ha en lav belåningsgrad. Hvorvidt man faktisk oppnår bedre rentebetingelser hadde vært en annen sak som det hadde vært svært interessant å undersøke. Utgangspunktet er imidlertid at etablering av boligkredittforetak og utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett skal sikre banken rimeligere funding i markedet, hvor kundene i utgangspunktet skal belønnes med gunstigere rentefordeler i forhold til kunder med boliglån som ikke klassifiseres til overførsel til boligkredittselskapene.

Det er ingen hemmelighet at renten på boliglånet, eller et hvilket som helst annet lån for den saks skyld, dannes med utgangspunkt i hvilken sikkerhet som stilles. Det er slik banker har operert, og mest sannsynlig kommer til å operere i tiden fremover. Å hevde at klassifiseringen, som er en nødvendighet for å utstede obligasjoner med fortrinnsrett, er uetisk og dermed ikke et godt nok argument for å hevde at etableringen er uproblematisk. En naturlig del av drøftingen til en bank er konvertering av innskudd til lån til aktører med et potensielt lånebehov. For den potensielle lånetaker vil sikkerheten som kan stilles påvirke hvilke vilkår man klarer å forhandle frem med banken. Etablering av boligkredittselskaper fungerer på tilsvarende måte, hvor lånetakeren blir belønnet dersom belåningsgraden i forhold til markedsverdien på boligen er lav. For bankens vedkommende vil dette også være fordelaktig, da utlånet kan benyttes som et instrument for innhenting av langsiktig finansiering. Dersom bankene begynner å diskriminere kunder med høy belåningsgrad i forhold til markedsverdien på boligen vil dette derimot være en svært uheldig virkning av lovendringen.

En usikker lånekunde vil for bankens vedkommende normalt bety høyere risikopremie og dermed mulighet for bedre inntjening på utlånet, men samtidig er det mer risiko forbundet

med denne typen lånekunder. Finanskrisen har medført at bankene står overfor svært usikre omgivelser, og selv om myndighetene har forsøkt å normalisere økonomien gjennom økt tilgang på likviditet, så har bankene ingen garantier for videre drift dersom et akutt likviditetsproblem skulle melde seg. Uroen i finansmarkedene har også smittet over på de realøkonomiske forholdene, hvor utfallet er stadig flere konkurser og permitteringer i næringslivet som resulterer i økt arbeidsledighet. På bakgrunn av dette kan det være tenkelig at norske banker er litt mer tilbakeholden med å låne ut penger til potensielle lånetakere som representerer større usikkerhet for banken.

I slike usikre perioder som den vi nå befinner oss i, kan man dermed ikke påstå at det er unaturlig og ikke bevilge lån til samtlige aktører med lånebehov. Høye risikopåslag og begrenset tilgang på finansiering gjør at banken ikke har kapasitet til å drive en like liberal utlånspolitikk som den kredittpraksisen som ble ført i årene før finansuroen. Et resultat kan dermed bli at bankene velger bort lånekunder med en belåningsgrad under minstekravet som kreves for overflytning av boliglånet til kredittforetaket. Hvorvidt dette er uetisk må sees i lys av om det er sannsynlig at bankene hadde prioritert å yte lån kun til de beste lånetakerne som stilte den beste form for sikkerhet, dersom etableringen av kredittforetak og obligasjoner med fortrinnsrett ikke hadde vært etablert.

Det kan uten store problemer tenkes at norske banker ville ha vært mer tilbakeholden med å låne ut penger til mer usikre boliglånskunder, uavhengig av om de nye lovendringene i finansieringsvirksomhetsloven hadde trådt i kraft eller ikke. Tilgangen og prising på markedsfinansiering har endret seg i negativ retning for norske banker i kjølvannet av finansuroen, noe som har medført at kredittpraksisen til bankene har blitt snevret inn. En strengere kredittpraksis kommer også som et følge av bankers generelle skepsis og tilbakeholdenhet med å låne penger til hverandre, slik at det ikke er utenkelig at en potensiell diskriminering av kunder ville ha forekommet.

Dersom bankene skal kunne opprettholde samme utlånsvekst uten at det skjer en tilsvarende prosentvis endring i innskuddene, vil det medføre et større finansieringsbehov for innhenting av alternativ finansiering. Etter kundeinnskudd regnes obligasjoner som den mest stabile finansieringskilden bankene kan oppnå, og obligasjoner med fortrinnsrett kan fremskaffes ved overflytting av boliglån til kredittforetak. For å forhindre en økende likviditetsrisiko for banker kan det i den situasjonen vi nå befinner oss i til en viss grad forsvares å diskriminere klassifisering av kunder. Dersom det kun er de beste bankkundene som bevilges lån kan dette

forsvares så lenge innvilgelse av lån til kredittsvake kunder påfører banken meromkostninger ved innhenting av funding, samt økt likviditetsrisiko. Diskrimineringen burde i så fall kun være aktuelt i perioder hvor det er knyttet stor usikkerhet til bankenes videre eksistens.

Vanskelig tilgang på funding i markedet på bakgrunnen av finanskrisen har skapt usikkerhet omkring den videre driften til norske banker. Bankkrisen har igjen gjort seg gjeldende for det norske samfunnet, med økt arbeidsledighet og lavere økonomisk aktivitet. De realøkonomiske konsekvensene av finansuroen har bidratt til at etterspørselen etter kreditt har sunket kraftig, samtidig som bankene har etablert en strengere kredittpraksis. En strengere kredittpraksis og potensiell diskriminering av kredittsvake kunder vil bidra til å opprettholde et lavere aktivitetsnivå i det norske samfunnet. Det bankene imidlertid burde være klar over er at en potensiell diskriminering av kunder kan skape spiraler nedover i samfunnet. Vanskelig tilgang på lån kan medføre et ytterligere lavere aktivitetsnivå, med ytterligere økninger i arbeidsledighet og permitteringer, noe som til syvende og sist kan ramme bankene gjennom kunder som ikke har mulighet til å betjene lånene sine.

12.2 OMF i forhold til store og små banker

Et etisk perspektiv på hvorvidt obligasjoner med fortrinnsrett fungerer hensiktsmessig, kan diskuteres ut fra om ordningen er tilrettelagt kun de største norske bankene. Da lovendringen om obligasjoner med fortrinnsrett trådte i kraft ble fire kredittforetak etablert. Disse kredittforetakene ble representert av de største bankene i Norge. Etableringen kan ikke hevdes som uetisk av denne grunn, for det er en naturlig sammenheng mellom størrelsen på banken og hvilket fundingbehov banken har. De største bankene har det største behovet for innhenting av funding gjennom alternative fundingkilder, da innskuddsdekningen⁵⁶ fordelt etter størrelse på banken er lavest for denne gruppen. De største bankene har også de beste forutsetningene for å oppnå en tilfredsstillende rating, noe som er en nødvendighet for å skaffe rimeligere langsiktig finansiering i det internasjonale markedet. I utgangspunktet er dette dermed et finansieringsverktøy som er skreddersydd for de største bankene.

Behovet for å skaffe funding ut over kundeinnskudd for å finansiere utlån varierer med størrelsen på banken. Mindre banker baserer seg i større grad på innskuddsdekning for å finansiere sine utlån, og vil følgelig ha et mindre behov et fundinginstrument som utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett. Ser man på det generelle behovet for alternativ funding kan man dermed påstå og si at etableringen ikke er uetisk i den forstand at det i hovedsak er

---

⁵⁶ Jf. Figur 6.4

banker i en viss størrelsesorden som har behov for alternativ funding. Det er også disse bankene som har de beste forutsetningene for å lykkes med innhenting av kapital gjennom dette markedet.

Det etiske aspektet omkring etableringen av boligkredittselskaper for utstedelse av obligasjoner kom imidlertid i fokus etter kunngjøringen av regjeringens bankpakke. Bankpakken til regjeringen går ut på å bytte obligasjoner med fortrinnsrett mot statspapirer, og er et viktig tiltak for å lette likviditetstilgangen til banker som i særlig grad er avhengig av markedsfinansiering. Under normale markedsforhold er det i hovedsak de største bankene som har hatt ønske om å benytte utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett for å skaffe langsiktig funding. Følgelig var det kun store norske banker som hadde søkt om konsesjon til å utstede slike obligasjoner, og som først var i stand til å benytte seg av bankpakken. Bankpakken ble dermed først oppfattet som urettferdig og uetisk i forhold til mindre norske banker. Dersom man ser etableringen av kredittforetak og bankpakken i forhold til et distriktperspektiv og i fra mindre bankers ståsted, så er det forståelig at det har vært rettet kritikk mot dette.

På den andre siden har bankpakken til regjeringen vært med på å sette fortgang i etableringen av kredittforetak for å oppnå konsesjon til å utstede obligasjoner. Myndighetene har også løpende arbeidet med omfattende endringer i vilkårene for bytteordningen, slik at flest mulig banker skal kunne delta. Blant annet har staten utvidet ordningen til at næringslån og kommunelån kan godtas, i tillegg til boliglån. Ordningen med utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett er nå lagt opp på en slik måte at det fungerer hensiktsmessig for alle parter.

12.3 Etisk forsvarlig

I forhold til mindre banker og lovendringen i finansieringsvirksomhetsloven av 1988 kan det etter vårt skjønn ikke påstås at loveendringen medfører en urettmessig situasjon for disse bankene. I en normal markedssituasjon er det i hovedsak de største bankene som har behov for innlåning gjennom utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett, og det er også disse bankene som har de beste forutsetningene for å lykkes i obligasjonsmarkedet. Finansuroen har imidlertid bidratt til at også mindre norske banker har mulighet til å oppnå langsiktig finansiering gjennom bytting av obligasjoner med fortrinnsrett mot statspapirer. Tiltakene til den norske regjeringen har i stor grad vært tilpasset mindre norske banker, og samtlige norske banker har nå mulighet til å oppnå rimeligere langsiktig finansiering enn hva som hadde vært

tilfellet dersom bankene måtte ha henvendt seg til pengemarkedet. Dette bidrar til å sikre norske bankers likviditetssituasjon.

Det etiske aspektet vil i så måte dreie seg om klassifisering av kunder. Det er vanskelig å komme med en endelig konklusjon på hvorvidt etableringen av boligkredittforetakene kan hevdes å være uetisk overfor kunder. Utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett krever en klassifisering av kunder, hvor en andel kunder foretrekkes fremfor de andre. Finansuroen har skapt en uforutsigbar og krevende markedsituasjon for norske banker. I en periode kan det derfor være nødvendig for banker å skille mellom sikre og usikre kunder for å sikre fortsatt drift, og for ikke å påta seg unødvendig risiko. Etter vår formening er dette imidlertid et moment som burde overvåkes og kontrolleres.

Først når markedene har stabilisert seg og bankene driver som normalt, kan man uttale seg om ordningen med obligasjoner fungerer tilfredsstillende.

13.0 Oppsummering

Norske banker har på bakgrunn av et økende gap mellom innskudds- og utlånsvekst behov for innhenting av finansiering gjennom alternative fundingkilder. Alternativene bankene står overfor når det gjelder innhenting av kapital utover kundeinnskudd for å finansiere utlånene, er finansiering gjennom pengemarkedet og obligasjonsmarkedet. Pengemarkedet ble i stor utstrekning benyttet som finansieringskilde i tiden før finansuroen for å finansiere en voksende etterspørsel etter kreditt fra publikum. Problemene knyttet til kortsiktig finansiering i pengemarkedet er at lånene løpende må refinansieres. En stor andel markedsfinansiering vil også indikere et høyere likviditetsrisikonivå, da svingninger i markedet vil gi direkte utslag for betingelsene og prisene som kan forhandles frem. Oversikt over gjenstående løpetid for norske bankers finansieringskilder viser at om lag halvparten av markedsfinansieringen består av fordringer med forfall om under ett år. Dette medfører at refinansieringsbehovet absolutt er til stede. En så høy andel markedsfinansiering vil også bety at norske banker har et økende likviditetsrisikonivå.

Uroen i finansmarkedene har vedvart siden høsten 2007, og skapt en utfordrende likviditetssituasjon for norske banker. De negative sjokkene har gitt seg utslag i vanskeligere tilgang på kapital- både langsiktig og kortsiktig- sammen med høye risikopåslag. Tilgangen på kapital i pengemarkedet uteble da den amerikanske investeringsbanken Lehman Brothers gikk konkurs 15. September 2008. Forverringen i finansmarkedene skapte større usikkerhet og tilbakeholdenhet blant aktørene, og dette har rammet samtlige norske banker som er avhengig av alternative finansieringskilder.

Fra 1. Juli 2007 fikk norske banker anledning til å utstede obligasjoner med fortrinnsrett. Endringer i finansieringsvirksomhetsloven av 1988 har til hensikt å lette tilgangen på langsiktig finansiering, og vil bidra til at norske banker er i stand til å oppnå rimeligere, langsiktig finansiering i markedet. Utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett har vist seg å være et hensiktsmessig instrument under uroen i finansmarkedene. Spesielt hensiktsmessig viste ordningen seg å være etter at regjeringen la frem bankpakken 24. Oktober 2008. Bankpakken gir norske banker anledning til å bytte obligasjoner med fortrinnsrett mot sikre statspapirer. Tiltakspakken til regjeringen har fremskyndet prosessen med etablering av kredittforetak blant norske banker. Ved utgangen av 2008 hadde 12 norske kredittforetak fått konsesjon til å flytte særskilt sikre boliglån til en egen portefølje for å utstede obligasjoner. I forhold til mindre banker har det vært visse utfordringer knyttet til å oppnå konsesjon til å

etablere eget kredittforetak, men regjeringen har utvidet rammen av lån til også å kunne bestå av kommunale lån, samtidig som kravene for å få lån hos Norges Bank har blitt lettet.

Kredittilsynet har på oppdrag fra Finansdepartementet tilsynsmyndighet for å kontrollere at norske banker har et tilfredsstillende likviditetsrisikonivå. Dette arbeidet gjøres blant annet ut i fra to likviditetsindikatorer som belyser forholdet mellom bankens finansiering og illikvide eiendeler. Oversikt over indikatorene utført av kredittilsynet for de to første kvartalene av 2008 viste at norske banker hadde et tilfredsstillende likviditetsrisikonivå. Samtidig var utvikling i finansmarkedet særlig kritisk høsten 2008, og medførte til kraftig forverring i likviditetssituasjonen til samtlige norske banker.

Likviditetssituasjonen til norske banker har i særlig grad blitt påvirket av den pågående uroen i finansmarkedene. Tiltak fra myndighetene har sikret at norske banker har klart å opprettholde en tilfredsstillende likviditetssituasjon. Spesielt hensiktsmessig har de nye reglene omkring obligasjoner med fortrinnsrett vist seg å være, sammen med myndighetenes tiltak som bankpakken.

13.1 Boligkredittforetak- den endelige løsningen?

De nye lovendringene i finansieringsvirksomhetsloven gir norske banker mulighet å overføre særskilt sikre boliglån til egne kredittforetak for å øke den langsiktige finansieringen, og dermed redusere likviditetsrisikoen. I løpet av 2008 hadde boligkredittselskapene utstedt obligasjoner med fortrinnsrett for om lag 210 mrd. kroner, en økning på 50 mrd. kroner fra utgangen av 2007. Tallene er et tydelig signal på at norske banker er i besittelse av et fundingverktøy som kan benyttes for å redusere avhengigheten til pengemarkedet som kilde for å skaffe funding utover kundeinnskudd. Men fungerer boligkredittforetakene som tiltenkt?

Banker som overfører lån til kredittforetak vil ikke med det første kunne eliminere alle typer risiko som banker generelt utsettes for. Ordningen innebærer blant annet at banken fortsatt vil være eksponert for utfordringer i forhold til kredittrisiko, prisrisiko og likviditetsrisiko. Overføring av boliglån til kredittforetak skjer først etter at eierbanken har utstedt boliglån til aktører med et potensielt lånebehov, og selvsagt dersom lånet befinner seg innenfor de rammene som er fastsatt av finansieringsvirksomhetsloven. Kredittforetaket alene har altså ikke myndighet til å bevilge boliglån til kunder. Før eierbanken avtaler med kredittforetaket om en eventuell overføring av særskilt sikre boliglån foreligger det ikke sikker informasjon om hvilke vilkår kredittforetaket vil oppnå ved utstedelsen av obligasjoner eller om kredittforetaket vil klare å hente inn penger i markedet som planlagt. Dette medfører at

banken dermed påføres risiko knyttet til hvorvidt lånene kan overføres som planlagt, og i forhold til hvilken pris kredittforetaket oppnår i markedet. Konsekvensen kan bli at banken havner i en uheldig likviditetssituasjon. Det er også knyttet likviditetsrisiko til om kredittforetaket klarer å skaffe nye og tilstrekkelige lån når løpetidene på obligasjonene går ut. Etter hvert som betydelig mengder lån med relativ lav belåningsgrad flyttes ut av banken kan dette påvirke bankenes rating og vilkår for finansiering.

13.2 Konklusjon

Samlet sett har utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett bidratt til å begrense likviditetsrisikoen for bankene. Mye av årsaken til at boligkredittforetakene fungerer tilfredsstillende kommer imidlertid som et følge av bankpakken til regjeringen. Hvorvidt obligasjoner med fortrinnsrett er den endelige løsningen for å forbedre norske bankers likviditetssituasjon gjenstår å se. Det som er imidlertid er sikkert er at kredittforetakene sammen med bankpakken til regjeringen trolig har avverget en likviditetskrise for norske banker i første omgang av uroen i finansmarkedet.

Litteraturliste

- Johannessen, A., Kristoffersen, L., Tufte, P.A, (2004). *Forskningsmetode for økonomiske – administrative fag*. Abstrakt forlag, 2.utgave.
- Larsen, E. R og Mjøhus J. (2009) *Finanskrise! Lånefest, boligboble - og dagen derpå*. Gyldendal norsk forlag, 1 utgave.

Utredninger og andre offentlige dokumenter

Finansdep. (2005- 2006a) *Om lov om endringer i finansieringsvirksomhets- loven, verdipapirhandelloven og i enkelte andre lover*. (Ot.prp. nr. 66, 2005-2006) Tilgjengelig fra:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/regpubl/otprp/20052006/Otprp-nr-66-2005-2006-.html?id=132930>

Finansdep. (2005-2006b) - *Om lov om endringer i lov 18. juni 1993 nr. 109 om autorisasjon av regnskapsførere (regnskapsfører- loven), lov 15. januar 1999 nr. 2 om revisjon og revisorer (revisorloven), lov 10. juni 1988 nr. 40 om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner*. (Ot.prp. nr. 44, 2005-2006) Tilgjengelig fra:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/regpubl/otprp/20052006/Otprp-nr-44-2005-2006-/4.html?id=132791>

Finansdep. (2004-2005) *Om lov om endringer i lov 10. juni 1988 nr. 40 om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner (finansieringsvirksomhetsloven), lov 6. desember 1996 nr. 75 om sikringsordninger for banker og offentlig administrasjon mv. av finansinstitusjoner og i enkelte andre lover (nytt kapitaldekningsregelverk)* (Ot.prp. nr. 58, 2004-2005) Tilgjengelig fra:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/regpubl/otprp/20042005/Otprp-nr-58-2004-2005-.html?id=398031>

Bacheloroppgave innen regnskap og økonomisering

Finansdep. (2001-2002) *Om lov om endring i lov av 10, juni 1988. Nr. 40 om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner.* (Ot.prp. nr. 104, 2001-2002) Tilgjengelig fra:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/regpubl/otprp/20012002/Otprp-nr-104-2001-2002-.html?id=125623>

Finansdep. (2000) *Konkurransesflater i finansnæringen.* (NOU 2000:9) Tilgjengelig fra:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/NOUer/2000/NOU-2000-9/2.html?id=117187>

Finansdep. (2006- 2007) *Om fullmakt til å ta opp statslån mv.* (St.prp. nr 7 2006-2007) Tilgjengelig fra

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/regpubl/stprp/20062007/Stprp-nr-7-2006-2007-/3/3/1.html?id=434449>

Finansdep. (2008-2009) *Nasjonalbudsjettet 2009* (St.meld. nr. 1 (2008-2009))

Tilgjengelig fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/regpubl/stmeld/2008-2009/stmeld-nr-1-2008-2009-/2/6.html?id=529292>

Publikasjoner:

Helhetlig risikostyring – et integrert rammeverk. Sammendrag rammeverk.

Coso, sept. 2004 – okt. 2005.

Norges Bank (2008)- *Finansiell stabilitet nr. 2/08*

DnB NOR (2008) - *Årsrapport 2008*

Kredittilsynet (2009a)- *Tilstanden i finansmarkedet 2008*

Kredittilsynet (2009b) – *Risikobasert tilsyn. Evaluering av likviditetsrisikonivå*

Norges Bank (2004) – *Skriftserie nr. 34*

Foreløpig rapport 2009 publisert av kredittilsynet:

Kredittilsynetsrapport 2008:

Kredittilsynet FF/F2, 18.november 2008 - Rapport for finansinstitusjoner 1. -3. kvartal 2008

Pengepolitisk rapport 3/2008, - Norges banks rapportserie nr. 4-2008:

(http://www.norges-bank.no/upload/72324/291009_ppr308web.pdf)

Internettsider

Fotnote 1: Internasjonal politikk: Finanskrisen truer verdensfreden, publisert 08.03.2009 i Ukebrevet nr. 10, 2009

Nedlastet 17. mars 2009 fra

<http://www.mandagmorgen.no/artikkel.shtml?id=3669>

Fotnote 2: Artikkel fra wr.no, publisert 07.oktober 2008.

Nedlastet 02.februar 2009 fra

<http://www.wr.no/no/infosenter/artikler/wikborg-rein-nyhetsbrev-rettslige-utfordringer-i-kjolvannet-av-konkursbehandlingen-i-lehman-brothers.html/1756>

Fotnote 4 og 43: Finansdepartementet – Nasjonalbudsjettet, St.meld. nr. 1 (2008-2009). (2.6.2 Utviklingen i finansmarkedene i Norge)

Nedlastet 17. april 2009 fra

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/regpubl/stmeld/2008-2009/stmeld-nr-1-2008-2009-/2/6.html?id=529292>

Fotnote 5: Artikkel VG 30. april 2009.

Nedlastet 30.april 2009 fra

<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=552826>

Fotnote 6 og 7: 4) Begreper, kjennemerker og grupperinger og 3) Om produksjon av statistikken, 2006. (ingen dato).

Nedlastet 10.april 2009 fra

<http://www.ssb.no/vis/k2/om.html>

Fotnote 10 : Fortsatt nedgang i foretakenes gjeldsvekst, 2009.

Nedlaster 02.april 2009 fra

<http://www.ssb.no/k2/arkiv/art-2009-03-02-01.html>

Fotnote 11: Gjeldsveksten vedtar videre, februar 2009.

Nedlastet 05.mars 2009 fra

<http://www.ssb.no/k2/arkiv/art-2009-03-31-01.html>

Fotnote 12: Finansforetak, kvartalsregnskap, 4. kvartal 2008- Svakere resultat for bankene, publisert 27.februar 2009.

Nedlastet 13.mai 2009 fra

<http://www.ssb.no/orbofrk/>

Fotnote 14: Overslag over kostnaden på finanskrisen, Publisert: 21.04.09.

Nedlastet 09.mai 2009 fra

<http://e24.no/boers-og-finans/article3038379.ece>

Fotnote 15: Wikipedia (ingen dato)

Nedlastet 19.april 2009 fra

<http://no.wikipedia.org/wiki/Risikostyring>

Fotnote 16: De nye kapitaldekningsreglene (Basel II), Publisert 11.01.2007

Nedlastet 23.mars 2009 fra

[http://www.kredittilsynet.no/archive/attachments/01/17/terra052.ppt#256,1,Denyekapitaldekningsreglene-\(baselII\)-med hovedvekt på Pilar 2](http://www.kredittilsynet.no/archive/attachments/01/17/terra052.ppt#256,1,Denyekapitaldekningsreglene-(baselII)-med+hovedvekt+på+Pilar+2)

Fotnote 18: Kredittilsynet – Risikobasert tilsyn, Moduler for markedsrisiko og likviditetsrisiko, (høstkonferanse 10. – 12. september 2006)

Nedlastet 21.mars 2009 fra

<http://www.bankenessikringsfond.no/PageFiles/2270/Seniorr%C3%A5dgiver%20Runa%20S%C3%A6ter,%20Kredittilsynet.ppt#282,13>, Definisjon av likviditetsrisiko:

Fotnote 19: Oppdalsbanken – Risiko og kapitalstyring. (Likviditetsrisiko). (ingen dato)

Nedlastet 16.april 2009 fra

<https://www1.portalbank.no/4266/omoss/%C3%B8konomi/kapitalktavsforskriften/Document/s/Risiko-%20og%20kapitalstyring2008.pdf>

Fotnote 22: 4. Nye likviditetskrav for banker (Ingen dato)

Nedlastet 16.april 2009 fra

<http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Odelstinget/2005-2006/inno-200506-044/4/>

Fotnote 24: Hvordan fundingen kan gjøres mer robust og om god likviditetsstyring, publisert (ingen dato) av Erik Johansen.

Bacheloroppgave innen regnskap og økonomisering

Nedlastet 28.april 2009 fra

http://www.sparebankforeningen.org/asset/181/1/181_1.doc

Fotnote 25: Finansdep.

Fotnote 26: **Prinsipper og definisjoner i kredittmarkedstatistikken (ingen dato)**

Nedlastet 26.april 2009 fra

<http://www.ssb.no/emner/10/13/definisjoner/main.html>

Fotnote 28: **Venter nytt prisras på boliger, publisert: 19.02.09 av Ingrid H. Indseth.**

Nedlastet 25.mars 2009 fra

<http://e24.no/eiendom/article2935841.ece>

Fotnote 30 og 37: **Sparebankforeningen, publisert 08.02.2002**

Nedlastet 26.mars 2009 fra

<http://www.sparebankforeningen.no/index.gan?id=2574&subid=2>

Fotnote 33: **Hva er sertifikater og obligasjoner?**

Nedlastet 22.februar 2009 fra

https://www.dnbnor.no/markets/obligasjoner_sertifikater/hva_er_obl.html

Fotnote 35 og 36: **Gjedrem kommenterer Norges Banks tiltak, -Hvorfor fungerer ikke pengemarkedet?, Sist oppdatert 14.10.2008.**

Nedlastet 16.mars 2009 fra

http://www.norges-bank.no/templates/article____72388.aspx

Fotnote 41 og 42: **Obligasjon (ingen dato)**

Nedlastet 13.februar 2009 fra

www.norgeslexi.com/paxlex/alfabetet/o/o01.html

Fotnote 43: **Verdipapirisering (ingen dato)**

Nedlastet 27.mars 2009 fra

<http://no.wikipedia.org/wiki/Verdipapirisering>

Fotnote 47: AAA-Rating (Ingen dato)

Nedlastet 05.mai 2009 fra

<http://www.db24.no/DB/Kredittsjekk/AAA-Rating>

Fotnote 49: Artikkel DN.no 23.09.2008.

Nedlastet 25.februar 2009 fra

<http://www.dn.no/forsiden/borsMarked/article1496063.ece>

Fotnote 51, 52 og 53: Kraftig økning i bankenes beholdning av statscertifikater (2008)

Nedlastet 2.mai 2009 fra

<http://wap.ssb.no/artikkel/orbofbm/2009-02-06>

Fotnote 54: Gjeldsveksten faller videre (2008)

Nedlastet 2.mai 2009 fra

<http://wap.ssb.no/artikkel/k2/2009-03-31>

Fotnote 55: Spørsmål nr. 724 til skriftlig besvarelse fra stortingsrepresentant Hans Olav Syversen, 26.02.2009.

Nedlastet 14.april 2009 fra

http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/andre/brev/brev_stortinget/2009/svar-pa-spm-724-fra-stortingsrepresentan.html?id=547308

Kilde figur 6.2

<http://bora.nhh.no:8080/bitstream/2330/1559/1/Bremnes%20og%20Bertelsen%202007%20.pdf>

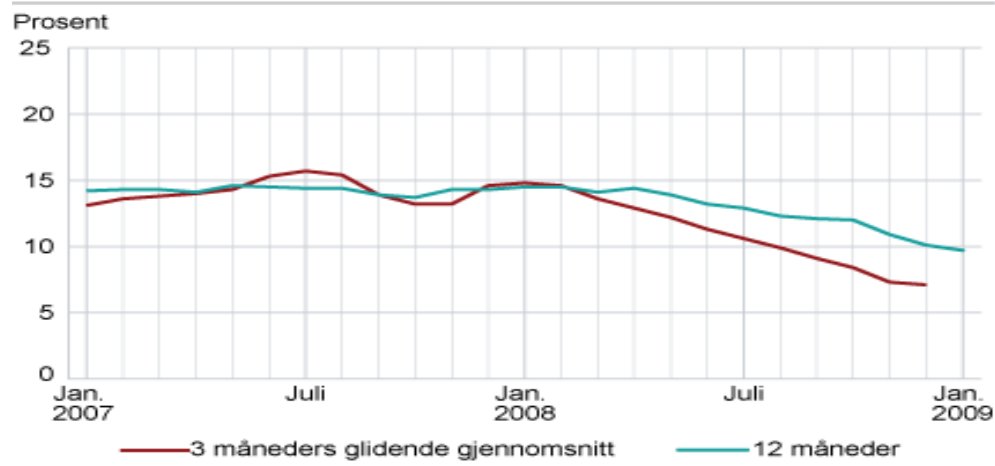
:

Appendikskapitler

Kapittel 1

1.0 Oversikt over K2 januar 2009

Kredittindikatoren K2. Prosentvis vekst

Kilde: (ssb.no- <http://www.ssb.no/k2/arkiv/art-2009-03-02-01.html>)

Kredittindikator K2 fortsatte å falle ved utgangen av januar 2009. Tolvmånedersveksten i publikums innenlandske bruttogjeld (K2) falt til 9,7 prosent ved utgangen av januar, ned fra 10,1 prosent ved utgangen av måneden før. Både husholdningene og de ikke finansielle foretakene trakk gjeldsveksten ned.

I forhold til de ikke finansielle foretakene var tolv månedersveksten ved utgangen av januar 14,1 prosent, en nedgang fra 14,9 prosent ved utgangen av måneden før. Tolvmånedersveksten til husholdningene til husholdningene var 6,8 prosent, ned fra 7,1 prosent ved utgangen av desember.

Kapittel 2:

2.0 Oversikt over utviklingen i NIBOR

(Publisert den 1.10.2008 - <http://e24.no/makro-og-politikk/article2686230.ece>)

Per skrivende stund er nibor tre måneders 2,77.

Norwegian Inter Bank Offered Rate. Eurorente NOK, høyreside kl.12.00, Reuters

Nominell rente. Månedsgjennomsnitt av daglige data

	Tom/next	1 uke	2 uker	1 mnd	2 mnd	3 mnd	6 mnd	9 mnd	12 mnd
MAR 2009	2,69	2,81	2,78	2,99	3,08	3,17	3,02	2,91	2,91
FEB 2009	3,03	3,26	3,25	3,41	3,40	3,48	3,22	3,01	2,97
JAN 2009	3,48	3,73	3,59	3,64	3,66	3,70	3,44	3,27	3,25
DES 2008	4,76	4,68	4,60	4,43	4,62	4,64	4,19	3,99	3,92
NOV 2008	5,09	5,34	5,22	5,60	6,00	6,19	5,96	5,70	5,61
OKT 2008	6,72	6,87	6,85	7,30	7,00	6,92	6,93	6,70	6,69
SEP 2008	6,26	6,43	6,48	6,55	6,71	6,82	6,97	6,95	7,00
AUG 2008	6,11	6,09	6,14	6,16	6,34	6,53	6,81	6,82	6,81
JUL 2008	6,08	6,08	6,14	6,11	6,29	6,46	6,81	6,86	6,90
JUN 2008	5,99	6,05	6,12	6,09	6,25	6,41	6,71	6,80	6,86
MAI 2008	6,14	6,14	6,19	6,24	6,37	6,48	6,63	6,65	6,65
APR 2008	5,97	5,98	6,09	6,17	6,24	6,30	6,41	6,40	6,38
MAR 2008	5,77	5,82	5,89	5,97	6,10	6,18	6,24	6,20	6,16
FEB 2008	5,70	5,63	5,65	5,68	5,81	5,91	5,95	5,90	5,86
JAN 2008	5,58	5,51	5,55	5,60	5,68	5,79	5,87	5,84	5,81
DES 2007	5,54	5,55	5,77	5,86	5,90	5,96	6,01	5,95	5,93
NOV 2007	5,39	5,33	5,38	5,46	5,68	5,78	5,84	5,84	5,85

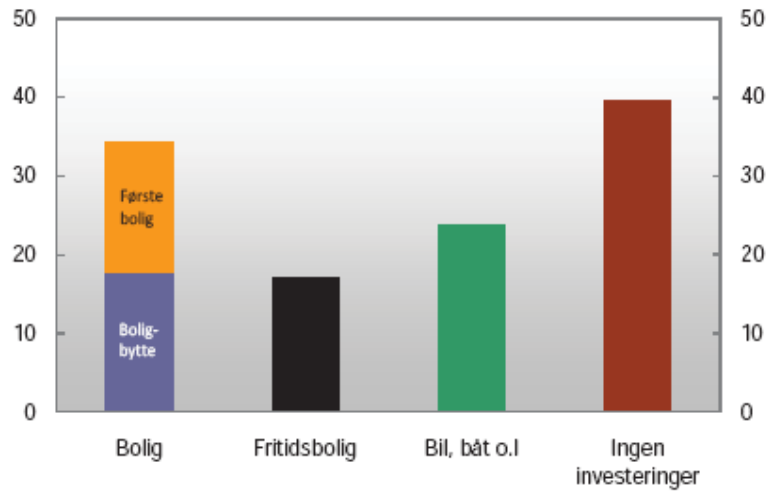
Bacheloroppgave innen regnskap og økonomisering

OKT 2007	5,48	5,37	5,44	5,47	5,52	5,67	5,75	5,78	5,83
SEP 2007	5,15	5,07	5,17	5,27	5,40	5,51	5,64	5,70	5,73
AUG 2007	4,99	4,90	4,96	5,01	5,09	5,18	5,36	5,50	5,62
JUL 2007	4,85	4,73	4,75	4,76	4,81	4,89	5,11	5,30	5,47
JUN 2007	4,60	4,57	4,62	4,67	4,70	4,75	4,94	5,14	5,31
MAI 2007	4,37	4,31	4,36	4,41	4,51	4,60	4,79	4,98	5,12
APR 2007	4,37	4,31	4,36	4,39	4,45	4,54	4,72	4,89	5,03
MAR 2007	4,27	4,18	4,27	4,31	4,36	4,43	4,59	4,74	4,88
FEB 2007	4,13	4,00	4,03	4,05	4,11	4,20	4,38	4,58	4,76
JAN 2007	3,92	3,85	3,89	3,87	3,89	3,98	4,17	4,38	4,57
DES 2006	3,78	3,74	3,82	3,79	3,78	3,80	3,99	4,19	4,37

Kapittel 3:

3.0 Oversikt over låneopptak

Låneopptak i 2006 etter investeringer 1) utvalgt objekter. Prosent av samlet låneopptak

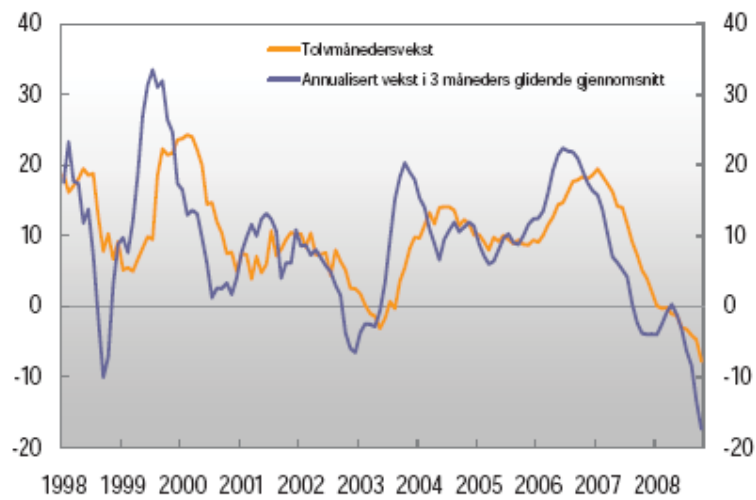
¹⁾ kning i likningsverdi utover økning som er fastsatt av likningsmyndighetene

Kilde: Finansiell stabilitet 02/2008, side 30

Kapittel 4:

4.0 Oversikt over boligpriser

Boligpriser. Tolvmånedersvekst og vekst i annualisert tremåneders glidende gjennomsnitt. Prosent. an.98 nov.08

Kilde: Finansiell stabilitet 02/2008, side 31

Kapittel 5:

5.0 Oversikt over hvilke tiltak Norges Bank har iverksatt

(Nedlastet fra http://www.norges-bank.no/templates/article____72302.aspx)

Norges Bank overvåker utviklingen i finansuroen nøye og vurderer behovet for ytterligere tiltak. Her følger en oversikt over noen av tiltakene som er iverksatt:

6. mai

Styringsrenten settes ned med 0,50 prosentenheter til 1,50 prosent

Norges Banks hovedstyre besluttet i dag å sette ned styringsrenten med 0,50 prosentenheter til 1,50 prosent.

28. mars

Norge tilbyr lånemidler til IMF

Finansminister Kristin Halvorsen har 27. mars 2009 sendt et brev til IMF's Managing Director, Dominique Strauss-Kahn, med tilbud om å stille ekstra lånemidler til disposisjon for IMF.

25. mars

Styringsrenten settes ned med 0,50 prosentenheter til 2,00 prosent

Norges Banks hovedstyre besluttet i dag å sette ned styringsrenten med 0,50 prosentenheter til 2,00 prosent.

13. februar

Høring i Stortingets finanskomiteé i forbindelse med Regjeringens kredittpakke

Finansminister Kristin Halvorsen, sentralbanksjef Svein Gjedrem og kredittilsynsdirektør Bjørn Skogstad Aamo møtte til åpen høring om "Endringer i statsbudsjettet for 2009 under Finansdepartementet (St.prp. nr. 40 (2008-2009))" og "Lov om Statens finansfond og lov om Statens obligasjonsfond (Ot.prp. nr. 35 (2008-2009))" i Stortingets finanskomiteé fredag 13. februar.

4. februar

Styringsrenten settes ned med 0,50 prosentenheter til 2,50 prosent

Norges Banks hovedstyre besluttet å sette ned styringsrenten med 0,50 prosentenheter til 2,50 prosent.

Bacheloroppgave innen regnskap og økonomisering

3. februar

Sentralbanker offentliggjør forlengelse av kredittavtaler med Federal Reserve

For å møte fortsatt uro i de globale pengemarkedene i dollar, har Federal Reserve og andre sentralbanker forlenget eksisterende kredittavtaler til 30. oktober 2009.

2008

17. desember

Styringsrenten settes til 3,00 prosent

Norges Banks hovedstyre besluttet i dag å sette ned styringsrenten med 1,75 prosentenheter til 3,00 prosent med virkning fra 18. desember 2008.

28. november

Justering av bytteordningen

Etter anmodning fra Norges Bank har Finansdepartementet lagt opp til visse endringer i ordningen med bytte av obligasjoner med fortrinnsrett (OMF) mot statspapirer.

14. november

Bytteordningen for verdipapirer og to-års F-lån

I samsvar med Stortingets fullmakt vedtatt 24. oktober, setter Finansdepartementet i verk en ordning der staten og bankene bytter statspapirer mot obligasjoner med fortrinnsrett (OMF) for en avtalt periode.

3. november

Retningslinjer for pantsettelse av verdipapirer som sikkerhet for lån i Norges Bank

Rundskrivet inneholder retningslinjer for pantsettelse av verdipapirer som sikkerhet for lån i Norges Bank. Rundskrivet gjenspeiler endringer i retningslinjene som i hovedtrekk allerede er offentliggjort. Retningslinjene i rundskrivet gjøres gjeldende fra 3. november 2008.

29. oktober

Styringsrenten redusert til 4,75 prosent

Norges Banks hovedstyre besluttet å sette ned styringsrenten med 0,50 prosentenheter til 4,75 prosent med virkning fra 30. oktober 2008.

29. oktober

Kravene til sikkerhet for lån lempes

Norges Bank har vedtatt midlertidige endringer i retningslinjene for pantsettelse av

verdipapirer som sikkerhet for lån i Norges Bank, med sikte på å øke bankenes låneadgang i Norges Bank.

24. oktober

Bytte av statspapir mot obligasjoner med fortrinnsrett

Stortinget har i dag gitt Finansdepartementet nødvendige fullmakter til ordningen med bytte av statspapirer mot obligasjoner med fortrinnsrett (OMF). Finansdepartementet har sendt ut pressemelding med nærmere informasjon om ordningen. Les pressemeldingen

17. oktober

Den nye møteplassen - pengemarkedet og bankenes finansiering

16. september 2008 var en merkedag i norsk pengehistorie. Den dagen brøt pengemarkedene i USA, Europa og Norge sammen, og norske banker var ikke i stand til å fastsette renter på kortsiktige lån seg imellom og fra og til internasjonale banker. Tiltak fra Norges Bank bidro til at bankene helt på slutten av dagen begynte å fastsette renter igjen. Pengemarkedet fungerte likevel mye dårligere enn normalt. Etter de siste dagenes tiltak ser det ut til at det norske pengemarkedet fungerer bedre, men det rår fortsatt usikkerhet.

15. oktober

Styringsrenten ned med 0,50 prosentenheter til 5,25 prosent

Norges Banks hovedstyre besluttet å sette ned styringsrenten med 0,50 prosentenheter til 5,25 prosent med virkning fra 16. oktober 2008.

6. og 13. oktober

Endringer i retningslinjer for pantsettelse av verdipapirer

Det er gjort midlertidige endringer i retningslinjene for pantsettelse av verdipapirer som sikkerhet for lån i Norges Bank. Inntil videre frafalles krav om kredittvurdering og børsnotering for obligasjoner med fortrinnsrett. Endringene kan øke bankenes låneadgang i Norges Bank. Fra 13. oktober oppheves kravet om minste utestående volum på 300 millioner kroner for verdipapirer utstedt i norske kroner av private utstedere.

29. september

Norges Bank kan låne inntil 15 milliarder dollar mot sikkerhet i norske kroner gjennom en kredittavtale hos den amerikanske sentralbanken

Det er opprettet en kredittlinje hos den amerikanske sentralbanken (Federal Reserve), som gir Norges Bank mulighet til å låne inntil 15 milliarder dollar mot sikkerhet i norske kroner.

Avtalen løper til april 2009. Åtte andre sentralbanker har også sine kredittlinjer med Federal Reserve.

10. oktober

Nytt likviditetstiltak rettet mot småbankene i Norge

Norges Bank vil tilby F-lån med seks måneders løpetid i en auksjon. Målet med dette nye tiltaket er å bedre likviditeten for de mindre bankene i Norge.

15. september

Norges Bank sørger for rikelig likviditet i bankene

Likviditet tilføres bankene gjennom F-lån. Norges Bank har den senere tiden sørget for at overskuddslikviditet er vesentlig større enn normalt. Dette har sammenheng med at bankene har redusert handelen seg imellom. For å stabilisere pengemarkedsrentene er det behov for å øke tilførselen av likviditet til bankene.

25. september

Det er utstedt lån til bankene med tre måneders løpetid – over årsskiftet

Bankene blir tilbudt F-lån med tre måneders løpetid. Disse lånene går over årsskiftet. Dette bidrar til større forutsigbarhet på tilførselen av likviditet fra sentralbanken.

8. oktober

Ved behov tilføres kroner gjennom valutabytteavtaler i dollar og euro

Det er tilført kroner til det norske pengemarkedet gjennom valutabytteavtaler. Dette åpner for at bankene kan stille valuta som sikkerhet for kronetilførselen. I tillegg kan utenlandske banker som er aktive i det norske pengemarkedet delta i disse auksjonene.

16. september

Det er tilført amerikanske dollar til bankene gjennom valutabytteavtaler

Amerikanske dollar er tilført banker etablert i Norge. Norske banker finansierer en del av virksomheten i utenlandsk valuta, som konverteres til norske kroner. Tilgangen på utenlandsk valuta er derfor viktig for at bankene skal kunne stille norske pengemarkedsrenter.